

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

GÖRME ENGELLİLERİN SOSYAL HAYATTA KARŞILAŞTIĞI
GÜÇLÜKLER VE SOSYAL DIŞLANMIŞLIKLARI: BİR ÖLÇEK
GELİŞTİRME ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS

Sibel GÜRBÜZ

OCAK-2025
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**GÖRME ENGELLİLERİN SOSYAL HAYATTA KARŞILAŞTIĞI
GÜÇLÜKLER VE SOSYAL DIŞLANMIŞLIKLARI: BİR ÖLÇEK
GELİŞTİRME ÇALIŞMASI**

**VISUALLY IMPAIRED PEOPLE ENCOURTERING SOCIAL LIFE
DIFFICULTY AND SOCIAL EXCLUSION: A SCALE DEVELOPMENT
STUDY**

YÜKSEK LİSANS

Sibel GÜRBÜZ

**OCAK-2025
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SOSYOLOJİ ANA BİLİM DALI

**GÖRME ENGELLİLERİN SOSYAL HAYATTA KARŞILAŞTIĞI
GÜÇLÜKLER VE SOSYAL DIŞLANMIŞLIKLARI: BİR ÖLÇEK
GELİŞTİRME ÇALIŞMASI**

**VISUALLY IMPAIRED PEOPLE ENCOURTERING SOCIAL LIFE
DIFFICULTY AND SOCIAL EXCLUSION: A SCALE DEVELOPMENT
STUDY**

YÜKSEK LİSANS

Sibel GÜRBÜZ

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi ARİF ÇİÇEK

**OCAK-2025
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Görme Engellilerin Sosyal Hayatta Karşılaştığı Güçlükler ve Sosyal Dışlanmışlıkları: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi’nin lisanslı kullanıcısı olduğu intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü’nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

17/01/2025

Sibel GÜRBÜZ

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans sürecinde gerek ders dönemi gerekse tez sürecinde çok kıymetli bilgi birikimini aktaran ve yol gösteren saygıdeğer tez danışman hocam Dr. Öğrt. Üyesi Arif ÇİÇEK'e,

Ölçek geliştirme sürecinde desteklerini esirgemeyip bana yol gösteren Dr. Öğrt. Üyesi Cansu TOSUN'a,

Görme engelli katılımcılara ulaşmamı sağlayan başta Avrasya Engelsiz Yaşam Derneği Başkanı Savaş YOL olmak üzere tüm dernek başkanlarına ve değerli zamanlarını ayıran tüm katılımcılara,

Yüksek lisans ve tez sürecinde her zaman birbirimize destek olduğumuz ve bu zorlu süreci birlikte atlattığımız çok değerli arkadaşlarım Asiye Tuğçem KOLAYLI ve Enes Mustafa GÖRMÜŞ'e,

Hayatımın her döneminde beni destekleyen başarılarımla gururlanıp sevinen zor zamanlarımda desteklerini esirgemeyen, tez sürecinde çokça bunaltmama rağmen gördükleri eksikleri söyleyerek yapıcı yorumlar yapan ve kıymetli fikirlerini benimle paylaşan, her düştüğümde tekrardan devam etmemi sağlayan değerli aileme çok teşekkür ederim.

Sibel GÜRBÜZ
GÜMÜŞHANE – 2025

ÖZET

Bu çalışmada görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma durumlarını belirlemek amacıyla iki ölçek geliştirmek amaçlanmıştır. Araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Ölçek geliştirme sürecinde literatür taraması yapılmış ve 37 maddeden oluşan 5’li likert tipli Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeğinin ve 24 maddeden oluşan 5’li likert tipli Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeğinin taslağı oluşturulmuştur. Uzman görüşü doğrultusunda ölçekte gerekli düzenlemeler yapıp Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği 18 maddeye, Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği 14 maddeye indirilmiştir. Araştırmaya 140 görme engelli birey katılmıştır. Ölçeğin açımlayıcı faktör analizi ve doğrulayıcı faktör analizi yapılarak ölçek son haline getirilmiştir. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği 10 madde tek boyuttan oluşan, Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği 9 madde tek boyuttan oluşan birer ölçme aracı elde edilmiştir. Ölçeklerin Cronbach’s Alfa güvenirlik katsayıları Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeğinde .78 ve Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeğinde .82 olarak bulunmuştur. Ayrıca görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma durumları bazı sosyo-demografik değişkenlere göre değişiklik gösterdiği bazılarında ise değişiklik göstermediği belirlenmiştir. Araştırma sonuçları Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği ve Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği geçerli ve güvenilir birer ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Görme engelli, Güçlük, Sosyal dışlanma, Ölçek geliştirme

SUMMARY

In this study, it was aimed to develop two scales to determine the difficulties faced by visually impaired people in social life and social exclusion. Survey model, one of the quantitative research methods, was used in the study. In the scale development process, a literature review was conducted and a draft of the 5-points Likert-type Social Difficulties in the Visually Impaired Scale consisting of 37 items and 5-point Likert-type Social Exclusion Scale in the Visually Impaired Scale consisting of the 24 items were created. In line with the expert opinion, necessary arrangements were made in the scale and the scale of social difficulties in the visually impaired was reduced to 18 items and the scale of social exclusion in the visually impaired individuals participated in the study. Exploratory factor analysis and confirmatory factor analysis were performed and the scale was finalized. Social difficulties in the visually impaired scale consisting of 10 items from a single dimension and social exclusion in the visually impaired scale consisting of 9 items from a single dimension were obtained. Cronbach's Alfa reliability coefficients of the scales were found to be .78 in the scale of social difficulties in the visually impaired and .82 in the scale of social exclusion in the visually impaired. In addition, it was determined that the difficulties and social life varied according to some socio-demographic variable, while others did not. The results of the research revealed that the scale of social difficulties in the visually impaired and the scale of social exclusion in the visually impaired are valid and reliable measurement tools.

Keywords: Visually impaired, Difficulty, Social exclusion, Scale development

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	V
TEŞEKKÜR.....	VI
ÖZET.....	VII
SUMMARY	VIII
İÇİNDEKİLER	IX
TABLOLAR DİZİNİ	XIII
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XIV
EKLER DİZİNİ.....	XV
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XVI
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	3
1.2. Araştırmanın Problem Durumu.....	3
1.3. Araştırmanın Amacı	4
1.4. Araştırmanın Önemi.....	4
1.5. Sayıtlılar	5
1.6. Sınırlılıklar	5
1.7. Tanımlar	5
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Sakatlık, Engellilik ve Özürlülüğün Kavramsal Analizi.....	7
2.2. Engellilik Tanımları	9
2.3. Görme Engellilik Tanımı	9
2.4. Görme Engellilik Nedenleri	10
2.4.1. Doğum Öncesi Nedenler	10
2.4.2. Doğum Sonrası Nedenler	10
2.5. Dünyada ve Türkiye’de Görme Engellilik Tarihi	10
2.5.1. Dünyada Görme Engellilik Tarihi.....	11
2.5.2. Türkiye’de Görme Engellilik Tarihi	13
2.6. Sosyolojik Açıdan Engellilik Kuramları.....	15
2.6.1. Yapısal – İşlevselci Yaklaşımda Engellilik.....	15
2.6.2. Çatışmacı Yaklaşımda Engellilik.....	16

2.6.3. Sembolik Etkileşimci Yaklaşımda Engellilik	17
2.6.4. Sosyal İnşacı Yaklaşımda Engellilik.....	18
2.6.5. Postyapısalcı Yaklaşımda Engellilik.....	19
2.6.6. Feminist Yaklaşımda Engellilik.....	20
2.7. Engellilik Sosyolojisi	20
2.8. Sosyal Dışlanma Kavramı.....	21
2.8.1. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri	22
2.8.1.1. Cinsiyet Bağlamında Dışlanma.....	22
2.8.1.2. Yaş Gruplarına Göre Dışlanma.....	22
2.8.1.3. Medeni Duruma Göre Dışlanma	23
2.8.1.4. Eğitim Seviyesine Göre Dışlanma	24
2.8.1.5. Ekonomik Düzeye Göre Dışlanma	25
2.8.1.6. Sosyal Güvenlik Bağlamında Dışlanma	25
2.8.1.7. Engel Oranına Göre Dışlanma	26
2.8.2. Sosyal Dışlanmanın Sonuçları	26
2.8.2.1. Sosyal Dışlanmanın Bireysel Sonuçları	27
2.8.2.2. Sosyal Dışlanmanın Toplumsal Sonuçları	27
2.8.3. Sosyal Dışlanma Paradigmaları	27
2.8.3.1. Silver'in Üç Paradigması	28
2.8.3.2. Levitas'ın Üç Söylem Yaklaşımı	28
2.9.1. Görme Engellilerin Sosyo-demografik Değişkenlere Göre Sosyal Hayatta Karşılaştıkları Güçlükler	29
2.9.1.1. Cinsiyet Bağlamında Karşılaşılan Güçlükler	29
2.9.1.2. Yaş Değişkenine Göre Karşılaşılan Güçlükler	30
2.9.1.3. Medeni Duruma Göre Karşılaşılan Güçlükler	30
2.9.1.4. Eğitim Seviyesine Göre Karşılaşılan Güçlükler	31
2.9.1.5. Ekonomik Düzeyden Dolayı Karşılaşılan Güçlükler	31
2.9.1.6. Sosyal Güvenceye Sahip Olma Durumuna Göre Karşılaşılan Güçlükler	32
2.9.1.7. Engel Oranına Göre Karşılaşılan Güçlükler	32
2.9.2. Görme Engellilerin Sosyal Hayatta Karşılaştığı Güçlükler ve Sosyal Dışlanma Yaşadıkları Alanlar	32
2.9.2.1. Erişilebilirlik	33
2.9.2.2. İstihdam.....	34
2.9.2.3. Eğitim.....	35
2.9.2. 4. Trafik / Ulaşım	36

2.9.2.5. Sağlık	37
2.9.2.6. Rehabilitasyon.....	38
2.9.2.7 Siyasal Haklar ve Katılım	39
2.9.2.8. Sosyo-kültürel Etkinliklere Katılım	41
2.9.2.9. Medya ve İletişim Teknolojileri.....	43
2.9.2.10. Aile İlişkileri ve Toplumsal Hayat.....	44
3. YÖNTEM.....	49
3.1. Araştırmanın Modeli	49
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu	49
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	52
3.4. Araştırmanın Veri Toplama Araçları	52
3.5. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği.....	52
3.6. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği	52
3.7. Bilgi Formu	53
3.8. Araştırma Verilerinin Toplanması	53
3.9. Araştırma Verilerinin Analizi	53
4.BULGULAR.....	55
4.1. Birinci Çalışma İçin Geçerlik Analizi.....	55
4.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği Yapı Geçerliği	55
4.1.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeğinin Açımlayıcı Faktör Analizi....	55
4.1.1.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi	56
4.2. Birinci Çalışma İçin Güvenirlik Analizi	57
4.3. İkinci Çalışma İçin Geçerlik Analizi	58
4.3.1. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği Yapı Geçerliği.....	58
4.3.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi	58
4.3.1.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi	59
4.3.2. İkinci Çalışma İçin Güvenirlik Analizi	60
4.4. Görme Engellilerin Sosyal Hayatta Karşılaştıkları Güçlükler ve Sosyal Dışlanma Düzeyleri ile Sosyo-demografik Değişkenler Arası İlişkiler	61
5. TARTIŞMA	66
6.SONUÇ VE ÖNERİLER	71
6.1.Sonuç.....	71
6.2.Öneriler	72
6.2.1.Araştırmacılara Yönelik Öneriler.....	72
6.2.2. Uygulayıcılara ve Politikalara Yönelik Öneriler	73

KAYNAKÇA.....	74
EKLER.....	81
ETİK KURULU ONAYI.....	90
ÖZGEÇMİŞ	91

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri	49
Tablo 2. Rehabilitasyon ile ilgili bilgiler	51
Tablo 3. Sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma ölçeğinde normallik dağılımı	53
Tablo 4. KMO ve barlett testi	55
Tablo 5. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeği AFA sonuçları	55
Tablo 6. Uyum indekslerine dair ölçütler	56
Tablo 7. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeği güvenirlik analizi sonuçları	57
Tablo 8. KMO ve barlett testi	58
Tablo 9. Görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeği AFA sonuçları	58
Tablo 10. DFA uyum indeksleri sonuçları	59
Tablo 11. Görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeği güvenirlik analizi sonuçları	60
Tablo 12. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeği ve görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları	61
Tablo 13. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından incelenmesi	61
Tablo 14. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin yaş değişkeni açısından incelenmesi	62
Tablo 15. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin medeni durum değişkeni açısından incelenmesi	62
Tablo 16. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin eğitim seviyesi değişkeni açısından incelenmesi	62
Tablo 17. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin gelir değişkeni açısından incelenmesi	63
Tablo 18. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin sosyal güvence değişkeni açısından incelenmesi	63
Tablo 19. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin engel oranı değişkeni açısından incelenmesi	64
Tablo 20. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin rehabilitasyon hizmeti alma değişkeni açısından incelenmesi	65
Tablo 21. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi	65

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi diyagramı	57
Şekil 2. Görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi diyagramı	60

EKLER DİZİNİ

Ek 1. Demografik Bilgi Formu	79
Ek 2. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği Taslak Madde Havuzu	82
Ek 3. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği Taslak Madde Havuzu.....	84
Ek 4. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği	86
Ek 5. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği	87

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
GESDÖ	: Görme engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği
GESGÖ	: Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
ÖZİDA	: Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması
vd.	: Ve Diğerleri

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihi kadar eski olan görme engellilik her dönem içinde yaşanan kültüre göre şekillenip yorumlanmaktadır. Kimi dönemler tam olarak anlaşılmayıp kutsallık atfedilmekte, kimi dönemler ise büyücü, şeytan, içine cin kaçmış şeklinde bedenler etiketlenip ötekileştirilmektedir. Ancak dünyada görme engelli nüfusu ötekileştirilemeyecek bir çoğunluğu içinde barındırmaktadır.

Dünyada kırk beş milyon kör ve yüz otuz beş milyon az gören bulunmaktadır. Türkiye’de ise görme engelli nüfusu tam olarak bilinmemektedir. Ancak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre on beş yaş ve üzeri %6.9 oranında görme sorunu yaşayan birey bulunmaktadır. Oranlar incelendiğinde görme engelli bireyler toplum içindeki önemli bir kesimi oluşturduğu görülmekte ve bu bireyler, günlük yaşam aktivitelerinden sosyal etkinliklere kadar birçok alanda güçlük yaşamaktadır.

Güçlük, problem, zorluk olarak tanımlanmaktadır. Toplamların önemli bir çoğunluğuna sahip olan görme engelli bireyler sosyal hayatta pek çok güçlükle karşılaşmaktadırlar. Bu güçlükler onları sosyal hayattan izole ederek dışlanmasına sebep olmaktadır.

Sosyal düzeni içine alan pek çok düzenleme görme engelli bireyleri göz ardı ederek inşa edilmektedir. Gerek kamusal alan gerekse özel alanın erişilebilir olması bu bireylerin toplumla bütünleşebilmesini sağlamaktadır. Ancak görme engelli bireylere yönelik hizmetlerin onların sosyal hayatlarını kolaylaştıracak düzeyde olmadığı görülmektedir. Yollar, kaldırımlar, kamu binaları, park ve bahçeler, yaşanan konut, ulaşım araçları ve daha birçok fiziksel çevre unsuru engelli bireylerin sosyal hayata katılımının önünde ciddi engel oluşturmaktadır (Işıksan, 2019: 31).

Eğitim sisteminin engelli olmayan bireylere göre planlanması, görme engelli bireylerin eğitimden yeterince yararlanamayıp dışlanmasına sebep olmaktadır. Engelliler eğitim sisteminin dışında kalması pek çok sorunu da beraberinde getirmektedir (Karakaş, 2002: 3).

Yeterince eğitim alamamış bu bireyler istihdam edilmede de güçlükler yaşayıp ihtiyaçlarını karşılayacak maddi gelirden yoksun kalmaktadırlar. Herhangi bir gelire sahip olamayan bu bireyler sağlık hizmetlerinden de yeterince yararlanamamaktadırlar.

Eşitsizlik, yabancılaşıma, marjinalite, bütünleşememe anlamlarına gelen sosyal dışlanma, belirli bir kesimin toplumsal bütünü dışında kalması olarak tanımlanmaktadır (Şahin, 2009: 22). Dezavantajlı gruplardan olan görme engelli bireyler sosyal hayatın pek

çok alanında dışlamalar yaşamaktadır. Özellikle toplumun bu bireylere bakışı görme engelli bireylerin toplumla bütünleşebilmesinin önündeki en büyük engellerden biridir.

Toplum tarafından görmezden gelinen, önemsenmeyen, iş yapamaz gözüyle bakılıp ötekileştirilen bu bireyler kendilerini sosyal hayattan izole ederler. Bu bağlamda engelli bireyleri engellileştiren ve dışlanmasına sebep olan durum olumsuz kültürel tanımlara bağlı olarak ona yüklenen kültürel anlamlardır (Işıkkhan, 2019: 62).

Sosyal düzen içerisinde pek çok güçlük ve dışlanma ile karşılaşan görme engelli bireylerin haklarını korumaya yönelik ulusal düzeyde en önemli belge Engelliler Hakkında Kanundur. Bu kanun kapsamında engelli bireylere ayrımcılık yapılmaması gerektiği, toplumdan tecrit edilmesinin önlenmesi, eğitim, istihdam, erişilebilirlik gibi unsurlarda fırsat eşitliği sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

Uluslararası düzeyde ise Engellilik Haklarına İlişkin Sözleşmede fiziksel, sosyal, ekonomik ve kültürel çevreye, sağlık ve eğitim hizmetlerine, bilgiye ve iletişime erişimin engellilerin tam yararlanmasının gerektiğine vurgu yapmaktadır.

Yapılan literatür taraması sonucu ülkemizde görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri ölçecek bir çalışma geliştirilmediği görülmüştür. Ancak Yüksel ve Uyanık (2023) tarafından “Engelli Çocuk Sahibi Kadınların Yaşadıkları Güçlükleri Belirleme: Bir Ölçek Geliştirme Çalışması” engelli çocuğa sahip kadınlara yönelik bir ölçek geliştirme çalışmasının yapıldığı görülmektedir.

Literatürde sosyal dışlanma ölçeği geliştirmek amacı ile yapılan çalışmalara bakıldığında ise Gilman ve diğerleri (vd) (2013) tarafından geliştirilen Akın vd. (2016) tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik analizi yapılan Ostrasizm Deneyimleri Ölçeği ergenler ile yürütülen, Karakaya vd. (2024) tarafından geliştirilen “Çocuklar İçin Sosyal Dışlanma Ölçeği” çocuklar ile yürütülen, Gijsbbers ve Vrooman (2007) tarafından geliştirilen Bayram vd. (2010) tarafından Türkçe geçerlilik ve güvenilirlik analizi yapılan “Yaşam Tatmini ve Sosyal Dışlanma Ölçeği”, Apak ve Apak (2020) tarafından geliştirilen “Yaşlılarda Sosyal Dışlanma Ölçeği” yaşlılar ile yürütülen, Bucuka (2020) tarafından geliştirilen “Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği” engelliler ile yürütülen çalışmalar şeklindedir. Tüm bu çalışmalar incelendiğinde görme engellileri kapsayan ve bu bireyler ile sınırlandırılan bir ölçek geliştirme çalışması olmadığı görülmektedir.

Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde araştırmanın konusu açıklanmış daha sonrasında araştırmanın problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın sınırlılıkları ve sayıltıları belirtilmiştir. Son olarak ise araştırma kavramlarının tanımlarına yer verilmiştir.

1.1. Araştırmanın Konusu

Bireylerin toplumsal hayata aktif katılımı sosyal bütünleşme açısından önemli bir unsur olmasına rağmen, görme engelli bireyler çeşitli engeller nedeniyle bu sürece tam olarak dahil olamamaktadır. Bu bağlamda bir ölçek geliştirme çalışması olan bu araştırmanın konusunu teorik düzeyde görme engelli bireylerin günlük yaşam içerisinde yaşadıkları zorluklar ve sosyal dışlanma yaşadıkları alanların tespit edilmesi oluşturmaktadır. Çalışmanın uygulama kısmında ise bu bireylerin yaşadıkları güçlükler ve sosyal dışlanma deneyimlerini ölçmeye yönelik ölçek geliştirilmesi oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Problem Durumu

Görme engelli bireyler yaşam içerisinde pek çok fiziksel ve sosyal engellerle karşılaşmaktadırlar. Sosyal ilişkilerden iletişim teknolojilerine, fiziki çevreden istihdama kadar geniş bir çerçevede çeşitli zorluklara ve ayrımcılıklara maruz kalmaları bu bireyleri hesaba katmadan toplumsal düzenin inşa edildiğini ve toplumsal etkileşimden uzak tutulduğunu göstermektedir.

Görme engellilerin sosyal dışlanma düzeylerini ortaya koymak ve bu süreçte karşılaştıkları temel güçlükleri anlamak toplumsal farkındalık ve eşitlikçi politikalar geliştirilmesi açısından ayrıca bu bireylerin toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılmasının sağlanması bakımından önem taşımaktadır. Bu bağlamda araştırmanın temel problem cümleleri olarak şu sorulara yanıt aranmıştır;

1. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeği geçerli bir ölçme aracı mıdır?
2. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeği güvenilir bir ölçme aracı mıdır?
3. Görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeği geçerli bir ölçek midir?
4. Görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeği güvenilir bir ölçek midir?

Araştırmanın alt problemleri ise şu sorulardan oluşmaktadır;

1. Görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. Görme engelli bireylerin cinsiyet değişkenine göre sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

3. Görme engelli bireylerin yaş değişkenine göre sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

4. Görme engelli bireylerin medeni durum değişkenine göre sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

5.Görme engelli bireylerin eğitim seviyesi değişkenine göre sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

6.Görme engelli bireylerin ekonomik düzey değişkenine göre sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

7.Görme engelli bireylerin sahip olunan sosyal güvence değişkenine göre sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

8.Görme engelli bireylerin engel oranı değişkenine göre sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?

9.Görme engelli bireylerin rehabilitasyon hizmeti alma durumlarına göre sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinde anlamlı bir farklılık var mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Gündelik yaşamın hemen her alanında sorunlar yaşayan görme engelli bireyler aileleri ve yakınları tarafından dikkate değer görülmeyle toplumsal ilişkilerin dışına itilmektedir. Toplum tarafından ötekileştirilen görme engelli bireyler kendilerini sosyal hayattan izole ederler ve bu durum toplum içerisinde eşitsizliklere neden olur. Bu bağlamda araştırmada görme engelli bireylerin sorunlarının ortaya koyulmasının önemli olduğu düşünülerek ölçek geliştirmek amaçlanmıştır.

Yapılan literatür taramasında görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükleri ve görme engellilerin sosyal dışlanmalarını ölçecek nitelikte birer ölçek olmadığı görülmüştür. Bu bağlamda 18 yaş ve üstü görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerini ölçecek, geçerliği ve güvenilirliği olan kapsamlı iki ölçek geliştirmek hedeflenmiştir. Ayrıca bazı sosyo-demografik değişkenlerle görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Engelli bireyler toplumda azımsanmayacak ölçüde bir çoğunluğa sahiptir. Ancak toplumsal düzen içinde bu bireyleri göz ardı eden pek çok yapısal düzenlemeler bulunmaktadır. Bu bağlamda engelli gruplarından olan görme engelli bireyler sosyal hayatta pek çok güçlükle karşılaşmaktadırlar. Bu güçlükler görme engelli bireylerin

topluma katılımının önünde ciddi problemler oluşturarak sosyal hayattan dışlanmalarına sebep olmaktadır. Bu sebeple görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlüklerin ve sosyal dışlanmalarının düzeylerini ölçmek için kapsamlı bir ölçme aracının varlığına ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye’de görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükleri ve sosyal dışlanmalarını ölçecek birer ölçek çalışmasının bulunmaması bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği ve Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği alandaki bu boşluğu giderebileceği ve geliştirilen ölçeklerin bu çalışma alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.5. Sayıtlar

1. Çalışmaya katılan görme engelli bireylerin ölçek maddelerine gerçekçi yanıtlar verdikleri,
2. Araştırmacı tarafından geliştirilen Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği ve Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği görme engelli bireylerin konu ile ilgili algı düzeylerini ölçtüğü,
3. Ölçek geliştirme çalışmasının kapsam geçerliliği konusunda başvurulmuş uzman görüşlerinin yeterli olacağı varsayılmaktadır.

1.6. Sınırlılıklar

Yapılan bu çalışma, görme engelli bireylere ulaşılmasının zor olması sebebiyle Trabzon Ortahisar’da bulunan; Avrasya Engelsiz Yaşam Derneği, Altı Nokta Körler Derneği, Trabzon Görme Engelliler Sanat ve Spor Kulübü Derneği, Özel Türkiye Körler Vakfı Faruk Erdemli Görme Engelliler Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezine üye 18 yaş ve üstü 140 görme engelli birey ile sınırlandırılmıştır. Araştırma kapsamında ölçek formunda bazı ifadeler (siyasal yaşama katılım gibi) 18 yaş altı görme engelli bireyler tarafından anlamlandırılmayacağı için 18 yaş üstü görme engelli bireyler araştırmaya dahil edilmiştir.

Bu çalışma Nisan-Haziran 2024 tarihleri aralığında araştırmacı tarafından geliştirilen Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği ve Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği ile sınırlandırılmıştır.

1.7. Tanımlar

Görme engelli; tek ya da iki gözünde tam veya kısmen görme kaybı ya da bozukluğu olan kişidir (Öztürk, 2011: 18)

Güçlük; zorluk, engel, pürüz anlamına gelmektedir (Türk Dil Kurumu).

Sosyal dışlanma; belli bir grubun sosyal düzenin dışına itilmesi, uzaklaştırılması toplumsal bütünün emek piyasasından tam ve etkin yararlanamaması olarak tanımlanmaktadır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Sakatlık, Engellilik ve Özürlülüğün Kavramsal Analizi

Genelde özürlü, sakat ve engelli kavramları birbirinin yerine kullanılmakla birlikte belli mana farklılıkları içermektedir. Ancak kör, âmâ, görme engelli, görme özürlü ve az gören gibi sınıflamalar bize bu konuda dilsel bir bütünlüğün olmadığını göstermektedir (Samav ve Sallan Gül, 2021: 20).

“Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 1981 yılında bu üç kavramı şu şekilde tanımlamıştır (URL-1, 2023).”

Özürlülük: Kişinin fizyolojik, psikolojik, anatomik yapı ya da işlevlerindeki herhangi bir eksiklik ya da anormalliktir.

Sakatlık: Özürlülük sonucu oluşan ve normal bir insanın başarı ile yapıp bitirebileceği herhangi bir aktiviteyi gerçekleştirmede ortaya çıkan bir eksiklik ya da sınırlamadır.

Engellilik: Yaşa, cinsiyete ve sosyal kültürel etkinliklere bağlı olarak özürlülük ve sakatlık sonucu oluşan, o birey için normal olan bir işlevin yerine getirilememesi, tamamlanamaması ya da eksik kalmasıdır.

Sakat Hakları Bildirgesinde sakat kişiyi, kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendine yapması gereken işleri (bedensel ya da sonradan olma) herhangi bir noksanlık sonucu yapamayan kişi olarak tanımlamaktadır (URL-2, 2023).”

Birleşmiş Milletler (BM) özürlü bireyi, uzun dönemli fiziksel veya zihinsel sorunlara ya da sağlık problemlerine bağlı olarak yapabileceği aktivitelerin türünde veya sayısında sınırlılık olan kişi olarak tanımlamaktadır (Burcu, 2007: 8).

BM’nin Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmede engelli kişiyi, diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişi olarak tanımlamaktadır (Milletlerarası Sözleşme, 2009).

Barnes’a göre ise engellilik, Fiziksel ve sosyal engellerden dolayı normal hayattaki fırsatların kaybı ya da kısıtlanmasıdır (Barnes 1992’den aktaran Samav ve Salan Gül, 2021: 24).

Süreç içerisinde engellilik kavramı sosyal model çerçevesinde tanımlanmaya başlamıştır. Sosyal modelde engellilik, toplumsal düzenin normal kabul edilen bireylere göre düzenlenmesi nedeniyle bazı yeti yitimleri olan bireylerin bu düzenin dışına itilmesi olarak ifade edilmektedir. Bu bağlamda engelli birey, sosyal veya kültürel nedenlere bağlı olarak bir davranış ya da etkinliği yerine getiremeyen bireyi ifade etmektedir (Doğan ve

Çavuşoğlu, 2019: 34). Ayrıca sosyolojik açıdan engelliliği ele alan yaklaşımlardan sosyal inşacı yaklaşım da sosyal modelle benzer şekilde engelliliği toplumsal düzenin inşa ettiğine dikkat çekerek beden inşasının ait olunan toplum ve kültür etrafında şekillendiğini belirtmektedir.

Toplumsal çerçevede bu kavramların yarattığı algı ise, sakat ve özürlü kavramları daha olumsuz bir anlam içerirken engelli kavramı ise daha fazla kabul görmektedir.

Yapılan bir araştırmanın saha çalışmasında sakat kelimesinin kullanılması katılımcıların tepki göstermesine sebep olmuş, katılımcıların tamamının engelli kavramını kullandığı, sakat kelimesini incitici ve küçümseyici yanları olduğu gerekçesi ile kullanmamayı tercih ettikleri belirtilmektedir (Kurnaz, 2020: 12).

Yine başka bir çalışmada ise özürlü kavramının ifade edilmek istenenin ötesinde bir anlam ve değer yüklü olduğu gerekçesiyle birçok kişi tarafından engelli kavramının tercih edildiği belirtilmektedir (Şişman, 2012: 74).

Bu bağlamda Türkiye’de 2013 yılında yapılan Kanun Hükmünde Kararname ile özürlü, sakat, özürlülük, sakatlık gibi kelimelerin kullanımı kaldırılarak engelli / engellilik kelimelerinin kullanılması gerektiğine vurgu yapılmıştır (Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2013).

Yapılan tanımlara bakıldığında sakatlık ve özürlülük kavramlarının daha çok bireyin bedensel özelliklerine odaklanarak kişilerin bedenlerindeki eksiklik ya da uzuv kaybını ifade etmektedir. Engellilik tanımlarında ise bireylerin bedenlerindeki fizyolojik farklılıkların olduğu kabul edilmekle birlikte sosyal ve kültürel engellemelere dikkat çekilmektedir. Ayrıca sakat ve özürlü kavramları toplumdaki engelli bireyler tarafından kırııcı, aşağılayıcı, rencide edici olarak görülürken engelli kavramı ise daha fazla benimsenip tercih edilmektedir.

Sonuç olarak kullanılan kavramın, kavramı kullanan kişinin bakış açısını yansıttığı yani sakat, özürlü gibi kavramları kullananların tıbbi / medikal modeli benimsediği, engelli kavramını kullananların ise sosyal modeli benimsediği düşünülmektedir (Şişman, 2012: 74-75). Ayrıca sosyal inşacı yaklaşım da sosyal modelle benzer düşünceleri yansıttığı için sosyal inşacı yaklaşım ve sosyal model çerçevesinde ele alınan bu çalışmada engelli kavramı kullanılmaktadır.

2.2. Engellilik Tanımları

Çok boyutlu bir kavram olan engellilik ile ilgili pek çok farklı tanım yapılmaktadır. En genel tanım olarak engellilik herhangi bir nedenle kaybedilen yeti yitimi olarak ifade edilmektedir.

Engellilik; “doğuştan ya da sonradan herhangi bir hastalık veya kaza nedeniyle kişinin bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal işlevlerindeki kayıplar sonucu normal yaşam gereklerine uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama da güçlük” olarak tanımlanmaktadır (Oğultürk, 2012: 2).

Engelliler Hakkında Kanunda engelli; “fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey” olarak tanımlanmaktadır (5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 3/c).

DSÖ engelliliği; yetersizlik, özürlülük ve engellilik olarak üç farklı şekilde sınıflandırmaktadır (Bilge vd., 2005: 183).

Yetersizlik; psikolojik, fizyolojik ya da anatomik yapısının fonksiyon kaybı ya da normalden sapması durumudur.

Özürlülük; sağlığın bozulması sonucu oluşan yetersizlikten dolayı herhangi bir yeteneğin normal kabul edilen bir kişiye göre azalması veya kaybedilmesidir.

Engellilik; Yetersizlik ve özürlülük nedeniyle kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal kabul edilen yaşantısını yerine getirememesi durumudur.

Bir başka tanımda ise engellilik; “biyolojik özelliğinden dolayı toplum tarafından engelli olan bireyin göz ardı edilmesi ya da çok az göz önünde bulundurulması ile inşa edilen ve bir sosyal baskıyı yansıtan durum” olarak tanımlanmaktadır (Burcu, 2015: 319). Sosyolojik olarak açıklanan bu engellilik tanımında bireyin bazı fizyolojik yetersizliklerinden dolayı toplum tarafından dikkate değer görülmemesi, bastırılıp kenara itilmesi olarak tanımlanmaktadır. Diğer tanımlarda ise engelliliğin sosyal yönünden çok bireysel yönüne değinilmekte ve kişilerdeki bedensel engellere odaklanılmaktadır.

2.3. Görme Engellilik Tanımı

Görme engelli; bireyin tek veya iki gözünde bozukluk olması, görme işlevini kısmen ya da tamamen yerine getirememesi olarak tanımlanmaktadır. “Göz protezi kullananlar, renk körlüğü, gece körlüğü tavuk karası olanlar da” bu gruba girmektedir (Bozkurt Erdem, 2019: 7).

Görme engellinin yasal ve eğitsel olmak üzere iki farklı tanımı bulunmaktadır. Yasal tanıma göre, bütün düzeltmelere rağmen gözün görme keskinliği 20/200 veya daha az, görme alanı ise 20 dereceden az olan bireylere görme engelli, görme keskinliği 20/70 ile 20/200 arası olan bireyler ise az gören olarak tanımlanmaktadır (Aile Eğitim Rehberi, 2014: 21).

Eğitsel tanıma göre görme engelli, görme yetisini öğrenme etkinliklerinde kullanamayan ya da görsel öğrenmeye olanak veren araç gereçlerden faydalanamayan kişiyi tanımlarken, az gören ise görsel araç gereçleri kullanarak normal ve büyük puntolu yazıları okuyabilen kişiyi ifade etmektedir (Çattık ve Odluyurt, 2018: 100).

2.4. Görme Engellilik Nedenleri

Görme engelli bireylerin engel durumunun ortaya çıkmasında belli sebepler bulunmaktadır. Bunlar; doğum öncesi nedenler ve doğum sonrası nedenler olarak iki başlıkta toplanmaktadır.

2.4.1. Doğum Öncesi Nedenler

Doğum öncesinde yaşanan bazı istenmeyen durumlar kişinin görme engelli olmasına neden olmaktadır. “Doğum öncesi dönemde çocuğun görme engelli olmasında annenin hamilelik döneminde geçirdiği çeşitli hastalıklar, kalıtsal hastalıklar ve kazalar başta gelen sebeplerdir” (Kurtoğlu, 2017: 6). Ayrıca ... “akraba evlilikleri, kan uyuşmazlıkları, ... annenin hamilelik dönemi röntgen ışıklarına maruz kalması, annenin hamilelik sırasında geçirdiği düşme, çarpma gibi kazalar ... görme engelli olmaya sebep olmaktadır” (Milli Eğitim Bakanlığı(MEB), 2021: 10 ; İSEM, 2019: 7).

2.4.2. Doğum Sonrası Nedenler

Görme engelliliğe sebep olan doğum sonrası nedenlere bakıldığında ise ... “çocuğun geçirdiği ateşli hastalıklar, kazalar veya yaralanmalar, göz ve görme sistemindeki çeşitli hastalıklar başta gelmektedir” (MEB, 2021: 10). Ayrıca yanlış tedaviler, doğal afetler, terörizm gibi faktörler de görme engelliliğe sebep olmaktadır.

2.5. Dünyada ve Türkiye’de Görme Engellilik Tarihi

Görme engellilik insanlık tarihinden ayrı düşünülemez kadar eski bir olgudur. Tarihsel süreç içerisinde görme engellilik toplumun bakış açısı çerçevesinde gelişmekte ve değişmektedir. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde görme engelliliğin dünyada ve Türkiye’deki tarihsel gelişimi ele alınmaktadır.

2.5.1. Dünyada Görme Engellilik Tarihi

Görme engellilik ilk çağlarda tam olarak anlaşılmadığı için ona kutsallık atfedilmekteydi. Merak uyandıran fiziksel bir durum olarak ele alınmakta ve doğa üstü güçlerin bu duruma yol açtığına inanılmaktaydı (Subaşı ve Atayurt Fenge, 2019: 596).

Antik Yunanda ise görme engelli bireylere karşı olumsuz tutum ve davranışlarda bulunmakta ve pek çok filozof görme engelliliğin kötü, istenmeyen bir durum olduğunu dile getirmekteydi. “Yunan oyun yazarı Euripides’de körlük durumunda insanın yapabileceği en iyi davranışın intihar olduğunu belirtmektedir” (Albayrak 2014’ten aktaran Çetin, 2016: 171). Antik Yunan yasalarında yeni doğan bebekler yaşlılar heyetine gönderilmektedir ancak bebek; kör, zihinsel engelli ya da farklı bir engeli var ise nehre atılarak öldürülmekteydi (Çetin, 2016: 173).

Yunan uygarlığından etkilenen Romalılarda körlere ve engellilere karşı olumsuz bakış açısı ile yaklaşmakta ve kendilerini bu bireyleri öldürme hakkına sahip olarak görmekteydiler. İlerde mutsuz, devlete yük, ailelere ekonomik külfet oluşturacaklarını düşünen Romalılar ’da ailelerde engelli çocukların öldürülmesini desteklemekteydi (Çetin, 2016: 173).

Antik Roma’da engelli bireylerin yaşamasına izin verildiği durumlarda olmakta bunun sebebi ise ekonomik temellere dayanmaktaydı. Örneğin görme engelli kişiler dilenci olarak kullanılmak amacıyla yetiştirilmekteydi (Çetin, 2016: 174).

Antik çağda görme engelli bireyler toplum tarafından ötekileştirilmekle birlikte sosyal, siyasal hiçbir hakka da sahip olamamaktaydı. Roma İmparatoru Justinian’ın emirleri doğrultusunda oluşturulan birleştirilmiş medeni kanun esasları kapsamında özellikle akli ve görsel bozukluklar ile duyma engeli bulunanların mülkiyet ve miras hakları bulunmamaktaydı (Çetin, 2016: 172).

Orta Çağ’da bireyin görme yetisinin olmaması onun yaptığı bir kötülüğün veya günahın sonucunda cezalandırıldığı düşüncesini doğurmuş ve toplum tarafından kabul görmeyen bu bireyler toplumdan dışlanmıştı.

Orta Çağ el yazmalarında ise görme engelli bireylerin toplumsal yaşam içinde resmedilerek bu bireylerin olağan karşılandığı görülmekle birlikte insanın görme yetisinden mahrum bırakılması bu dönemde yaygın bir ceza olarak da uygulanmakta ve körlük suçluluk ile özleştirilmekteydi (Subaşıoğlu ve Atayurt Fenge, 2019: 597).

Görsellik ve güzellik anlayışının temelleri üzerine kurulan rönesans döneminde görme engelli bireylerin bu anlayış ekseninde değerlendirilemeyeceği düşüncesi hakimdi. Görme engelli bireylerin bu dönemde topluma dahil olabilmesi ve eğitimleri için

kurumsal düzenlemeler bulunmamaktaydı. Görme engelli bireyler bu hizmetlerden ailelerinin ve çevrelerindekiilerin desteği ile yararlanabilmekteydi. Ancak dini kurumlar, soylu aileler görme engelli bireylere barınma ve bakım yardımında bulunmakta fakat bu çabalar çok sınırlı kalmaktaydı.

“Rönesans boyunca, Leonardo da Vinci, Versalius, Willam Harvey vd. tarafından gerçekleştirilen insan anatomisine dair daha yüksek bir kavrayışa önderlik etmekteydiler. Faydalarının yanı sıra söz konusu gelişmeler toplumun engellilere bakış açısında hatırı sayılır bir bakış açısı bırakmamıştır” (Çetin, 2016: 179).

Reform döneminde de görme engellilik konusunda toplumun farkındalık düzeyinde bir değişim söz konusu değildi. Dini ve siyasi tartışmaların baş gösterdiği reform döneminde görme engellilik konusu geri plana itilmekteydi. Bu dönemde de görme engellilere yönelik kurumsal hizmetler yapılmamaktaydı. Bazı manastır ve yardım kuruluşları ile görme engellilere hizmetler sunulmaktaydı.

“Neticede, Sanayi Devrimine kadar geçen süre zarfında Avrupa’da engelliler cadi ve büyücü olarak nitelendirilmekte ve ölüm cezalarına çarptırılmakta, kimi zaman da kilisenin koruması altına alınmaktaydı” (Çetin, 2016: 181).

Sanayi Devriminde el gücünden makineleşme ve fabrikalaşmaya geçilmesiyle birlikte engellilerin toplumdaki yeri de değişmekteydi. Bu dönemde görme engelli bireyler de fabrikalarda çalışmaya başlamıştır. Ancak basit ve el emeğine dayanan üretim işlerinde çalışan engelliler oldukça kötü ve zor şartlar altında çalışmaktaydılar (Çarkçı, 2011: 18).

Bu dönemde görme engelli bireylerin eğitimleriyle ilgili önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Louis Braille’in kabartma alfabesini geliştirmesi görme engelli bireylerin eğitim almasında önemli bir gelişmedir. Braille alfabesi kabartma harflerden oluşmakta ve görme engelli bireylerin dokunarak okumasına yardımcı olmaktadır. Bu gelişme görme engelli bireylerin ve eğitim hayatlarının kolaylaşmasını sağlamaktadır. Braille alfabesi ile basılmış kabartmalar görme engelliler tarafından en çok kullanılan kaynak formatlar olması da bu durumun bir göstergesidir (Çetin, 2017: 105).

Yine bu dönemde görme engellilere yönelik kör okulları açılmıştır. Dünyadaki ilk görme engelliler okulu 1785’te Paris’te Âmâ Çocuklar Ulusal Enstitüsü ismiyle kurulmuş, 1802’de Rusya St Petersburg’da körler okulu açılmış, 1804’te Johan Wilhelm Klein, Viyana körler okulunu açmıştır (Çetin, 2017: 104-105).

Sonuç olarak bu dönemde görme engelli bireylere yönelik hem iş gücünde “daha niteliksiz ve zor şartlarda çalışmakla birlikte” hem de eğitim hayatlarında önemli

gelişmeler olmuş sosyal hayata dahil olmaları açısından az da olsa göz ardı edilemez uygulamalar yapılmıştır.

2.5.2. Türkiye’de Görme Engellilik Tarihi

Osmanlı döneminden önceki devletlerde görme engellilerle ilgili çok fazla bilgi bulunmamaktadır. “Anadolu’da Selçuklular ve Beylikler döneminde görme engellilerle ilgili bazı kuruluşların varlığı bilinmekte, Selçuklu atabeylerinden Muzaferüddin Ebu Sait Gökbörü, Musul’da hasta ve görme engelliler için dört darülaceze yaptırdığı bilinmektedir” (Erken, 2015: 11). “Beylikler döneminde yapılan darülacezelerden biri de Manisa’da Saruhan Beyliğine ait olan Körhane olduğu bilinmektedir” (Erken, 2015: 11).

Osmanlı devletinde ise görme engelli bireylerin toplumdan ötekileştirilmediği gerekli yardımların vakıflar, hastaneler, tekke-zaviye gibi kurumlar aracılığıyla ayrıca sadaka fitre gibi dini uygulamalarla da sağlandığı bilinmektedir.

Osmanlı padişahlarının engelli bireyleri saraylarda himaye ettikleri ayrıca maddi yardıma ihtiyacı olanlara gerekli yardımların yapıldığı bilinmektedir. “Kanuni Sultan Süleyman, oğlu şehzade Mehmet için yaptırdığı Şehzade Camisi’nin içinde İstanbul’daki fakir görme engellilerin bakımları yapılır ve bu bireylere sabah akşam yemek dağıtılırdı” (Şimşek, 2017: 36).

Osmanlı devletinde görme engellilere yönelik kurumsal çalışmalar ise II. Abdülhamit dönemi yapıldığı bilinmektedir. “Bu dönemde Dilsiz ve Sağır Mektebine bağlı olarak bir Ââmâlar Okulu açılmış ancak bu okul Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri’nde (ABD) faaliyet gösteren görme engelli okulları gibi modern eğitim verememiştir” (Yücel, 2011: 69).

“Osmanlı devletinde görme engelli bireylere ekonomik açıdan kimseye muhtaç olmamaları için maaş bağlanmaktaydı. Muhtacin maaşı denilen bu yardım yoksullara, dilsizlere, gözlerini kaybeden bireylere verilmekteydi” (Sağlam, Tekir, 2016: 62).

Türkiye’de ise görme engellilere yönelik yapılan çalışmalar Cumhuriyet döneminde başladığı görülmektedir. “Atatürk, 1923 yılında sağlam ve sakat çocukların haklarını içeren Cenevre Sözleşmesiyle uluslararası bir sözleşmeye imza attı. 1924 yılında Sağlık Bakanlığına bağlı ilk körler ve sağır okulu açıldı (URL-3, 2023).”

“Cumhuriyet döneminde özel eğitimin alt yapısını oluşturmak için yabancı uzmanlar ülkeye getirildi daha sonra 1951 yılında Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ilk körler okulu açıldı, 1952 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü bünyesinde özel eğitim öğretmeni yetiştiren Özel Eğitim Bölümü açıldı (URL-4, 2023).”

1950 yılında görme engellilerin çağdaş, demokratik, laik eğitim alması amaçlanan Altı Nokta Körleri Eğitim ve Kalkındırma derneği kurulmuş, zamanla Gaziantep ve İstanbul’da iki şube açarak çalışmalarını geliştirdiği ve Ankara’ya bağlı olarak da bir atölye kurduğu bilinmektedir. (Çitil, 2009: 46)

“1961 yılında İlköğretim ve Eğitim kanunu ile engelli bireylerin eğitim de eğitim almalarına vurgu yaparak mecburi ilköğrenim çağında bulundukları halde zihnen, bedenen, ruhen ve sosyal bakımdan engelli olan çocukların özel eğitim ve öğretim görmelerinin sağlanacağı belirtilmektedir” (İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961).

“1969 yılında ilk körler yürüyüşüyle kurulan Körler Soysal Dayanışma Derneği körlerin mücadeleci bir temelde örgütlenmelerinin fitilini ateşlerken işsiz körlere iş olanağı yaratmak için ısrarlı bir mücadele yürütüldüğü görülmektedir (URL-5, 2023).”

1990 yılında Türkiye Özürlüler Federasyonu kurulmuş ve tüm engelliler bir çatı altında toplanmıştır. Daha sonra işitme ve görme engelliler federasyonu olarak iki ayrı federasyon haline getirilmiştir. (Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu, 2020)

2000 yılında ise Türkiye Görme Engelliler Federasyonu kurularak görme engellileri spora kanalize etmek, bu bireyleri yapabileceği spor branşlarını geliştirmek, görme engellilerin spor bilincini geliştirmek, sporu tabana yayarak alt yapıya önem vermek ve 81 ilde spor faaliyetleri yaptırabilmek amaçlanmıştır. (Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu, 2020)

Engelli bireylere yönelik en somut adımlardan biri 2005 yılında yayımlanan Engelliler Hakkında Kanundur. Bu kanun ile engelli bireylerin hakları güvence altına alınmıştır. Kanunun amacı “madde 1.(Değişik 06/ 02/ 2014 – 6518/62) engellilerin temel hak ve özgürlüklerden faydalanmasını teşvik ve temin ederek ve doğuştan sahip oldukları onura saygıyı güçlendirerek toplumsal hayatta diğer bireylerle eşit koşullarda tam ve etkin katılımlarının sağlanması ve engelliliği önleyici tedbirlerin alınması için gerekli düzenlemelerin yapılmasını sağlamak” olduğu belirtilmektedir. (Engelliler Hakkında Kanun, 2005)

2023 yılında Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı yayımlanarak içermeci bir toplum inşa etmek amaçlanmıştır. Bu kapsamda “içermeci erişilebilir toplum, hakların korunması ve adalet, sağlık ve iyilik hali, kapsayıcı eğitim, ekonomik güvence, bağımsız yaşam gibi hedef ve eylem alanı belirlenerek” engelli bireylerin toplumsal yaşamın tüm alanlarına katılması sağlanmaya çalışılmaktadır. (Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı, 2023-2025)

Sonuç olarak Türkiye’de görme engelli bireylere yönelik hiçbir dönem ayrıştıracı, ötekileştirici, yaşama haklarını elinden alacak politikalar uygulanmamış, Osmanlının ilk dönemlerinde kısıtlı ölçülerde de olsa eğitim, iş, spor, sosyal yardımlar gibi çeşitli

alanlarda düzenlemeler yapılmaya başlanmış Türkiye de ise özellikle son dönemlerde görme engelli bireyleri topluma dahil etme konusunda önemli adımlar atıldığı görülmektedir.

2.6. Sosyolojik Açıdan Engellilik Kuramları

Kuramsal çerçevede engellilik olgusunun sosyolojik açıdan ele alınması belirli bir süreç içerisinde gerçekleşmiştir. Engelli bireylerin sosyal, siyasal, kültürel, ekonomik temelli sorunların sosyolojik yaklaşımlar ekseninde incelenmesi farklı fikirlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu bağlamda çalışmanın bu bölümünde engelliliği ele alan yapısal-işlevselci yaklaşımda engellilik, çatışmacı yaklaşımda engellilik, sembolik etkileşimci yaklaşımda engellilik, sosyal inşacı yaklaşımda engellilik, postyapısalcı yaklaşımda engellilik ve feminist yaklaşımda engellilik olarak altı kuram ele alınmaktadır.

2.6.1. Yapısal – İşlevselci Yaklaşımda Engellilik

Yapısal-işlevselci yaklaşımın temelleri Durkheim’a dayanmaktadır. Durkheim endüstrileşmeyle birlikte dayanışma ve sosyal iş bölümünün önemine vurgu yapmaktadır. “Ona göre endüstrileşme ile birey mekanik dayanışmalı gruptan iş bölümü ile ayrılarak giderek bireyselleşmeye başlamış, artık organik dayanışmalı toplumlarda, toplum iş bölümünün yarattığı güçlü organik dayanışma ile birbirine bağlanmıştır “ (Burcu, 2020: 46).

Parson ise sistemlerin düzenli işleyişinin önemine vurgu yaparak sistemin düzenli işlemesine engel olan sorunların giderilmesi gerektiğini belirtmektedir. “Parson’a göre engelli bireyler modern endüstriyel toplumların işleyen normlarına itaat etmeyen ya da uyum göstermeyen bireyler olarak sosyal sistemin işlevini tehdit edici bir durum arz ederler” (Burcu, 2020: 47). Sanayi toplumları insan bedeninden zarar etmek istemez ve sürekli bir üretim döngüsünün olduğu sistemsel düzenin işleyişine vurgu yapar. Engelli bireylerinde bu döngüye uyum sağlayamayacaklarını düşünerek bu bireyleri bir tehdit unsuru olarak görürler. Bu durum bazen de ahlaki ve toplumsal işleyiş açısından sistemin düzenlenmesine katkı sayılabildiği ve engelli bireylerin sorumluluklardan muaf sayıldığı belirtilmektedir (Kaldık, 2020: 36).

Bu yaklaşımda engelli olmayanların gözünden engelli bireylerin toplumdaki yerleri belirlenmekte ve engellilik değerler, statüler, roller, görevler ve sorumluluklar çerçevesinde incelenmektedir. Yapısal-işlevselci yaklaşım engelliliği açıklamaya çalışırken alan yazında ekolojik modelle de adı geçmeye başlamıştır. Ekolojik model engelliliği sosyal sistem içinde bozukluğun, eylem sınırlarının ve iş, ev veya okul gibi

belirli bir sosyal veya fiziksel çevredeki katılım sınırlamalarının etkileşiminden kaynaklandığını kabul eder ve ekolojik model engelliliği açıklarken etkileşimci yaklaşımdan etkilendiğini belirtir (Burcu, 2020: 48). “Bu yaklaşım da çevrenin engelliliğe neden olabileceği ve onu büyütebileceği de kabul edilmektedir. Bu bağlamda toplum engellilikleri yaratabilir ve bu engellilik hem çevresel şartlarla hem de toplumun bakış açısıyla ilgilidir” (Burcu, 2020: 49). Bu durum engelliliği deneyimlememiş kişilerin bakış açısıyla engelli bireylerin toplumdaki yeri belirlenmekte ve sosyal hayatın engellileri olumsuz manada etkilediği görülmektedir. “Bu açıdan engelli olmayan çoğunluğun yerleşik değerleriyle şekillenen aile, eğitim, meslek gibi alanlarda engellilere yönelik ekonomik ve sosyal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir” (Şentürk, 2022: 46-47).

2.6.2. Çatışmacı Yaklaşımda Engellilik

Çatışmacı yaklaşım toplumun belli alanlarında eşitsizlik ve çatışmaların olduğuna vurgu yapmaktadır. “Güç odakları ve çatışan çıkarlar kaynaklara erişimde, hak ve fırsatların kazanımında, kişiler ve kurumlar arası farklılıklara, eşitsizliklere ve çatışmalara neden olmaktadır” (Burcu, 2020: 50).

Çatışmacı yaklaşım engellilik konusunda ekonomik unsurların önemi üzerinde durmaktadır. Bu yaklaşımın temsilcilerinden olan Marx ve Engels Endüstri Devriminin yarattığı işçi sınıfının çalışma sistemlerinin işçilerin vücut görüntülerinde bozulmalara neden olduğunu dile getirmektedir. Fabrikada çalışma şartlarının işçilerin sakatlığına yol açtığını belirten Marx ve Engels’in kapitalizm tanımında hem engelli insanlar hem de engellilik kavramı “normal” bir işçinin negatif yaratımı olarak ele alınmaktadır (Burcu, 2020: 50).

Kapitalist sistemde engelli bireyler göz ardı edilerek, görmezden gelinmekte sadece ekonomik açıdan kazanç sağlanmaya odaklanılmaktadır. Abberley çatışmacı yaklaşımda engelli bireylerin problemlerinin incelenmesinde iki temel duruma vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki engellilerin sosyal ve kültürel olarak inşasının olumlu yönde değiştirilmesi için gerekli ortamın hazırlanması, ikinci olarak da engellilerin kendi aralarında görüş ayrılıklarına düşmeden birlik içerisinde örgütlenmelerinin gerekliliğidir (Samav ve Sallan Gül, 2021: 37).

Finkelstein’a göre batı toplumlardaki gelişmeler bir engellilik çelişkisini beraberinde getirmektedir. Birinci aşamada engelli insanlar toplum içine yayılmışlardır fakat ikinci aşamada üretemeyen endüstriyel gelişime katkı sağlayamayan olarak görülen engelli insanlar sosyal girişimde bulunmalardan ayrı tutulmuştur (Burcu, 2020: 52).

“Üçüncü aşamada ise, engelliliğin sadece bir sosyal kısıtlama olarak tanımlanması şeklinde paradoksun sonuna şahitlik etmektedir” (Burcu, 2020: 52). Yani engelli bireyler kimi zaman toplumun bir parçası olarak sosyal hayatın içine dahil edilmiş kimi zaman ise üretimin dışına itilerek sosyal hayatta engellenmelere maruz kalmışlardır. “Bu bağlamda “normal olmak” endüstri toplumlarında en önemli kriter olup, bu durum toplumda göremeyen, konuşamayan, işitemeyen, yürüyemeyen gibi normal olmayanların baskılanmalarına neden olmaktadır” (Finkelstein’den aktaran Samav ve Sallan Gül, 2021: 34).

2.6.3. Sembolik Etkileşimci Yaklaşımda Engellilik

Sembolik etkileşimci yaklaşımda kişilerin toplumsal olaylara atfettikleri anlamlar üzerinde durulmaktadır. “Sembolik etkileşimci yaklaşıma göre sosyal sorunlar belli davranış ve olayların problemlili durumu olarak görülmektedir. Bu yaklaşım toplumsal sorunun nedenini toplumun farklı bir davranışın ya da durumun varlığının farkına varması olarak açıklamaktadır” (Burcu, 2020: 53).

“Morris’e göre bir toplumda engelliliğin kültürel betimlemesi ya da kültürel resimlemesi söz konusudur” (Morris 1991’den aktaran Samav ve Sallan Gül, 2021: 38). “Engelli olanların kendilerine yönelik duygularından çok genellikle engelli olmayanların engelliliğe ilişkin tepkileri ve duyguları sonucu kültürel resim ya da kültürel betimlemenin ortaya çıktığını böylece kültürel bir stereotipin şekillendirildiğinden bahseder” (Samav ve Sallan Gül, 2021: 38-39). Yani bu yaklaşım engelli olmayanların gözünden engelli bireye ve engelliliğe anlamlar yükleyerek kültürel bir tasvir oluşturmakta bu durum da kültürel basmakalıp yargıların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

“Ritzer’in de belirttiği gibi sembolik etkileşimci yaklaşımda toplum herhangi bir durumu “sorunlu” ya da “sapkın” olarak etiketleyerek bir davranış ya da durumu problem haline getirmektedir” (Ritzer 1990’dan aktaran Burcu, 2020: 53). Bu etiketlenme iki problemi beraberinde getirmektedir. “Öncelikle güçlü olan grup diğer grup üzerinde güç uygulayabilir ve “sapkın” olarak adlandırılan grup ayrımcılığa maruz kalabilir, ikincisi ise sapkın olarak adlandırılan grupların bu adlandırma sonucunda bu etiketin gerektirdiği davranış biçimlerini benimseme ihtimali ve dolayısıyla sapmanın artmasıdır” (Burcu, 2020: 53).

Sembolik etkileşimci yaklaşımın en önemli odaklarından birisi etiketleme damgalama kuramıdır. “Goffman damgalama kuramında engellilere karşı geliştirilen

tutumları bireysel, psikolojik, sosyolojik ve kültürel modeller olarak sınıflandırır” (Samav ve Sallan Gül, 2021: 39).

“Goffman, engellilere yönelik toplumun tutumunu damgalama terimiyle ifade eder” (Samav ve Sallan Gül, 2021: 40). Bu bağlamda engelli bireyler toplumların benimsediği normlar aracılığıyla marjinalleştirilmekte ve etiketlenmektedir. “Goffman’a göre engelli olmayanlar engellilere saygı duyma ve önem verme konusunda başarısızdırlar. Bunun sonucu olarak engelliler toplumda “ikinci sınıf” olarak görülmekte ve toplum tarafından “kayda değer olmayan”, “itibar edilmeyen”, “dikkate alınmayan” olarak dışlanmaktadır” (Samav ve Sallan Gül, 2021: 40).

Sonuç olarak bu yaklaşımda engelli bireyler problemlili ve sapkın olarak etiketlenmekte ve damgalanmaktadır. Engelli bireyler toplum tarafından alt sınıf olarak görülmekte, bu bireylere saygı gösterilmeyerek, önemsenmeyip değer verilmeyerek ötekileştirilmektedir.

2.6.4. Sosyal İnşacı Yaklaşımda Engellilik

Sosyal inşacı yaklaşım engelliliğin toplumsal düzen içinde nasıl inşa edildiği üzerinde durmaktadır. “Sosyal inşacı yaklaşımda önemli olan bir şeyin inşa edildiğini söylemek değil, onun nasıl inşa edildiğini açıklayabilmektir” (Burcu, 2020: 61). “Bu bağlamda engelliliğin ve engelli birey olmanın toplumsal bakış açısında nasıl inşa edildiği üzerinde durulduğundan kültürün “engelli birey” olmanın tanımlanmasındaki... rolünün önemli olduğu kabul edilir ve engelli bireylerin deneyimleri üzerinden hareket edilir” (Burcu, 2020: 61).

Bu yaklaşım engelliliği tanımlarken bedenlerin sosyal olarak inşa edildiğine vurgu yapmaktadır. Yani engellilik olgusu toplumsal düzlemde ele alınarak yeniden üretilmektedir. Sosyal inşacı yaklaşım “bedenin belirlenmesinde kuramlar ve toplumsal yapı, biyolojik durumlara nazaran daha çok belirleyici olduğunu belirtmektedir” (Kaldık, 2021: 37). “Bu bağlamda sosyal ve kültürel temsiller engelli bedenin yapısını belirler, kendilik bilinci de bu belirlemeye bağlıdır” (Burcu, 2020: 59).

“Engellilik ve sosyal inşacı kuramı ele alan Siebers ise kendi güçleri olan bedenin temsiline odaklanır ve failin ve diğerlerinin iyi ya da kötü olarak nasıl etiketlendiğini araştırır” (Samav ve Sallan Gül, 2021: 45). Sosyal inşacı yaklaşımda bedenin iyi-kötü ya da güçlü-zayıf yönlerine vurgu yapılır. Beden algısının toplum tarafından gelenek, düşünce ve tutumlarla güçlü ve zayıf olarak yeniden inşa edildiği belirtilir (Samav ve Sallan Gül, 2021: 45). Bu bağlamda engelli olan bedenler toplum tarafından güçsüz zayıf olarak tanımlanmaktadır.

Giddens ise bedenlerimizin bizim toplumsal deneyimlerimiz tarafından olduğu kadar, ait olduğumuz grubun normları ve değerleri tarafından da biçimlendiğini belirtmektedir (Samav ve Sallan Gül, 2021: 44). Engellilik, içinde bulunulan sınıfın benimsemiş olduğu kurallar, yerleşmiş ilke ve değerleri tarafından şekillenmektedir. “Bu bağlamda engellilik kültürel olarak yapılandırılır ve bu çerçevede engelli bireye ve engele yüklenen anlamlar toplumdan topluma farklılaşır çünkü inşa edilen tanımlar farklı kabuller etrafında yapılandırılmaktadır” (Burcu, 2020: 62).

Sonuç olarak bu yaklaşım engelli bedenlerin toplum tarafından nasıl inşa edildiğini, kültürün engellilik üzerindeki etkisine ve önemine vurgu yapmaktadır. Her kültür kendi toplumsal kuralları ölçüsünde engelliliğe ve engelli bireye değer atfetmektedir.

2.6.5. Postyapısalcı Yaklaşımda Engellilik

“Postyapısalcı yaklaşım dil ve anlamlar arasındaki kırılmazlıktan dolayı bireyin tek başına değil de diğerleriyle hareket ettiği dil bilimsel alanda yer alan sosyal dünyayı ele almaktadır” (Burcu, 2020: 67).

Bu yaklaşımda “uysallaştırılmış beden olarak kabul edilen engellilerin özellikle dil ve söylem ile tanımlama, betimleme ve kimlik inşa süreçlerinde de disipline edildikleri dikkat çekmektedir” (Samav ve Sallan Gül, 2021: 42). Bu yaklaşımda beden toplumsal perspektifte ele alınmakta ve uysallaştırılmış beden olarak engelli bedeninin toplumsal kurallara uyması beklenmektedir. Bedenin inşası sosyal ve kültürel çerçevede değerlendirilmekte ve engelli bedeninde buna boyun eğmesi beklenmektedir.

Postyapısalcı yaklaşıma göre dil sabit değişmez değildir çatışmayı, iddiaları ve varyasyonu içerir bu noktada da farklı birçok söylemleri içermektedir (Burcu, 2020: 68). “Bu yaklaşımda Foucault’nun belirttiği gibi güç söylem sahipleri tarafından elde tutulmakta ve diğerleri üzerindeki güç ve gücün diğerlerini tanımlaması bilgisi ile ilgilidir. Böylece var olan farklı söylemler, bağlamdaki anlamı anlamaya ve güce eleştireldir” (Burcu, 2020: 68). “Engelliliğin bireysel olarak inşası da bu söylemler etrafında oluşturulup, meşrulaştırılır” (Samav ve Sallan Gül, 2021: 42).

“Bu yaklaşıma göre engelli insanlar engellerinin farklı biçimleri ne olursa olsun engellilik baskılarını reddeder ve meydan okur. Daha açık bir ifadeyle engelli insanlar hangi türde engele sahip olursa olsun tamamı engelliliğe ilişkin gücün doğasının baskılarıyla mücadele eder ve bu baskıları reddeder” (Burcu, 2020: 68).

2.6.6. Feminist Yaklaşımında Engellilik

Feminist yaklaşımın odak noktası engelli kadın, engelli kadın bedeni ve engelli kadınların sorunlarıdır. “Feminist engellilik yaklaşımı, genetik ve erişim sorunları gibi konuların ötesine geçmektedir. Bu kuram daha çok kadınların birliği, tıbbileştirilme, normalliğin hegemonyası, bütünleşme ve kimliğin inşası gibi daha kapsamlı konuları odak noktasına almaktadır” (Garland-Thoms 2011’den aktaran Kaldık, 2021: 35).

Bu yaklaşım tıbbi modeli engelli bireylerin bedenlerini bozukluk olarak gördüğü ve normal bedene dönüştürmeye çalıştığı için eleştirmiştir. “Feminist yaklaşım, tıbbi modelin tamamen düzeltilmiyorsa bile tıbbi müdahale ile mümkün olduğunca hafifletilmesi gereken bir bozukluk ya da hastalık olarak görüldüğü engellilik inancının yıkılması gerektiğinin sıkı savunucusudur” (Burcu, 2020: 71).

“Feminist yaklaşım geleneksel bakışa dayanan ve engelliliği o kişinin sorunu olarak gören yaygın egemen anlayışı sorgular. Cinsiyet, sınıf, ırk, etnisite ve cinselliğe olağan bir durum olarak gören ve dışlayan baskıcı sistemleri eleştirir” (Samav ve Sallan Gül, 2021: 47).

Engelli kadınlar toplumda pek çok baskı ve önyargılarla karşılaşmakta ve diğer kadınlar gibi evlenme, anne olma gibi roller verilmemekte, cinsel kimlikleri yok sayılmaktadır. “Kültürel önyargılar engelli kadını aseksüel, üreyemeyen, bağımlı, çekici olmayan, kadınlıktan ve kadınsal güzellikten mahrum kimseler olarak tanımlamaktadır” (Samav ve Sallan Gül, 2021: 48). Engelli kadınlar toplum tarafından normal kadınlardan yerine getirmesi beklenen cinsellik, çocuk doğurma gibi hakların kendilerine tanınması için çoğu zaman mücadele etmek zorunda kalırlar (Finger 1990’dan aktaran Samav ve Sallan Gül, 2021: 48).

2.7. Engellilik Sosyolojisi

Çok yeni bir kavram olan engellilik sosyolojisinin doğuşu 20. Yüzyılın sonlarını bulmaktadır. Engellilik sosyolojisi 1970’lerde İngiltere’de ortaya çıktığı bilinmekte ve öncelikle tıbbi bir bakış açısıyla ele alınan engellilik konusu kısa bir süre sonra tıbbi bakış açısını eleştiren sosyal yönüyle de tartışılmaya başlandığı görülmektedir (Burcu, 2015: 320). Zamanla engelli bireylerin sayılarının artması diğer ülkelerde de engellilik tartışmalarının başlamasına neden olmaktadır.

Türkiye’de ise engellilik konusu 1990’lı yılların sonundan itibaren engellilik sosyolojisinin kavramları, kuramsal yaklaşımı ve metodolojisiyle ele alınarak gündeme getirildiği bilinmektedir (Burcu, 2015: 323).

“Tıbbi söylemde engelli beden “normal beden” dışında bir anatomiye sahip olan bedendir ve normal beden işleyişinin dışındadır. Önemli olan normal engel durumunu iyileştirerek ya da rehabilite ederek “normale” dönüştürebilmektir ki tıbbın ve toplumun başarısı adeta bununla belirlenmektedir” (Burcu, 2015: 325). Tıbbi söylem engelliliğin sosyal yönünü geri plana attığı için eleştirilmektedir. Engelliliğin sosyal yönü de engellilik sosyolojisinin ortaya çıkmasını sağladığı bilinmektedir.

“Sosyal söylemde engellilik, aktivite sınırlılığının yarattığı avantajsız durumu yaşayan bireylerin çağdaş sosyal organizasyonlar tarafından göz ardı edilmesi ya da çok az dikkate değer görülmesiyle, bu insanların sosyal hayatın içine girmelerinde, gerekli katılımlardan uzak tutulması durumudur” (Barnes 1998’den aktaran Burcu, 2015: 325). Sosyal söylem engelliliği bireyin bedenindeki engelden çok sosyal çevrenin engellemesi olarak görmektedir. Yani “engelli birey toplumun tanımladığı tutum ve normlar yoluyla engellileştirilmektedir” (Burcu, 2015: 326).

“Engelli bireylerin sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik temelli kurulan düzenden dışlanarak sorunların çözüme kavuşmadığı, bireyin kendi kaderine terk edildiği estetik yargılarla hareket edilen sistemde sosyoloji bilimi dışlanmayı ihya edercesine kullanılmış, bireyin yetersizlikleri üzerine durmaktadır” (Şalcı, 2022: 36).

Engellilik sosyolojisi, engelliliği ve engelli olan bireyi toplumsal düzen içinde ele almakta ve bu düzen içinde engelli olan birey ile toplum arasındaki güç ilişkilerini değerlendirmekte ve engelli insanlara yetki vermeyi ve onları önemsemeyi kapsar (Burcu, 2015: 329).

2.8. Sosyal Dışlanma Kavramı

Sosyal dışlanma kavramının tek bir tanımını yapmak güçtür. Genel olarak dezavantajlı grupların toplumla bütünleşememesi şeklinde ifade edilmektedir. “Sosyal dışlanma, insanların toplumsal yaşamdan uzaklaştıracak düzeyde maddi manevi yoksunluk içinde olmaları ve insanların haklarını ve yaşamlarını koruyacak ve onları destekleyecek her türlü kurumdan ve sosyal destekten yoksun oldukları ölçüde katlanarak büyüyen bir süreçtir” (Castillo’ 1994’ten aktaran Şahin 2009: 23). “Sosyal dışlanma kavramı, belirli kesimlerin toplumsal bütünü ve sermaye birikim sürecinin dışında kalması ve ekonomik büyümeye yaptığı katkıdan adil yararlanamamasından dolayı ortaya çıkan çok boyutlu ve tartışmalı bir kavramdır “(Sapancalı, 2005: 22). Sosyal dışlanma engelliler, yoksullar, yaşlılar, kadınlar gibi dezavantajlı grupları etkilemektedir.

2.8.1. Sosyal Dışlanmanın Nedenleri

Sosyal dışlanma kavramının çok boyutlu olması sebebiyle birden fazla nedeni vardır ve bu nedenler birbiriyle ilintilidir. Genellikle sosyal dışlanma yoksullukla ilişkilendirilmektedir ancak yoksulluk gibi gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik, engellilik, yaşlılık gibi durumlar sosyal dışlanmaya neden olan durumlardır. Ayrıca göçmenler de sosyal dışlanma yaşayan gruplar arasında yer almaktadır (Kaldık, 2021: 53).

Sosyal dışlanmanın nedenleri yaşanan coğrafyaya, ülkelere, ülkelerin gelişmişlik düzeylerine, kültürlere göre değişmektedir. “Kişilerin sahip oldukları yaş, cinsiyet, ırk, dil, medeni durum gibi farklılıklar aynı ülke içindeki insanlarda dahi sosyal dışlanmanın nedenlerini değiştirebilmektedir” (Tokol, 2014: 153). Engelli bireylerin sosyal hayattan dışlanma düzeylerini cinsiyet, eğitim düzeyi, yaşanan yer, sosyal güvencenin olup olmama durumu gibi pek çok sosyo-demografik değişken etkilemektedir. Bu bağlamda görme engelli bireylerin cinsiyetine, yaşına, medeni durumuna, eğitim seviyesine, ekonomik seviyesine, görme engel oranına, herhangi bir sosyal güvenliği olup olmamasına göre sosyal hayattan dışlanma düzeyleri farklılık göstermektedir.

2.8.1.1. Cinsiyet Bağlamında Dışlanma

Görme engelli bireylerin dışlanma düzeylerini etkileyen sosyo-demografik değişkenlerden biri cinsiyettir.

Cinsiyet bağlamında bakıldığında engelli kadınların sosyal hayattan dışlanma düzeylerinin daha yüksek olduğu yapılan çalışmalarda da görülmektedir. “Trabzon’da yaşayan engelli kadınların toplumdan dışlanma süreçlerinin ele alındığı çalışmada kadın engelli bireylerin erkek engelli bireylere göre dışlanma ve ayrımcılığı daha yoğun yaşadığı” belirtilmektedir (Burcu, 2020: 97). “Arıkan tarafından yapılan çalışmada görme engelli kadınların eğitim, iş yaşamı, sağlık, evlilik yaşamı, şiddete uğrama ve sosyal alanda yer alma gibi sorunların incelendiği araştırmada engelli bireyler arasında özellikle kadınların daha dezavantajlı bir grup olduğu belirtilmiştir” (Burcu, 2020: 97). Yani hem engelli hem de kadın olmak diğer bir deyişle engelli kadın olmak daha derin bir dışlanmayı beraberinde getirmektedir (Orhan ve Özkan, 2020: 2).

2.8.1.2. Yaş Gruplarına Göre Dışlanma

Görme engelli bireylerin dışlanma düzeylerini etkileyen ikinci sosyo-demografik değişkende yaştır. Yapılan çalışmalara bakıldığında yaş değişkeninin engelli bireylerin

dışlanma düzeylerini farklı şekilde etkilediğini gösteren çalışmalar olmakla birlikte yaş değişkeninin dışlanma düzeylerini etkilemediğini gösteren çalışmalar da bulunmaktadır.

Çelik'in çalışmasında 26-35 yaş grubundaki engelli bireylerin dışlanmışlık düzeyleri, 25 yaş altı grubuna göre daha yüksek bulunmuştur. Bunun nedeni ise 26-35 yaş grubu engelli bireylerin evlenecek yaşa gelmeleri, gelir sahibi olmamaları, okul çevresinden sonra sosyal çevrelerindeki değişimler ve sorumlulukların artması gibi nedenlerin sosyal dışlanmışlık hissini artırdığı belirtilmektedir (Çelik, 2019: 86).

Balcı'nın çalışmasında ise sosyal dışlanmanın sosyal katılımcılık ve kültürel entegrasyon alt boyutlarında engelli bireylerin yaş gruplarına göre dışlanmışlık düzeylerinde farklılık olduğu görülmektedir. Sosyal katılımcılıkta 20-29 yaş, 30-39 yaş ve 50+ yaş grubundaki katılımcıların dışlanma düzeyi 40-49 yaş grubundaki katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir. Ayrıca kültürel entegrasyonda, 20-29 yaş grubundaki katılımcıların sosyal dışlanma düzeyi 30-39 yaş, 40-49 yaş ve 50-59 yaş grubundaki katılımcılardan anlamlı düzeyde daha yüksektir. Kültürel entegrasyon konusunda ise küçük yaş grubundaki katılımcıların dışlanma düzeyi daha yüksektir. Bunun nedeni ise küçük yaş grubundaki engelli bireylerin yetişkin engelli bireylere göre daha kısıtlı bir sosyal çevreye sahip olmaları olduğu düşünülmektedir. (Balcı, 2019: 56)

Sarıgül'ün çalışmasında ise engelli bireylerin yaş değişkenlerine göre sosyal dışlanma düzeylerinde farklılık olmadığı görülmektedir (Sarıgül, 2016: 85).

2.8.1.3. Medeni Duruma Göre Dışlanma

Görme engelli bireylerin dışlanma düzeylerini etkileyen üçüncü sosyo-demografik değişken medeni durumdur. Görme engelli bireylere engel durumu nedeniyle toplumda ön yargıyla bakılmakta ve evlilik kurumundan dışlanmaktadır.

Kaldık'ın çalışmasında görme engelli bir birey evlilik konusunda toplumsal engellerin olduğu bunun dışında bazen de ailelerin olumsuz bir tutum gösterdiğini ya da aşırı korumacı davrandığını belirtmektedir. (Kaldık, 2021: 154) Ayrıca engelli bireylerin ekonomik durumun düşük olup olmaması da engelli bireylerin evlenmesine etki etmektedir. “Bireylerin engel durumlarından dolayı yaşadıkları dezavantajlar, bir de yoksulluk dezavantajı eklenmekte böylece çifte dezavantaj yaşayan bireylerin evlenmeleri daha da zorlaşmaktadır” (Kaldık, 2021: 154).

Genel olarak görme engelli bireyler evlenmede sorun yaşamaktadır ki Kaldık'ın çalışmasında görme engelli bir katılımcı toplumda herhangi bir engeli olmayan insanların engelli bireylerle evlenmeye sıcak bakmadığını ifade ederek evlenme konusunda yaşadığı sorunları belirtmektedir. (Kaldık, 2021: 152)

Engelli bireylerin medeni durumlarına göre toplumdan dışlanma düzeylerini ele alan çalışmalara bakıldığında farklı sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Balcı'nın çalışmasına bakıldığında “medeni durumu evli olan katılımcıların bekar katılımcılara kıyasla daha fazla sosyal dışlanma yaşadıkları tespit edilmiş ve bunun temelinde evli katılımcıların toplumsal rol ve sorumluluklarının daha fazla olmasının, buna karşılık sahip oldukları rol ve sorumlulukların engelleri nedeniyle yeterli düzeyde yerine getirememeleri “ olduğu belirtilmektedir. (Balcı, 2019: 62)

Sarıgül'ün çalışmasına bakıldığında ise medeni durumu eşi vefat etmiş olan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeyleri medeni durumu evli olan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinden yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum evli olan engelli bireylerin eşinin aileleri ve yakın çevreleri tarafından kabul gördüğü ve toplumla bütünleşmesinin sağlandığı ancak eşi vefat etmiş engelli bireylerin eşten sonra toplum tarafından kabulün daha sıkıntılı bir süreç olduğunu gösterdiği belirtilmektedir. (Sarıgül, 2016: 98)

Sonuç olarak medeni durumu ne olursa olsun görme engelli bireyler sosyal hayatta sorunlar yaşamakta ve toplumdan dışlanmaktadır.

2.8.1.4. Eğitim Seviyesine Göre Dışlanma

Görme engelli bireylerin dışlanma düzeylerini etkileyen dördüncü sosyo-demografik değişken de eğitim seviyesidir.

Engelli bireylerin eğitim seviyelerinin farklı olması sosyal hayattan dışlanma düzeylerini etkilediği yapılan çalışmalarda görülmektedir. Sarıgül'ün yaptığı çalışmada eğitim düzeyi diplomasız okur yazar olan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinin, eğitim durumu lisansüstü olan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinden yüksek olduğu belirtilmektedir (Sarıgül, 2016: 94). Kaldık'ın çalışmasında da benzer sonuçlara rastlanmakta eğitim durumu ilköğretim olan engelliler, eğitim durumu ön lisans ve lisansüstü olan engellilerden daha çok dışlanma yaşamakta eğitim düzeyi yükseldikçe dışlanma oranı azaldığı belirtilmektedir. (Kaldık, 2021: 197). Eğitim seviyesi arttıkça engelli bireylerin dışlanma düzeylerinin azalmasının nedeni eğitimin toplumla kaynaşmayı sağlayan bir araç olduğu, eğitim ortamında toplumun kullanıldığı dil öğrenilerek toplumla bütünleşmeyi sağladığı böylece sosyal dışlanmanın engellenmesinin sağlandığı belirtilmektedir (Sarıgül, 2016: 99). Ancak engelli bireylerin eğitim seviyesi arttıkça bilgi düzeyleri arttığı, bu durum engelli bireylerin sosyal hayattan beklentilerinin yüksek olmasını, mevcut şartların beklentileri yeterli düzeyde karşılayamaması ve sosyal hayattan dışlanma düzeylerini artırdığı da bilinen bir gerçektir (Balcı, 2019: 58). Sonuç

olarak gerek eğitim seviyesinin düşük olması gerekse yüksek olması engelli bireylerin sosyal hayattan dışlanmasını farklı açılardan etkilemektedir.

2.8.1.5. Ekonomik Düzeye Göre Dışlanma

Görme engelli bireylerin dışlanma düzeylerini etkileyen beşinci sosyo-demografik değişken de ekonomik düzeydir.

Yapılan bazı çalışmalarda gelir düzeyi ile görme engelli bireylerin dışlanma düzeyleri arasında bir paralellik olduğu görülmektedir. Çelik'in engelli bireylerin gelir durumuna göre dışlanmışlık düzeylerinin incelendiği çalışmasında, gelir arttıkça engelli bireylerin dışlanmışlık düzeyleri de arttığı belirtilmektedir. Bunun sebebi ise gelirin artmasıyla sosyal statüde değişim olmakta ve buna bağlı olarak sosyal dışlanmanın azalmamasının ardında engelli bireylerin karşılaştığı diğer sorunların etkili olabileceği düşünülmektedir. (Çelik, 2016: 94)

Balcının çalışmasında ise maddi yoksunluk, uygun ev ve güvenli çevre konularında maddi durumu kötü olan engelli bireylerin, kültürel entegrasyon ve güvenli çevre konularında ise maddi durumu iyi olan engelli bireylerin daha fazla sosyal dışlanma yaşadığı tespit edilmiştir (Balcı, 2019: 59). Engelli bireylerin normal yaşam şartlarına sahip olmaları için ekonomik güçlü olması istihdam ile sağlanmalıdır. İstihdama katılamayan engelli bireyler de sosyo-ekonomik açıdan zorluklar yaşar ve sosyal dışlanma düzeylerinin yüksek olması beklenen bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. (Balcı, 2019: 59)

2.8.1.6. Sosyal Güvenlik Bağlamında Dışlanma

Görme engelli bireylerin dışlanma düzeylerini etkileyen altıncı sosyo-demografik değişken de bireylerin sosyal güvenliğinin olup olmamasıdır. “Uluslararası Çalışma Örgütüne göre sosyal güvenlik; hastalık, iş kazası, meslek hastalığı, işsizlik, sakatlık, yaşlılık ve ölüm nedeniyle kazancının kesilmesi ya da büyük ölçüde azalmasına yol açacağı ekonomik veya sosyal sorunlara yönelik, devletin aldığı önlem aracılığıyla üyeleri için sağladığı koruma” olarak tanımlanmaktadır (Sarıgül, 2016: 54).

“Engelli bireylerin, ekonomik açıdan bağımsız olmaları için istihdam olanaklarının yaratılması gerekmektedir ki bu durum, onların hem sosyal güvence sahibi olmalarını hem de sosyal duygusal bakımdan rahatlamalarını sağlamaktadır” (Kaldık: 2021: 75).

Sosyal güvenlik hizmetleri ile dezavantajlı gruplar güvence altına alınmak istenmektedir. Bu gruplardan biri olan görme engelli bireylerin sağlık, rehabilitasyon hizmetleri gibi alanlardan yararlanabilmeleri için sosyal güvenlik gereklilik

göstermektedir. Ancak görme engelli bireyler sosyal güvenlik hizmetlerinden yeterince yararlanamamaktadır.

“Özürlüler İdaresinin yaptığı araştırmaya bakıldığında zaman ülke genelinde sosyal güvencede olmayan engelli bireylerin sayısı oldukça fazla olduğu görülmekte zaten çalıştıkları iş yerleri kısıtlı olan engelli bireylerin bir de sigortaları tam olarak ödenmediği yine bu araştırmada ortaya çıkmaktadır (URL-6, 2023).” Yine bu araştırma verilerine bakıldığında zaman ortopedik, görme, işitme, dil ve konuşma ile zihinsel engelli bireylerin yaklaşık %48’inin sosyal güvenliği bulunmamaktadır. (Öztürk, 2011: 27) Bu oranlar engelli grupları içerisinde olan görme engelli bireylerin sosyal güvenlik hizmetlerinden yeterince yararlanamadığını göstermektedir.

Kaldık’ın çalışmasında engelli bireylerin herhangi bir sosyal güvencesi olup olmama durumlarına göre dışlanma düzeyleri incelenmekte ve sosyal güvencesi olmayan katılımcıların sosyal güvencesi olan katılımcılardan daha çok dışlandığı belirtilmektedir. Bu durumun beklenen bir sonuç olduğu zira bu bireylerin, genellikle istihdamın da dışında kaldığı ifade edilmektedir. (Kaldık, 2021: 198)

2.8.1.7. Engel Oranına Göre Dışlanma

Görme engellilerin sosyal hayattan dışlanmasını etkileyen yedinci sosyo-demografik değişken engel oranıdır. Engel oranındaki yükseklik görme engelli bireylerin toplumda daha fazla dışlanma yaşamasına sebep olmaktadır. Yapılan çalışmalarda da bu durum görülmektedir. Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırmasında (ÖZİDA) katılımcıların eğitim alanında ayrımcılığa uğramaları durumu incelendiğinde %80 ve üzeri engel oranına sahip bireylerin daha fazla ayrımcılığa uğradıkları görülmektedir (ÖZİDA, 2010: 81). Yine aynı çalışmada engel oranı % 60-79 ve %80 ve üzeri olanlar engel oranı % 40-59 olanlara göre iş yerinde gerekli fiziksel düzenlemelerin yapılmaması nedeniyle daha yüksek düzeyde ayrımcılık deneyimine sahip oldukları görülmektedir (ÖZİDA, 2010: 86).

Sonuç olarak engel derecesi arttıkça engelli bireylerin gerek eğitim gerekse iş yaşamı gibi sosyal hayatın birçok alanında dışlanma düzeyleri de artmaktadır.

2.8.2. Sosyal Dışlanmanın Sonuçları

Sosyal dışlanmaya yoksulluk, engellilik, yaşlılık, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik gibi durumlar neden olurken bu durumlar kişilerde ve sosyal hayatta bazı olumsuz sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda sosyal dışlanmanın sonuçları bireysel sonuçlar ve toplumsal sonuçlar olarak iki başlık altında toplanmaktadır.

2.8.2.1. Sosyal Dışlanmanın Bireysel Sonuçları

Bireylerin; etnik köken, işsizlik, sosyal güvencenin olmaması, gelir dağılımındaki adaletsizlik, yoksulluk gibi nedenlerden dolayı sosyal dışlanmaya maruz kalmaları bireylerde bazı psikolojik sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Temel gereksinimlerini yerine getiremeyen bireyler sosyal ilişkilerin dışında kalarak bu bireylerde endişe, korku, gerginlik gibi ruhsal bunalımlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durum bireylerde kısa süreli kendilerini yetersiz hissetme ve kendilerine olan güvenlerini kaybetmelerine neden olurken uzun vadede stres, kaygı hali gibi zararlara sebep olmaktadır (Darıyemez, 2012: 14). “Ayrıca sosyal dışlanma insanlarda kendini farklı görme ve yabancılaşmaya yol açması ile alkol veya madde bağımlılığı sorunlarına yol açtığı ifade edilmektedir” (Karakan, 2018: 16)

Sonuç olarak sosyal dışlanma bireylerin psikolojik yönden kendilerini eksik hissetmelerine ve kendilerinden uzaklaşmalarına sebep olarak kötü alışkanlıklar edinmelerine zemin hazırlamaktadır.

2.8.2.2. Sosyal Dışlanmanın Toplumsal Sonuçları

Sosyal dışlanma toplumla bütünleşmenin önündeki en büyük engellerden biri olarak bireylerin aile ilişkilerinin bozulmasına yol açabilmektedir. Arkadaşlık, komşuluk gibi sosyal ilişkilerin de bozulmasına sebep olan sosyal dışlanma bireylerin fiziksel ve bireysel gereksinimlerini karşılayamayarak kişilerin suç işlemeye yöneldikleri ve toplumdaki suç oranlarını artırdıkları görülmektedir (Karakan, 2018: 17).

“Toplumda yoksunluk nedeni ile suça eğilimin ve suçluluk oranının artması ise toplumsal kurumların, normların etkinliğini yitirmesine, yabancılaşma ve toplumsal patlamaların meydana gelmesine neden olabilmektedir” (Çakır, 2002: 100).

Sonuç olarak sosyal dışlanma toplumsal sapsmalara ve bozulmalara sebep olarak bütünü sağlığını bozar ve toplumsal düzenin işleyişinde aksaklıklara neden olur.

2.8.3. Sosyal Dışlanma Paradigmaları

Literatürde sosyal dışlanma kavramını kuramsal perspektifte ele alan iki önemli isim bulunmaktadır. Bunlardan biri Silver’in üç paradigma yaklaşımı diğeri ise Livetas’ın üç söylem yaklaşımıdır.

2.8.3.1. Silver'in Üç Paradigması

Silver sosyal dışlanma kavramını dayanışma, uzmanlaşma ve tekelleşme olarak üç başlık altında toplamaktadır.

Dayanışma, birey ve toplum arasındaki etki alanlarının kopmasını ifade etmektedir. Dayanışma bireyler arasındaki kültürel ve sosyal bağların oluşturduğu sosyal birlikteliğin dışlanma ile hem bozulduğunu hem güçlendirildiğine dikkat çekerek ülke, ırk, etnik köken, yerleşim yeri ve diğer bağlarla oluşan dayanışmanın özünde ötekini dışlamanın yer aldığı vurgulanır (Çakır, 2002: 85).

Uzmanlaşma ise bireyselliğe önem vermekle birlikte her bir ferdin toplumsal düzen içinde diğerleriyle karşılıklı etkileşim ve ilişkisinin olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu paradigma bireylerin kendi yetenekleri doğrultusunda belli alanlarda görev dağılımı yapılarak uzmanlaşması ile toplumsal düzen sağlanır. Dışlanma ise toplumsal düzeni sağlamak için uygulanan kurallara uyulmamasıyla ortaya çıkmaktadır. Yani bu paradigma da dışlanma bireysel hatalardan meydana gelmekte ve dışlanmayı rekabet ya da iş birliği içindeki bireyler meydana getirmektedir (Çakır, 2002: 85).

Tekelleşme ise toplumsal düzenin hiyerarşik düzen içinde denetlenmesini ve baskılanmasını ifade etmektedir. “Sosyal demokrasiye dayanan düşünce dışlanmanın sınıf, statü farklılıkları ve kapsadığı grubun çıkarlarına hizmet eden gücün sonucu ortaya çıktığını kabul eder” (Çakır, 2002: 85). Yani bu paradigmada dışlanma gücü elinde bulunduran grubun tekelleşmesiyle meydana gelmektedir.

2.8.3.2. Levitas'ın Üç Söylem Yaklaşımı

Levitas sosyal dışlanma olgusunu üç söylem yaklaşımı ile ele almaktadır. Bunlar; yeniden dağıtımcı söylem, ahlaki alt sınıf söylemi ve sosyal bütünleştirici söylemdir.

Yeniden dağıtımcı söylem, yoksulluğa vurgu yaparak yoksulluğun eşitsizliğe sebep olduğunu belirtmektedir. Yoksulluğun sebep olduğu toplumsal eşitsizlikler ve dışlanmalar ancak gelir dağılımının eşit bir şekilde yapılmasıyla giderilir. “Dolayısıyla eşitsizliklerin azaltılması, kaynakların ve gücün yeniden dağıtımını ifade etmektedir” (Kaldık, 2021: 60)

Ahlaki alt sınıf söylemi ise bireylerin erdem ve ahlakına odaklanır. İşsiz, suçlu genç erkekler ve bekar kadınların ahlaki ve davranışsal bakımdan suça eğilimlerini ele alan bu söylem cinsiyetçi bir söylem olmakla birlikte toplumsal düzen içinde sadece alt sınıfta yer alan yoksulların davranışlarına odaklanır (Kaldık, 2021: 60). Bu bakımdan toplumun bütününe gereken önemi vermeyerek toplumdaki adaletsizlik dikkate alınmamaktadır.

Sosyal bütünleştirici söylemde ise bireylerin bir ücretli işe dahil olarak toplumsal bütünleşmenin sağlanacağına vurgu yapmaktadır. “Ücretli çalışma ile toplumsal bütünleşmeyi savunan bu söylem, sosyal çevreyi ekonomiyle sınırlamakta bununla birlikte ücretli çalışan bireyler arasındaki eşitsizlikleri gizlemektedir” (Kaldık, 2021: 60). Bu söylem toplumsal bütünlüğün sadece ekonomi ile sağlanacağına vurgu yaparak iş gücü piyasasındaki eşitsizlikleri göz ardı etmektedir.

2.9.1.Görme Engellilerin Sosyo-demografik Değişkenlere Göre Sosyal Hayatta Karşılaştıkları Güçlükler

Görme engelli bireylerin toplumda pek çok güçlükle karşılaştığı bilinen bir gerçektir. Bu güçlükleri etkileyen bazı sosyo-demografik değişkenler bulunmaktadır. Bunlar cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim seviyesi, ekonomik düzey, sosyal güvenceye sahip olma durumu ve engel oranı olarak yedi başlıkta toplanmaktadır.

2.9.1.1. Cinsiyet Bağlamında Karşılaşılan Güçlükler

Görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri etkileyen sosyo-demografik değişkenlerden ilki cinsiyettir. Cinsiyet biyolojik olarak kadın ya da erkek olmayı ifade ederken toplumsal cinsiyet kadın ya da erkek olarak toplumun dayattığı farklı sosyal rolleri tanımlamaktadır. Toplumsal cinsiyet rollerinde kadına farklı erkeğe farklı sorumluluklar yüklenmektedir. Kadına annelik, temizlik yapma, yemek yapma gibi ev içi sorumluluklar yüklenirken erkeğe babalık ev geçimini sağlama gibi daha çok ev dışı yükümlülükler verilmektedir. Bu yüklenen sorumluluklar yerine getirilmediğinde sorunlar ortaya çıkmaktadır. Aynı şekilde engelli bir bedene sahip olmakta bu sorunların daha da artmasına sebep olmaktadır. “Toplumda kadının yada erkeğin toplumsal cinsiyet rolleri açısından beklentileri yerine getirmesi beklentisine ilişkin sorunlar onların “engelli olma“ durumu ile bir araya geldiğinde ya mevcut sorunların dahada pekişmesine ya da yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Burcu, 2020: 88).”

“Engelli olma genel anlamda cinsiyet fark etmeksizin bireyler için çeşitli sorun alanları yaratsa da kadın ve erkeğe yüklenen toplumsal cinsiyet rolleri, onlardan beklenen davranışlar kadını erkeğin karşısında daha dezavantajlı hale getirmektedir” (Burcu, 2020: 100). Engelli olma benzer şekilde erkek için de toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında sosyal yaşamında önemli bariyerler oluşturmaktadır ancak karşılaştırıldığında bu sosyal engellemelere kadınların daha fazla maruz kaldığını söylemek mümkündür (Burcu, 2020: 100). Bu durum sosyal hayatta kadını daha dezavantajlı bir konuma sokmakta ve gerek iş

yaşamında gerekse sosyal hayatın diğer alanlarında kadının daha fazla güçlkle karşılaşmasına sebep olmaktadır.

2.9.1.2.Yaş Değişkenine Göre Karşılaşılan Güçlükler

Görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükleri etkileyen ikinci değişken ise yaştır. Yaş bireyin sosyal hayatta aktif rol almasında önemlidir. Yaşlılık ile bu bireylerin sosyalleşmesinde bir azalma söz konusudur. Ayrıca hem biyolojik olarak yaşlanma hem de engellilik durumunun birleşmesi yaşlı engelli bireylerin sosyal hayatta çifte dezavantaj yaşamalarına sebep olmaktadır.

Engelli ve Yaşlı Bireylerin Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık durumlarının incelendiği bir çalışmada katılımcılar yaşlılığın getirdiği engellilik süreciyle birlikte sosyal ilişki ağlarının azaldığını ve yalnızlaştıklarını belirtmektedirler (Şen ve Üstün, 2024: 540). Ayrıca engelli bireyler içinde yaşlı olanlar asli ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır (Genç, 2015: 79). Tüm bu durumlar yaşın ilerlemesi ile birlikte engelli bireylerin sosyal hayatta daha fazla güçlük yaşamalarına sebep olmaktadır.

Sosyal aktivitelerin en yoğun yaşandığı dönem gençliktir. Bununla birlikte genç engelli bireyler de sosyal hayatta problemlerle karşılaşmaktadır. Engellilik ergenlik döneminde sosyal izolasyonu artırmaktadır (Burcu, 2020: 122). Engelli gençlerin akran ilişkisi, karşı cins ilişkisi, aile ve diğer sosyal çevre ilişkilerindeki kısıtlılıklar potansiyel yalnızlık ve izolasyon problemini beslemektedir (Burcu, 2020: 123). Ayrıca yapılan bir çalışmada engelli gencin sosyal ilişkilerinde karşılaştığı güçlükler engelli gencin yalnızlık ve sosyal çevreden uzaklaşmasına sebep olmaktadır (Burcu, 2020: 122). Sonuç olarak gerek yaşlı engelliler gerekse genç engelliler sebepleri farklılaşmakla birlikte yaşlarından dolayı sosyal hayatta güçlük yaşamaktadırlar.

2.9.1.3. Medeni Duruma Göre Karşılaşılan Güçlükler

Görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri etkileyen bir üçüncü değişken medeni durumdur. Görme engelli evli bireyler özellikle çocuklarının sosyal hayatlarına destek sağlamakta sorunlar yaşamaktadır. Kaldık'ın çalışmasında bir görme engelli katılımcı çocukların idamesi, eğitimi konularında sıkıntılar yaşadığını belirterek okula getirip götürme, normal yazıyı okutamama gibi sıkıntılar yaşadığını belirtmektedir (Kaldık, 2021: 155).

Yine yapılan bir araştırmada evli engelli bireylerin % 19'u ev işleri ile ilgili sorumluluklar konusunda % 14,3'ü çocuklar ile ilgili sorumluluklar konusunda sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler (Bozkurt Erdem, 2019: 57).

2.9.1.4.Eğitim Seviyesine Göre Karşılaşılan Güçlükler

Görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükleri etkileyen dördüncü değişken ise eğitim seviyesidir. Eğitim, bireylerin geleceklerini inşa edebilmeleri için nitelikli bir iş imkânı sağlamanın ön koşuludur. Ancak herkes eğitim hakkından eşit oranda yararlanamamaktadır. Bunların başında da engelli gruplarından olan görme engelli bireyler gelmektedir. Görme engelli bireylerin kurumsal, ekonomik ve psikososyal yönleriyle sosyal dışlanma boyutlarının belirlenmesinin ele alındığı çalışmada görme engelli bireylerin %6.7'si okuma yazma bilmiyor, %23.3'ü ilkokul mezunu, %33.3'ü ortaokul mezunu, %20'si lise mezunu, %13.3'ü üniversite mezunu, %3.3'ü ise yüksek lisan mezunudur. Katılımcıların çoğu okulu yarıda bıraktığını belirtmektedir. Bunun nedeni ise eğitimde zorlandıkları, uygun eğitim ortamı yokluğu, akranlar tarafından alay ve destek yokluğu ve maddi zorluklar olduğu belirtilmektedir. (Arık, 2019: 49) Eğitimden yeterince yararlanamayan bu bireylerin toplumla bütünleşmesinin önünde ciddi sorunlar oluşturmaktadır. Ayrıca engelli bireylerin eğitim seviyesine göre de sosyal hayatta karşılaştıkları güçlüklerde farklılıklar olmaktadır.

Eğitim seviyesi arttıkça engelli bireylerin kendine güveni, saygısı artmakta bu durum engelli bireyin çevresiyle ilişkisine, iş yaşamına olumlu yönde katkı sağlamaktadır. Eğitim bireyin sosyalleşmesinde, iş yaşamında, sosyal roller edinmesinde, yaşama dair umut ve beklentileri gerçekleştirmesinde etken rol almaktadır (Burcu, 2020: 114). Sonuç olarak eğitim seviyesi görme engelli bireylerin yaşamlarının daha sonraki aşamalarında kendine yeten bireyler olmaları açısından önem arz etmektedir.

2.9.1.5.Ekonomik Düzeyden Dolayı Karşılaşılan Güçlükler

Görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükleri etkileyen beşinci değişken ise ekonomik düzeydir. Tüm insanlarda olduğu gibi görme engelli bireyler de temel gereksinimlerini gerçekleştirebilmek, sosyal hayata dahil olabilmek için iyi bir ekonomik gelire sahip olması önemlidir. Bu durum da istihdamla sağlanır. Ancak görme engelli bireyler istihdam edilmeye sorunlar yaşamakta ve ekonomik düzeylerinin farklılıkları bu bireylerin sosyal hayata katılımını da etkilemektedir. Daha yüksek gelir düzeyine sahip görme engelli bireylerin sosyal hayata daha fazla katılım gösterdikleri, daha bağımsız hareket edebildikleri, daha yüksek özgüven taşıdıkları görülmektedir (Arslan vd., 2014: 7). İyi bir ekonomik gelir görme engelli bireylerin sosyal hayatta daha aktif olmasını sağlamaktadır. Ekonomik gelirin düşük olması ise bu bireylerin toplumda sorunlar yaşamasına sebep olarak sosyal hayattan uzaklaşmalarına neden olmaktadır.

2.9.1.6. Sosyal Güvenceye Sahip Olma Durumuna Göre Karşılaşılan Güçlükler

Görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri etkileyen altıncı değişken sosyal güvenceye sahip olma durumudur. Sosyal güvence kişileri hem muhtaç olma durumuna düşmekten kurtarmak hem de sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri açısından önemlidir. Ancak erkek engelli bireylerin %67.96'sı kadın engelli bireylerin %17.4'ü sosyal güvenlik kapsamındadır. Ayrıca erkek engellilerin %82.96'sı aktif sigortalı iken kadın engelliler için bu oran %2.96'dır. (Erbay, 2019: 177) Kadın engelli bireylerin erkek engelli bireylere göre sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlanma oranlarının çok düşük olduğu görülmektedir.

Yasal düzenlemeler ile sosyal güvenlik sisteminin işlevselleştirilmemesi engelli bireylerin yaşam içerisinde çeşitli sorunlar yaşamasına etki etmektedir (Kaldık, 2020: 83). Özellikle sağlık alanında bazı tedavilerin karşılanması, ihtiyaç duyulan araç gereçleri karşılanması gibi durumlar sosyal güvenlik kapsamında olmamaktadır. Bu durum görme engelli bireylerin sağlık alanından yeterince yararlanamamasına sebep olmaktadır.

2.9.1.7. Engel Oranına Göre Karşılaşılan Güçlükler

Görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri etkileyen yedinci değişken engel oranıdır. Engel oranı bireylerin toplumda bağımsız hareket edebilmesini etkileyen bir durumdur. Görme engel oranı daha düşük olan bireylerin toplumsallaşması da daha fazladır. Bu durum yapılan araştırmalarda da görülmektedir.

Görme engellilerin toplumsal hayatta yaşadıkları zorlukları ele alan bir çalışmada engel oranı %50 ve üzeri olan görme engelli bireylerin tek başlarına sosyal hayata katılamadıkları, çoğu zaman birisinin yardımına ihtiyaç duydukları ancak %50'nin altındaki engel oranına sahip bireylerin ise sosyal hayata daha rahat katıldıkları belirtilmektedir (Arslan vd., 2014: 6).

2.9.2. Görme Engellilerin Sosyal Hayatta Karşılaştığı Güçlükler ve Sosyal Dışlanma Yaşadıkları Alanlar

Hayatın hemen her alanındaki olaylar görme duyusu ile algılanmaktadır. Ancak görme engelli bireyler için bu durum mümkün olmamaktadır. Bu bireylerin sosyal yaşam içinde yer alabilmeleri için toplumsal düzenin bu bireyleri kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Sosyal çevrenin bu bireyleri kapsayacak şekilde

düzenlenmemesi görme engelli bireylerin hayatlarında pek çok sorunla karşılaşmalarına ve dışlanmalar yaşamalarına sebep olmaktadır.

“Engelli bireylerin sosyal dışlanmaya iten sorunlara baktığımızda, eğitim, istihdam kaynaklara erişim gelmektedir” (Çelik, 2019: 1). Bu bağlamda görme engelli bireyler sosyal hayatta fiziki koşullara erişim, eğitim, istihdam, ulaşım, sağlık, rehabilitasyon, siyasi haklar ve katılım, sosyo-kültürel etkinlikler, medya ve iletişim teknolojileri, aile ilişkileri ve toplumsal düzen alanlarında sosyal hayatta güçlükler yaşayıp dışlanmalara maruz kalmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde görme engelli bireylerin toplumda karşılaştıkları güçlükler ve dışlanmanın olduğu alanlara değinilecektir

2.9.2.1. Erişilebilirlik

Görme engelli bireylerin güçlük ve dışlanma yaşadığı ilk alan erişilebilirliktir. Görme engelli bireyler özellikle kentlere erişimde pek çok güçlükle karşılaşmakta ve bu sorunlar görme engelli bireylerin kentlere rahatça erişiminin önünde bariyerler oluşturmaktadır.

Kentlerde kaldırımların dar olması, araçların kaldırımlara park edilmesi, yönlendirici kılavuz çizgilerinin her yerde olmaması, yaya geçidinin az, trafik ışıklarında sesli sistem yetersizliği görme engellilerin kentlere erişimini engellemekte ve kamusal alandan dışlanmasına sebep olmaktadır (Dalkıran, 2021: 76).

“Kamusal alanlara ulaşım; yol, kaldırım, rampa, asansör sistemlerindeki sorunlar ve kamu kurumlarının dizaynı kamu kurumlarına erişimde yaşanan sorunlardır. Kamu kurum ve kuruluşlarına erişimde ve iç tasarımda yaşanan erişim sorunlarının giderilmesi engelli bireylerin dışlanmasının önlenmesi için önemlidir” (Kaldık, 2021: 67).

Görme engelli bireyler sadece kentlere erişimde sorunlar yaşamamakta, yaşadıkları binaların erişilebilirliği ve bina içi düzenlemeler engellerine uygun olmamaktadır. “Ev girişindeki basamaklar ve bina içindeki merdivenler en büyük engelleri oluşturmakta asansörlü binalar engelliler için önemli hale gelmektedir” (Ergüden, 2008: 15). “Bunun yanında; kapılar, banyo, tuvalet, ışık düğmeleri, dolap kapakları gibi pek çok unsur, imkânı olan engelliler evlerini kendi ihtiyaçlarına uyumlu hale getirmekte ancak genelde engelli bireylerin düşük ekonomiye sahip olması bu düzenlemelerin yapılabilmesine imkân vermemektedir (Ergüden, 2008: 15).

Görme engelli bireyler alışveriş merkezlerine erişimde de sorunlar yaşamakta alışveriş merkezlerinin (merdiven, tuvalet, mağaza içleri gibi) iç düzenlemeleri görme engelli bireylere göre dizayn edilmemektedir. Yapılan bir çalışmada engelli bireylerin

%57.6'sı tek başına alışveriş yapamamakta, %51.6'sı dışarı çıkıp gezme konusunda bir başkasının yardımına ihtiyaç duymaktadır. Alışveriş ve dışarı çıkıp gezme konusunda özellikle görme ve bedensel / fiziksel engelli bireylerin güçlük yaşadığı belirtilmektedir. (Burcu, 2007: 99)

Özel gereksinimli bireylerin alışverişte karşılaştıkları sorunların incelendiği bir çalışmada görme engellilerin mağazayla ilgili bilgileri okuyamama, rafları ve kasayı görememe, ürünü hissetmeyi isteme, yardımcı personel bulamama, ürünün içerikleri hakkında bilgilenme isteği, yürüyen merdivene binerken sesli uyarılar olmaması ve kat numaralarının kabartmalı yazılmaması, gelinen katın sesli uyarı sistemiyle bildirilmemesi gibi durumlarla karşılaşmaktadır. (Bozacı, 2016: 732)

2.9.2.2. İstihdam

Görme engelli bireylerin güçlük ve dışlanma yaşadığı ikinci alan ise istihdamdır. İş kanununa göre özel sektörde %3 kamu da ise %4 engelli işçi çalıştırma zorunluluğu bulunmakta ayrıca engelli bireyler Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı ile de kamu da istihdam edilebilmektedir (İş Kanunu,2003). Bu durum engelli bireyin istihdam edilebilmesi için önemli fakat yeterli değildir.

Görme engelli bireyler istihdam edilme ve iş bulma konusunda sorunlar yaşamaktadır. Engelli bireylerin istihdamın dışına itilmesini önlemek için engelli çalıştırmayan kurumlara para cezası kesilmektedir. Bazı iş yerleri bu cezayı ödememek için engelli bireyleri işe alıp, bu kişileri gerçekte hiç çalıştırmayıp yalnızca ücret ödemektedir (Öztürk, 2011: 34).

Ayrıca engelli bireyler mesleki donanımlarına uygun işlerde de çalıştırılmamaktadırlar. “Ülkemizde yapılan en büyük yanlışlıklardan biri de engellilerin aldıkları eğitimin dışında istihdam edilmeleridir (Öztürk, 2011: 31). Alınan eğitimin dışında istihdam edilen bu bireyler ya sevmedikleri işi yaparak mutsuz olmakta ya da işi bırakıp istihdamın dışında kalarak gereksinimlerini karşılamada sorunlar yaşarlar.

Görme engelli bireyler istihdam edilmede engelsiz bireylere göre daha dezavantajlı bir konumda kalarak daha niteliksiz işlerde çalıştırılmakta ayrıca yükselmeye açık pozisyonlarda çalıştırılmamaktadırlar. İşe alım konusunda engeli olmayan bireylere engelli bireylere kıyasla daha olumlu yaklaşılmakta işe alınan engelli bireyler ise vasıfsız işlerde çalıştırılmakta, ödeme ve terfi konusunda aktif ayrımcılık yaşamaktadır (Ergüden, 2008: 17).

Her alanda olduğu gibi istihdam alanında da görme engelli bireyler önyargılarla karşılaşmakta ve çalışamaz gözüyle bakılmaktadır. “Engelli bireylerin iş dünyasında

istihdam edilemiyor olmaları uygun fiziksel çevre koşullarının olmaması, işverenlerde ve toplumda bulunan ön yargılar ve engellilere verilen meslek eğitimlerinin yetersiz olması sebeplerindendir” (Çapacıoğlu, 2021: 33). “İşsiz olan, üretken kılınmayan, başkalarına bağımlı olmadan yaşayabilecek kapasiteye ulaşamayan engellilerin toplum içindeki gücü de yetersiz ve zayıf olmakta, toplumsal ilişkilerde eşit olma şansını elde edememelerine neden olmaktadır” (Çarkçı, 2011: 47). Tüm bu durumlar görme engelli bireylerin istihdamdan dışlanmasına ve sosyal hayattan uzaklaşarak kendi içine kapanmasına sebep olur.

İstihdama dahil olan görme engelli bireyler iş yerlerine erişimde de güçlükler yaşamaktadır. Yapılan bir çalışmada engelli bireyler iş yerinde sorun yaşadıklarını belirtmektedirler. Bu sorunlar ise iş ortamının / işe ulaşımın fiziki olarak uygun olmaması, iş yerinde kabullenilmeme, engelli bireyin iş yerinde mesleki bilgi ve becerisini kullanamama gibi sorunlar yaşadıklarını belirtmektedirler (ÖZİDA, 2010: 32).

Görme engelli bireylerin istihdamda yaşadığı sorunlara yönelik “Engelli Hakları Ulusal Eylem Planında” da (2023-2025) değinilerek iş yaşamında ön yargıların kırılması için iş verenlerin bilinçlendirilmesi ve farkındalık çalışmalarının yapılacağı, çalışma ortamının ve iş yerlerine ulaşımın erişilebilir olması için gerekli tedbirlerin alınmasının sağlanacağı belirtilmektedir.

2.9.2.3. Eğitim

Görme engelli bireylerin güçlük ve dışlanma yaşadığı üçüncü alan ise eğitimidir. Eğitimdeki ders materyallerinin, ihtiyaç duyulan akıllı tahta, tablet, sesli materyallerin olmaması görme engellilerin eğitimde karşılaştığı güçlüklerdendir. Engelli bireylere yönelik ders programlarının yetersizliği, eğitim için gerekli ders araç ve gereçlerin yetersizliği de engelli bireylerin toplumdan dışlanmasına sebep olmaktadır (Çelik, 2019: 22).

Yine Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması’na bakıldığında da görme engelli bireylerin %32.1’i okur yazar olmadığı, %11,8’i okur yazar olup bir okul bitirmediği, %22.3’ü ise ilkokul mezunu olduğu belirtilmektedir (TÜİK, 2010). Bu oranlar görme engelli bireylerin eğitimden yeterince yararlanmadığını ve eğitim hayatının dışına itildiğini göstermektedir.

“Eğitim binalarının mimari yapısı ve fiziki çevre koşulları engelli bireylere göre dizayn edilmediği görülmektedir” (Kulaksızoğlu, 2011: 23). Arık’ın yaptığı çalışmada görme engelli bireylerin %70.2’sinin eğitim kurumuna ulaşmada zorluk yaşadığı, yine

%70.2'sinin eğitim kurumlarındaki bina içi ve dışındaki düzenlemelerin engeline göre yetersiz olduğunu belirtmektedir. (Arık, 2019: 51)

“Engelli bireyler sadece eğitim binalarındaki mimari yapıdan kaynaklı sorunlar yaşamamakta, engellerinden dolayı küçümsenmektedirler. Bu durum genellikle ön yargılardan ve toplumun farkındalık seviyesinin düşük olmasından kaynaklanmakta ve engelli bireyler olumsuz tutum ve davranışlarla karşılaşabilmektedir” (Köten ve Erdoğan, 2014: 249-250). Ayrıca öğretmenler de engelli bireylere karşı olumsuz tutum ve davranışlar sergilemekte ve engelliliğe karşı yeterli bilgiye sahip olmadıkları bilinmektedir. Çolak ve Çetinin yaptığı bir çalışmada öğretmenlerin engellilik olgusu ile ilgili tutum ve algılarının beklenen düzeyin altında olduğu görülmekte dolayısıyla engelli öğrencilerin dahil olmalarında önemli bir etkisi bulunan öğretmenlerin bu konudaki tutum ve algılarının güçlendirilmesi gerekmektedir. (Kaldık, 2021: 70)

Eğitim sürecinde akran desteği de görme engelli bireylerin eğitim sürecine olumlu katkı sağlayacak bir etkidir. Ancak görme engelli bireyleri eğitim hayatlarında arkadaşlarından yeterli destek görmemektedir. Yapılan bir çalışmada görme engelli bireylerin %50'si engelsiz akranlarından destek görmediğini belirtmektedir (Arık, 2019: 52).

Sonuç olarak görme engelli bireyler gerek eğitimde ihtiyaç duyulan araç gereçlerin engellerine yönelik olmaması gerek öğretmen ve akranlarının olumsuz tutumlarından dolayı eğitim hayatlarında güçlük yaşamakta ve bu durum onların eğitim hayatının dışında kalmasına sebep olmaktadır.

2.9.2. 4.Trafik / Ulaşım

Görme engelli bireylerin güçlük ve dışlanma yaşadığı dördüncü alan ise trafik/ulaşımdır. Yaya geçitleri, üst geçitler, kaldırımlar ve trafik ışıklarının olduğu alanlar görme engellilerin erişimine uygun düzenlenmemektedir. Bu durum görme engelli bireylerde kazalara sebep olabilmektedir. “Yol, kaldırım, geçit gibi fiziksel etkenler ve toplu ulaşım araçlarının engellilere uygun dizayn ve organize edilmemesi, engelliye evine mahkûm etmekte ya da yanlarında devamlı bakıcıya muhtaç etmektedir” (Öksüz, 2022: 24).

Görme engelli bireyler toplu taşıma araçlarını kullanmakta güçlük yaşamaktadır. Çünkü toplu taşıma araçlarının büyük çoğunluğunun engelli bireylerin kullanımına uygun olmaması bu bireylerin sosyal hayatta aktif rol alamamasına sebep olmaktadır (Işıksan, 2019: 32).

Görme engelli bireyler için trafik/ulaşım alanında sesli sistem büyük önem arz etmektedir. Ancak her otobüs içerisinde ve trafik ışıklarının olduğu alanlarda sesli sistemin olmaması, hissedilebilir zeminlerin azlığı bu bireyleri yollarında sürekli refakatçiye ya da evlerine kapanmasına sebep olarak sosyal hayatın dışına itilmesine sebep olmaktadır.

Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasına göre görme engelli bireylerin %71.3'ü kaldırım, yaya yolu ve yaya geçidi gibi fiziki çevre koşullarının kendilerinin kullanımına uygun olmadığını belirtmektedir (TÜİK, 2010). Bu durum görme engelli bireylerin trafik/ulaşımda güçlükler yaşayıp dışlandığının göstergesidir.

2.9.2.5. Sağlık

Görme engelli bireylerin güçlük ve dışlanma yaşadığı beşinci alan ise sağlık hizmetleridir. Sağlık hizmetleri, bireylerin kaliteli bir yaşam ve sağlıklarını sürdürebilmesi, hastalık ve tedavilerinin karşılanması için gereklidir. Her toplum ve toplumdaki bireylerin bu haktan yararlanabilmesi gerektiği gibi görme engelli bireyler için de sağlık hizmetlerinden faydalanabilmek önemlidir. Ancak görme engelli bireyler sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanma, sağlık hizmetlerine erişim, personel tutumu, hastanelerin fiziki koşulları gibi konularda sorunlar yaşamaktadır.

Yeterli maddi gelire sahip olmayan bireyler sağlık problemleriyle karşılaşmakta ve sağlık harcamalarının fazla olmasından dolayı bu hizmetten yeterince yararlanamamaktadır (Şahin, 2009: 103). Görme engelli bireylerinde engelinden dolayı pek çok sağlık harcaması olmakta ancak bireyler bu ihtiyaçları maddi açıdan karşılamakta sorunlar yaşamakta ve yeterli sağlık hizmeti alamamaktadır.

“Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Genelgede” engelli bireylere sunulan sağlık hizmetleri konusunda personellere eğitimler verileceği ve bu eğitimlerin sürekliliğinin sağlanacağı engelli bireylere sağlık hizmeti veren sağlık kuruluşlarının iç ve dış mekânsal ve çevresel düzenlemelerinin TSE standartlarına uygun olarak yapılması gerektiği belirtilmektedir (Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Genelge, 2010). Yine bu genelge de görme engelliler için takip izi, sesli yönlendirme, asansör, tuvalet, lavabo gibi alanların görme engellilere göre düzenlenmesi gerektiği belirtilmektedir (Özürlü Kişilere Yönelik Sağlık Hizmetlerinin Sunumuna İlişkin Genelge, 2010). Belirtilen bu durumlar uygulamada yaşanan problemlerden kaynaklı her sağlık kuruluşunda yerine getirilememektedir. Yapılan bir çalışmada görme engelli bir katılımcı sağlık kuruluşlarının fiziksel yapı ve donanımları hakkında; yönlendirme panosunun ulaşılabilir bir yerde olmadığını belirtmekte, bir başka görme

engelli katılımcı ise hastanede bağımsız bir şekilde hizmet almanın güç olduğunu belirtmektedir (Kaldık, 2021: 147). Tüm bu durumlar görme engelli bireylerin sağlık alanında karşılaştığı problemleri gözler önüne sermektedir.

Görme engelli bireyler sağlık hizmetlerinde personelden kaynaklı sorunlarda yaşamakta, sağlık çalışanlarından olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalmaktadırlar. Kaldık'ın çalışmasında görme engelli bir katılımcı sağlık çalışanlarının ilgisiz davrandığını, işitme engelli bir katılımcı ise hekimlerin emir kipiyle konuştuğunu yine görme engelli bir birey doktorların tutum ve davranışlarında herhangi bir olumsuzluk görmediğini ancak yardımcı personellerin tutumlarını eleştirmektedir (Kaldık, 2021: 144-145).

Ayrıca Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasına göre engellilerin %77'si sağlık hizmetlerinin iyileştirilmesini istemekte, %36.3'ü sağlık hizmeti veren kuruluşların fiziksel çevre koşulları ulaşılabilirliğindeki yetersiz ve düşük hizmet kalitesi gibi sorunlar nedeniyle sağlık alanında ayrımcılık olduğu algısına sahip olmaktadır (Oral vd., 2016: 85). "Sağlık hizmetlerine erişime, ulaşımından sağlıkçıyla olan iletişime kadar engelli bireyin bu temel ihtiyaçlara zorlukla ulaşmış olmaları engellileri dışlanmaya maruz bırakmaktadır" (Çapacıoğlu, 2021: 37).

2.9.2.6. Rehabilitasyon

Görme engelli bireylerin günlük yaşadığı ve dışlandığı altıncı alan ise rehabilitasyon hizmetleri olduğu bilinmektedir. Rehabilitasyon, herhangi bir nedenle oluşan engelin etkilerini mümkün olan en az düzeye indirmeyi ve engellinin hayatını bağımsız bir şekilde sürdürebilmesini sağlamayı amaçlayan fiziksel, sosyal, zihinsel ve mesleki beceriler geliştirmeye yönelik hizmetleri tanımlamaktadır (Engelliler Hakkında Kanun, 2005).

Rehabilitasyon hizmetleri mesleki, tıbbi ve sosyal olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır.

Tıbbi rehabilitasyon, kişinin fonksiyonel yeterliliğini mümkün olan en yüksek düzeye çıkarmak için klinik tedavi, fizik tedavi, ortopedik cihaz ve protez kullanması ile kişinin rehabilitasyon sürecine engel olacak psikolojik ve sosyal güçlerini azaltacak topluma entegrasyonunu sağlayacak rehabilitasyon hizmetleridir (Özgökçeler, 2006 :250). Engelli bireylerde kaybedilen fonksiyonların tıbbi rehabilitasyon ile geri kazandırılması bu bireylerin sosyal hayatta aktif rol alabilmesine destek sağlamaktadır.

Sosyal rehabilitasyon, ekonomik ve sosyal güçlükleri gidererek kişinin aile, toplum ve iş hayatına entegrasyonunu sağlayan rehabilitasyon türünü ifade etmektedir. Sosyal

rehabilitasyon toplumsal düzenin engelli bireylere göre dizayn ve organizasyonunu içermektedir. Böylece engelli bireylerin sosyal hayata uyumu sağlanmaya çalışılmaktadır.

Mesleki rehabilitasyon ise, fiziksel ya da zihinsel engeli olan kişilerin yararlı bir iş yapabilmeleri, kendi kendilerine yetebilmeleri ve daha az parasal yardıma ihtiyaç duymalarını sağlayacak eğitimleri ifade etmektedir (Işıkhani, 2019: 53).

Görme engelli bireyler yanlarında sürekli bir refakatçiye ihtiyaç duymaktadır. Rehabilitasyon ise bu durumu minimum seviyeye indirilmesini sağlayabilir. Ancak görme engelli bireylerin rehabilitasyon faaliyetlerinde ihtiyaç duyduğu malzemelerin kısıtlı olması ve uzman personel yetersizliği gibi güçlükler görme engellilerin bağımsız yaşam sağlayabilmesine engel olmaktadır.

“Her engel grubunun gereksinim duyduğu kimi araç gereçler bu bireyler için son derece önemlidir, bu araç gereçler engellilerin hareket yeteneğini artırarak toplumla bütünleşmesini sağlar. Bugün ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre çok az fark etse de engellilerin çoğunluğu bu olanaklardan yararlanamamaktadır” (Işıkhani, 2019: 7). Rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanamayan engelli bireyler ise genellikle ailelerine bağımlı hale gelmektedir.

2.9.2.7 Siyasal Haklar ve Katılım

Görme engelli bireylerin güçlük yaşadığı ve dışlandığı yedinci alan ise siyasal haklar ve bu haklara katılım olduğu bilinmektedir. Her vatandaş gibi görme engelli bireyler içinde siyasal haklara katılım önem arz etmektedir. Vatandaş olarak bireyler siyasal haklara katılımda en aktif olarak oy kullanma hakkını kullanmaktadırlar. Ancak görme engelli bireyler oy kullanma hakkından yeterince faydalanamamakta ve karar alma süreçlerinde etkin rol alamamaktadır. “Engelli bireylerin siyasal haklarını kullanma koşulları diğer bireylere göre daha sınırlı kalmakta özellikle görme engelli bireylerin gizli oy kullanma hakları ihlal edilmektedir” (Kaldık, 2021: 79).

“Engelli bireylerin siyasal alanda dışlanmışlık yaşamaları sadece oy hakkı ile sınırlı kalmamakta ayrıca engellilerin, siyasal partilere üye olarak aktif faaliyetlere katılma ve çeşitli etkinliklerde bulunmalarının önünde de bazı engeller bulunmaktadır” (Kaldık, 2021: 158). Engelli bireylerin siyasal yaşama katılımdan dışlandığının bir diğer göstergesi de Engelliler Konfederasyonunun yaptığı çalışmada görülmektedir. Bu çalışmada engelli bireylerin %67.5’i görüşünü paylaştığı partiye üye olmadığını, %45’i görüşünü paylaştığı siyasi partinin mitinglerine seyirci olarak hiç katılmadığını, %14.8’i

çok seyrek katıldığını, %25.5'i zaman zaman katıldığını belirtmektedir. (Karataş,2017: 85)

“Engelliler dışlanmak, önyargılarla karşılaşmak, ekonomik yetersizlik nedeniyle kaynak bulamamak ve siyasal alandan beklentilerine yanıt bulamamak gibi çeşitli nedenlerle siyasal alanın dışında kalmaktadırlar” (Oran, 2017: 44).

Engelli bireylerin seçme ve seçilme haklarında seçilme haklarında daha pasif rol almaktadırlar. Ülkemizde yapılan bir araştırmada araştırmaya katılan engellilerin tamamına yakını (%99) seçme eyleminde bulunurken hiçbiri seçilme eyleminde bulunmamıştır. Bu durum ülkemizde engelli bireylerin toplumsal kabul ve fazla çaba gerektirmeyen siyasal eylemlerde bulunma eğiliminde olmalarına karşın toplumsal kabul ve çaba gerektiren siyasal eylemlerden kaçınma-uzaklaşma eğiliminde olduklarını göstermektedir. (Oran, 2017: 43)

Ülkemizde engelli bireyler seçilme eyleminde aktif rol oynamazken Yunanistan'da Syriza Partisinin Tsipras Başkanlığında kabinede görme engelli bir bakan bulunmakta, İngiltere'de görme engelli siyasetçi David Blunkett İşçi Partisi Kabinelerinde uzun yıllar Milli Eğitim ve İşçileri Bakanlığı yaptığı bilinmektedir. (İçli, 2017: 73)

ABD'de 2000 yılında yapılan sayımda engelli bireylerin engelli olmayanlara göre %20 daha az oy kullandıkları, seçmen kütüklerine %15 oranında daha az kaydoldukları, kaydolanların %14-21 oranında az oy kullandığı saptanmıştır. Bu durumun engelli bireylerin nerede kaydolacaklarını bilmedikleri ya da oy sandıklarının fiziksel olarak erişilebilir olmaması nedeniyle oy kullanılmadığı belirtilmektedir. (ÖZİDA, 2010)

ABD'de yapılan bir araştırmada görme engelli seçmenlerin kendilerine sandıkla ilgili bilgiyi okuyacak birini bulmakta güçlük çektikleri, kendilerini aşağılanmış hissettikleri, bazılarının ise bir refakatçi yardımıyla oy kullanmak durumunda kalmanın güçlükleriyle karşılaşp yıllarca oy kullanmaktan geri çekildiklerinin saptandığı belirtilmektedir. (ÖZİDA, 2010)

Karataş (2017) tarafından yapılan çalışmada engelli bireylerin % 83'ü gerekli koşullar sağlanırsa siyasal yaşamda daha üst düzeyde yer almak istediğini belirtmektedir. Yine bu çalışmada engelli bireylerin % 62.9'u siyaset kurumunun engellilerin siyasal yaşama katılımını önemsemediğini düşünmekte, % 77.3'ü siyasal partiler ve yöneticileri engellilerin siyasal yaşama katılımına gereken ilgiyi göstermediğini belirtmekte, %75.5'i engellilerin siyasal yaşama istenen düzeyde katılamadığını ifade etmektedir. (Karataş, 2017: 68)

“Engellilerin siyasal yaşama katılamama nedenleri arasında toplumsal önyargılar, ekonomik güçlükler, siyasal parti yöneticilerin önyargıları,... ailelerin ve yakın çevrelerin engellemeleri öne çıkmaktadır” (Oran,2017: 45).

Engelli bireylerin siyasal haklara katılımının önemine “Engelli Hakları Ulusal Eylem Planında “da (2023-2025) değinilerek engelli bireylerin siyasal yaşama katılımının önündeki engellerin tespit edilmesi, siyasal yaşama bağımsız katılımının önündeki yasal engellerin kaldırılmasına yönelik mevzuat revizyonunun yapılması, oy verme prosedürleri, tesisleri ve seçim materyallerinin erişilebilir hale getirilmesi amaçlandığı belirtilmektedir.

“Hukuk düzeni uzun yıllar engelli bireyleri hak sahibi olarak görmemekteydi. Ancak son yıllarda mevzuat, tüm bireylerin hak ve özgürlüklerini güvence altına almaya başlamıştır. Bu noktada hem engelli bireylerin hem de ailelerinin hak ve özgürlükleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmadıkları görülmektedir” (Kaldık, 2021: 80).

2.9.2.8. Sosyo-kültürel Etkinliklere Katılım

Görme engelli bireylerin güçlük yaşadığı ve dışlandığı sekizinci alan ise sosyo-kültürel aktivitelere katılma alanında olduğu bilinmektedir. Görme engelli bireylerin toplumla bütünleşebilmesi için diğer insanlar gibi tiyatro, sinema, spor gibi aktivitelere katılması gerekmektedir. Ancak bu aktivitelerin bulunduğu alanların fiziki çevre koşulları görme engelli bireylerin erişimine uygun düzenlenmemesi, toplumun olumsuz tavırları engelli bireylerin bu aktivitelere katılmasına engel olmaktadır.

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesinin 30. Maddesinde engellilerin dinlenme ve boş zaman faaliyetlerine katılım haklarının tanınması ve bu olanaklardan faydalanması için gerekli hazırlıkların yapılması gerektiği belirtilmektedir. Bu tedbirler arasında; bu faaliyetlere engelli bireylerin fiziksel erişilebilirliğini sağlamak, ilgili etkinliklere engelli bireylerin tam katılımını sağlamak ve bu etkinlikleri örgütleme, geliştirme ve diğer bireylerle eşit koşullar altında onlara uygun bilgi ve eğitimin sunulmasını sağlamak gelmektedir (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme). Ancak bu sayılan unsurlar sağlanamadığında görme engelli bireyler sosyo-kültürel etkinliklere katılamayarak dışlanmasına sebep olmaktadır.

Görme engelli bireylerin sosyal hayatta aktif olabilmeleri için spor faaliyetlerine katılabilmeleri gerekmektedir. Spor yapabilmeleri için erişilebilir salonlara, ihtiyaçlarını giderecek malzemelere ve alanında uzmanlaşmış antrenörlere ihtiyaçları bulunmaktadır (Görme Engellilerde Bağımsız Yaşam ve Erişilebilirlik Sonuç Raporu, 2021). Bu ihtiyaçları karşılamada yerel yönetimin destekleyici faaliyetlerde bulunması

gerekmektedir. ÖZİDA'nın çalışmasında engelli katılımcıların; tiyatro, müzik, resim, spor gibi alanlara ilgin olmasına rağmen engellilere yönelik olanakların (personel yetersizliği, fiziksel düzenlemeler vb.) %19.9'u her zaman sağlanmadığı, %16.6'sı çoğu zaman sağlanmadığını, %12.9'u ara sıra sağlanmadığını belirtmektedir (ÖZİDA, 2010 :44).

Görme engelli bireylerin toplumsal hayata katılımında sosyal aktivitelerin yadsınamayacak bir yeri olduğu bilinmekte bu aktivitelerden biri de müze ziyaretleridir. Müze ziyaretine erişimde çok fazla güçlüklerle karşılaşmaktadır. Müzelerde hassas zeminin olmaması müzeye erişilebilirlikte karşılaşılan güçlüklerin başında gelmektedir. “Görme engelli bireylerin müzeleri gezebilmesi için sergi alanı içinde, beyaz bastonla hissedilebilecek kabartma yollar her yeri kapsayacak şekilde düzenlenmeli ve bu yollar ziyaretçiyi eserlerin önüne getirdiğini belirten işaretler içermelidir (Aktop, 2022: 96).”

Ülkemizde görme engellilerin kütüphanelere erişimi çok kısıtlı alanla sınırlı kalmaktadır. Bilgiye erişimde en sık kullanılan kütüphanelerin konuşan kitaplık bölümlerinin azlığı, görme engellilere yönelik sesli ya da basılı kitapların azlığı kütüphaneye erişimde karşılaşılan sorunlardır. “Son yıllarda devlete bağlı kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının görme engellilere verdiği kütüphane hizmetlerinde önemli gelişmeler söz konusudur ancak hizmetin niteliği, kalitesi ve ulaşılabilirliği açısından yeterli verim alınamamaktadır” (Kazak, 2008: 218).

Kaldık'ın çalışmasında ortopedik engelli bir katılımcı, bulunduğu ilde sosyal faaliyet olanaklarının olmadığını, sadece derneği etkin kullandığını, bir enstrüman çalmak istediğini ancak bulunduğu şehirde böyle bir imkân olmadığını belirtmektedir (Kaldık, 2021: 156).

“Toplumsal çerçevede üretilen olumsuz tutum ve davranışlar, engelli bireylerin toplumsal ve kültürel bazda çeşitli etkinliklerde bulunmasını engellemekte, bu durum onların damgalanmalara maruz kalmasına sebep olmaktadır” (Kaldık, 2021: 82). “Bireyler bazı sosyal ortamları maruz kaldıkları olumsuz deneyimlerden dolayı rahatsız edici olarak düşünebilmektedir. Bu bakış açısı ise engelli bireylerin ötekileştirilmelerine, dışlanmalarına, damgalanmalarına neden olmakta; onları, sosyal ve kültürel faaliyetlerden izole etmektedir “. (Kaldık, 2021: 82)

“Engelli Hakları Ulusal Eylem Planında” 2023-2025 sosyal ve kültürel etkinliklerin yapıldığı mekanların erişilebilir olması, her engel grubunun gereksinimlerine uygun geliştirilmesi, spor etkinliklerinin engellilik içermeci bir şekilde planlanması, spor organizasyonlarının engelli bireyler için erişilebilir olması sağlanacağı belirtilmektedir.

2.9.2.9. Medya ve İletişim Teknolojileri

Görme engelli bireylerin güçlük yaşadığı ve dışlandığı dokuzuncu alan ise medya ve iletişim teknolojileridir. Son yılların en etkili iletişim aracı olan medyanın toplum üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir. Ancak medya görme engelli bireyleri alaycı, aşağılayıcı, kendi gereksinimlerini yerine getiremeyen bir bakış açısı ile ele almaktadır. Bu durum yapılan filmlerde de görülmektedir. “Türkiye’de ulusal yayın yapan pek çok kanalda yayınlamam “Gülüşan” adlı filmde görmeyen kadınları aşağılayan örneklerle doludur. Saçını kendi tarayamayan, banyosunu yapamayan Gülüşan zekâ seviyesi düşük bir karakter olarak tanıtılmaktadır” (Ergüden, 2008: 28). Tüm bu hususlar göz önüne alındığında görme engelli bireylerin kişisel özelliklerinden ziyade engelini temel alan yayınlar yapıldığı bu durum ise toplumun görme engellilere olumsuz bakış açısı ile yaklaşmasına sebep olmaktadır.

Medyada görme engellilere olumsuz bakış açısı olmakla birlikte engelli bireylerin sorun ve ihtiyaçlarına değinen yapımlarda bulunmaktadır. “Karanlıkta Dans filminde bir fabrika işçisi olarak çalışan hem de bir müzikalde oynayan görme engelli karakter aktif bir şekilde yaşamın içinde yer almaktadır” (Ergüden, 2008: 29).

Medyanın görme engelli bireyleri yansıtma şekli toplumun engelliliği algılama şeklini etkilemektedir. “Medyanın engelli bireylere yönelik olumsuz mesaj vermesi engelli bireylerin kendini suçlamasına, özgüvenlerini ve benlik saygılarını yitirmelerine sebep olmaktadır” (Ergüden, 2008: 30). “İçselleştirilen toplumun olumsuz yaklaşımları da engelli bireyin kendine ve topluma yabancılaşmasına sebep olmakta ve toplumla bütünleşmesi yönünde engeller yaratmaktadır” (Ergüden, 2008: 30).

Günümüzün teknoloji çağı olması sebebiyle ve hemen hemen her işin telefon, tablet, bilgisayar gibi iletişim teknolojileri kullanılarak yapılması tüm bireylerin bu teknolojiyi kullanabilmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Ancak görme engelli bireyler bu teknolojileri kullanırken bazı güçlükler yaşamaktadır. “Telefon günlük hayatımızın temel bir aracı olarak hemen hemen her evde ve cebimizde bulunan pek çok insanın dış dünyası ile kolayca iletişimini sağlamaktadır. Fakat iyi tasarlanmamış ve kullanımı ergonomik olmayan bir telefon iletişimin önünde bir engel olabilmektedir” (Yıldız, 2010: 615). “Pek çok engelli ve yaşlı insan telefonları kullanmakta zorluklarla karşılaşmakta çünkü pek çok telefonun tuşları bu grup insanlar için ergonomik tasarlanmamaktadır” (Yıldız, 2010: 615).

Görme engelli bireylerin iletişim teknolojilerinde karşılaştığı bir diğer güçlük ise iletişim teknolojilerinin çok pahalı olması ve görme engelli bireylerin çoğunun bu

teknolojiler için gerekli donanım ve yazılımları satın alabilecek bir ekonomiye sahip olamamasıdır.

Görme engelli bireylerin iletişim teknolojilerini kullanırken işlerini kolaylaştıracak sistemlerden biri ve en çok tercih edileni ekran okuyuculardır. Ekran okuyucular, görme engelli bireyin bilgisayar ekranındaki her şeyi sesli olarak kullanıcıya okumasını sağlar. Ancak ekran okuyucularını kullanırken karşılaşılan en büyük sorun yazılımın Türkçe olmaması ya da yabancı aksanıyla seslendirmesi görme engelli bireylerin duyduğunu anlamamasına sebep olmaktadır.

Görme engelli bireyler internete erişimde de pek çok güçlükle karşılaşmaktadırlar. İnternette özellikle web sitelerinin görme engellilerin faydalanabileceği şekilde oluşturulmamaktadır. “Web sitelerinin ekran okuma programları göz ardı edilerek oluşturulması görme engelli bireylerin internette sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır” (Emiroğlu, 2008: 156). “Amerika ve Avrupa’da sitelerin erişilebilirlik fonksiyonlarını içerecek şekilde tasarlanmaları yasalar ile belirlendiği için sorun ağırlıklı olarak Türkiye’de yaşanmaktadır” (Emiroğlu, 2008: 156).

Kamu kurumlarının web sitelerinin erişilebilir özellikte olmaması da görme engelli bireylerin bu kurumların web sitelerinden işlemlerini kendi başlarına yapamamasına sebep olmaktadır. ÖZİDA’nın araştırmasında engelli bireylerin % 54.4’ü kamu kurumlarının web sitelerinde engellerine uygun iletişim biçimlerini içeren yönlendirmeler olmadığı için istediği bilgiye erişemediğini belirtmektedir (ÖZİD, 2010: 139).

Engelli bireylerin bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişilebilirliğinin önemine “Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı’nda” (2023-2025) da değinilerek kamu kurumlarının web sayfalarının erişilebilir hale getirilmesi, e-devlet hizmetlerinin erişilebilirliğinin güçlendirilmesi, bankacılık hizmetlerinin erişilebilirliğinin yaygınlaştırılması, acil durum çağrı hizmetlerinin erişilebilirliğinin farklı engel gruplarının ihtiyaçlarına yönelik hizmetlerin sağlanacağı belirtilmektedir.

2.9.2.10. Aile İlişkileri ve Toplumsal Hayat

Görme engelli bireylerin güçlük yaşadığı ve dışlandığı onuncu alan ise aile ilişkileri ve toplumsal hayattır. Tarih boyunca görme engelli bireyler belli algılar doğrultusunda toplumda belli problemlerle karşılaştıkları ve dışlandıkları bilinmektedir. Özellikle toplumun genel düzeni bu bireyleri hesaba katmadan dizayn edilmesi görme engelli bireylerin ayrımcılığa uğradığının en büyük göstergelerinden biridir. Görme engelli bireyler sadece toplumsal düzenden dışlanmamakta ayrıca insanlar tarafından da olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalarak toplumdan kendilerini soyutlamaktadırlar.

Tarihsel süreç boyunca engelli bireyler engelli olmayanlar ile eşit tutum ve davranışlarla karşılaşmamış, insanların engellilere yönelik tutumları olumsuz olmuştur (Kumtepe, 2001: 30). Bu durum yapılan çalışmalarda da görülmektedir.

Ergüden'in (2008) çalışmasında engelli bireylerin %65'i toplum tarafından olumsuz tutum, davranışlara maruz kaldığını, %33.3'ü ilişkilerde daha çok kendisinin çaba sarf ettiğini, %30'u topluma inancının olmadığını belirtmektedir. (Ergüden, 2008: 102)

Arık'ın çalışmasında ise toplumun görme engelli bireylere acıma duygusuyla bakıldığı, dışlandıkları, görmezden gelindikleri, engelli bireyler toplumun yaklaşımdan dolayı engeline sakladıkları belirtilmektedir (Arık, 2019).

ÖZİDA'nın çalışmasında ise engelli bireylerin %57.6'sı toplumda ayrımcılıkla karşılaştığını belirtmektedir. (ÖZİDA, 2010: 129) Bu durum görme engelli bireylerin kendilerini toplumdan dışlanmış hissetmelerine de sebep olmaktadır.

Topluma dahil olabilmede aile ve arkadaşlık ilişkilerinin önemi de büyüktür. Fiziksel işlevlerindeki bozulmaların etkisiyle hareket kısıtlılığı yaşayan engelli bireyler topluma katılma, toplumla bütünleşmede özellikle aile ilişkileri konusunda güçlük yaşamaktadır (Öztürk, 2013: 125). "Ailenin ve yakın çevrenin bu bireylere karşı acıma, dışlanma, ihmal gibi davranışları engellilerin sosyal çevreye uyumunu zorlaştırmaktadır (URL-7, 2024)." Ayrıca görme engelli bireylerin çok fazla arkadaşlık ilişkisi kuramadıkları görülmektedir. Kaldık'ın (2021) çalışmasında engelli katılımcılardan biri kendini ait hissettiği ya da her şeyini paylaştığı bir arkadaşının olmadığını belirtmekte, başka bir engelli katılımcı ise çok eskiden arkadaşlarının olduğunu şimdi ise iki tane arkadaşının olduğunu söyleyerek arkadaş çevresinin sınırlı olduğunu dile getirmektedir. (Kaldık, 2021: 151)

Görme engelli bireyler kamu kurumlarında da aşağılanma, küçük görülme, lakayt davranılma gibi dışlayıcı tutum ve davranışlara maruz kalmaktadırlar. Kaldık'ın çalışmasında görme engelli bir katılımcı kamu kurumundaki personelin tutum ve davranışı ile ilgili herkese siz diye hitap ederken kendisine sen demesinden rahatsız olduğunu belirterek siz diye hitap edilecek kadar önemli görülmediklerinin hakir ve acındıklarının altını çizmektedir (Kaldık, 2020: 211).

Sonuç olarak gerek toplumun olumsuz bakış açısı gerekse sosyal hayatın engelli olmayan bireylere göre düzenlenmesi gibi durumlar bu bireylerin sosyal hayata katılımlarının önünde problemler oluşturarak sosyal hayattan dışlanmalarına neden olmaktadır.

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeline, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, verilerin toplanması ve analizine ilişkin bilgilere yer verilmektedir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükleri sosyal dışlanmalarının belirlenmesine yönelik bir ölçek geliştirme çalışmasıdır. Ölçek geliştirilirken tarama modeli kullanılmaktadır.

3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 18 yaş ve üstü 140 görme engelli birey oluşturmaktadır. Katılımcıların 61'i (%43.6) kadın 79'u (%56.4) erkektir. Katılımcıların % 52.9'u evli, % 40'ı bekar, % 7.1'i ise duldur. Katılımcılarda minimum yaş 18, maksimum yaş 71 ve ortalama yaş 40'tır (Tablo 1). Eğitim durumlarına bakıldığında ise katılımcıların % 2.9'u okuryazar değil, %15.7'si ilkokul mezunu, % 4'ü ortaokul mezunu, % 28.6'sı lise mezunu, % 42.1'i üniversite mezunu, % 5.7'si lisansüstü mezunudur (Tablo 1).

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

		N	%
Cinsiyet	Kadın	61	43.6
	Erkek	79	56.4
Doğum Yeri	İl	41	29.3
	İlçe	87	62.1
	Köy	12	8.6
Medeni Durum	Evli	74	52.9
	Bekar	56	40
	Dul	10	7.1
Çocuk Var mı?	Evet	66	47.1
	Hayır	74	52.9
Çocuk Sayısı	1	19	13.6
	2	29	20.7
	3	12	8.6
	4	4	2.9
	5	2	1.4
Eğitim Durumu	Okur Yazar Değil	4	2.8
	İlkokul	22	15.7
	Ortaokul	7	5
	Lise	40	28.6
	Üniversite	59	42.1
	Lisansüstü	8	5.7

Tablo 1. (Devamı)

İkametgâh Yeri	Köy	11	7.9	
	Kasaba	1	0.7	
	İlçe	95	67.9	
	İl	33	23.6	
Aylık Gelir	Düşük	58	41.4	
	Orta	59	42.1	
	Yüksek	23	16.4	
Meslek	Çalışmıyor	24	17.1	
	Kamu Çalışanı	68	48.6	
	İşçi	12	8.6	
	Serbest Çalışan	10	7.1	
	Öğrenci	7	5	
	Diğer	19	13.6	
Sosyal Güvence	SSK	39	27.9	
	Bağ-kur	5	3.5	
	Emekli Sandığı	81	57.9	
	Yeşil Kart	13	9.2	
	Sosyal Güvencem Yok	2	1.4	
Geçimini Sağlama Durumu	Kendim	59	42.1	
	Ailem	17	12.1	
	Ailem ve Kendim	50	35.7	
	Yardım	14	10	
Görme Engel Oranı	%40-70	32	22.9	
	%71-90	66	47.1	
	%91+	42	30.0	
Görme Engel Nedeni	Doğuştan	69	49.3	
	Doğum Sonrası	71	50.7	
Doğuştan Sebepler	Akraba Evliliği	21	15	
	Kalıtsal Hastalık	26	18.6	
	İlaç	3	2.1	
	Annenin Geçirdiği Hastalık	1	.7	
	Nedeni Bilinmiyor	11	7.9	
	Diğer	7	5	
Doğum Sonrası Sebepler	Hastalıklar	36	25.7	
	Kazalar	10	7.1	
	Yanlış Tedavi	5	3.7	
	Diğer	20	14.3	
	Min.	Max.	Ort.	SS
Yaş	18	71	40	11.1

Katılımcıların engel oranına bakıldığında 32'si (%22.9) %40-70 engel oranına, 66'sı (%47.1) %71-90 engel oranına, 42'si (%30.0) 91+ engel oranına sahip olduğu gözlenmiştir (Tablo 1). Katılımcıların meslek durumlarına bakıldığında ise 24'ü (%17.1) çalışmıyor, 12'si (%8.6) işçi, 10'u (%7.1) serbest çalışan, 7'si (%5) öğrenci, 19'u (%13.6)

diğer farklı meslek gruplarında çalışmakta 68'i (%48.6) kamu çalışanı olarak istihdam edildiği görülmektedir (Tablo 1). Oranlara bakıldığında katılımcıların % 48.6 gibi yüksek bir oranla kamuda istihdam edildiği görülmekte, bu durumun uygulanan politikalardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Ancak kamu da istihdam edilen katılımcıların büyük çoğunluğu santral memuru olarak görev yapmaktadır. Görme engelli katılımcıların rehabilitasyon alma durumuna bakıldığında %71.4 gibi büyük bir çoğunluğunun rehabilitasyon almadığı sadece %28.6'sının rehabilitasyon hizmetlerinde yararlandığı görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Rehabilitasyon ile ilgili bilgiler

		N	%
Rehabilitasyon	Evet	40	28.6
Alma Durumu	Hayır	100	71.4
Alınan	Mesleki	11	7.9
Rehabilitasyon	Tıbbi	3	2.1
Türü	Sosyal	26	18.6
Alınan	Uzman personel	10	7.1
Rehabilitasyon ile	yeterliydi		
İlgili Düşünceler	Toplumsal katılımım arttı	6	4.3
	Kişisel ihtiyaçlarım karşılandı	3	2.1
	Kişisel gelişimime katkıda bulundu	19	13.6
	Diğer	2	1.4
Alınan	Evet	10	7.1
Rehabilitasyona			
Yeniden İhtiyaç	Hayır	30	21.4
Duyuma Durumu			
Yeniden İhtiyaç	Mesleki	14	10
Duyulan	Tıbbi	14	10
Rehabilitasyon	Sosyal	28	20
Türü	İhtiyaç duymuyorum	84	60
Rehabilitasyona	Dernek yeterli	11	7.9
İhtiyaç Duymama	Kendi kendime yeterliyim	46	32.9
Sebepleri	Bilgi sahibi değilim	11	7.9
	Rehabilitasyona ayıracak zamanım yok	10	7.1
	Diğer	2	1.4

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Ölçek geliştirme çalışmalarında madde sayısına göre örneklem büyüklüğünün belirlenmesi mümkündür. Ölçek madde sayısının 5, 10 veya 20 katı örneklem sayısı belirlenebilmektedir. Ölçek geliştirme aşamalarında farklı fikirler olmakla birlikte her bir madde için en az 5 katılımcının olması gerektiği belirtilmektedir (Çolakoğlu ve Büyükekşi, 2014). Bu durum göz önüne alınarak 140 katılımcıya ulaşılmıştır.

3.4. Araştırmanın Veri Toplama Araçları

Bu araştırma sürecinde veri toplamak için araştırmacı tarafından geliştirilen “Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği”, “Görme Engellilerde Dışlanma Ölçeği” ve “Demografik Bilgi Formu” kullanılmıştır.

3.5. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği

Araştırmada kullanılan “Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği” araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte 10 madde yer almakta ve 5’li likert tipli bir yapıdadır.

Ölçek geliştirme sürecinde öncelikle gerekli literatür taraması yapıp görme engellilerin sosyal hayatın hangi alanlarında güçlükler yaşadığı hakkında genel bilgiler elde edilmiş sonrasında madde havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra ise 2 ölçek değerlendirme uzmanı, 4 alan uzmanı olmak üzere 6 uzman görüşüne başvurulmuş maddelerin ölçek aracı için uygun olup olmadığına bakılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Uzmanlara gönderilen taslakta 37 madde yer alırken yapılan düzenlemeler sonucunda 18 maddelik bir ölçek aracı oluşturulmuştur. Katılımcılar her bir ölçek maddesini kesinlikle katılmıyorum(1), katılmıyorum(2), kısmen katılıyorum(3), katılıyorum(4), kesinlikle katılıyorum(5) olacak şekilde puanlamıştır.

3.6. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği

Araştırmada kullanılan “Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği” araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Ölçekte 9 madde yer almakta 5’li likert tipli bir yapıdadır.

Ölçek geliştirme sürecinde öncelikle literatür taraması yapıp görme engellilerin sosyal dışlanma durumları hakkında genel bilgiler elde edilmiş sonrasında madde havuzu oluşturulmuştur. Daha sonra ise 2 ölçek değerlendirme uzmanı, 4 alan uzmanı olmak üzere 6 uzman görüşüne başvurulmuş maddelerin ölçek aracı için uygun olup olmadığına bakılmış ve gerekli düzenlemeler yapılmıştır.

Uzmanlara gönderilen taslakta 24 madde yer alırken yapılan düzenlemeler sonucunda 14 maddelik bir ölçme aracı oluşturulmuştur. Katılımcılar her bir ölçek maddesini hiçbir zaman(1), nadiren(2), bazen(3), çoğunlukla(4), her zaman(5) olacak şekilde puanlamıştır.

3.7. Bilgi Formu

Bilgi formu araştırmacı tarafından görme engelliler için hazırlanmış, içinde formu dolduran katılımcının yaşı, cinsiyeti, doğum yeri, medeni durumu, eğitim durumu, ikametgâh yeri, aylık geliri, mesleği, görme engel oranı, görme engel nedeni, rehabilitasyon alma durumu gibi bilgilerin bulunduğu bilgi formudur.

3.8. Araştırma Verilerinin Toplanması

Araştırma verileri Nisan-Haziran 2024 tarihleri arasında toplanmıştır. Verilerin toplanmasında katılımcıların gönüllülüğü esas alınarak uygulanmıştır.

Ölçek form veri toplamak için hazır hale getirilerek 20 kişilik grupla ön çalışma yapılmıştır. Ön çalışmada ifadelerin anlaşılıp anlaşılmadığı, ölçekte dilsel bir eksikliğin olup olmadığını belirlemek amaçlanmıştır.

Ölçek form araştırmacı tarafından katılımcılara okunmuş, ölçek form bazı katılımcılar ile yüz yüze dernekte veya katılımcıların iş yerlerinde uygulanmış bazılarına ise telefonda uygulanmıştır. Telefon ile uygulanan ölçek formlar için önce dernek başkanları üyelere çalışma hakkında bilgi vermiş katılmayı kabul eden üyelere telefon ile uygulanmıştır. Ölçek formların tamamı araştırmacı tarafından katılımcılara uygulanmıştır.

3.9. Araştırma Verilerinin Analizi

Çalışma süresinde toplanan verilerin analizinde SPSS 25.0 programı kullanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde ilk olarak Kolmogorov- Smirnow (normallik) testi uygulanmış, normallik testi sonucunda verilerin normal dağıldığı görülmüştür. Yine verilerin normallik dağılımında çarpıklık ve basıklık (skewness ve kurtosis) değerlerinin -1,5 ve +1,5 istenen aralıkta olduğu görülmüştür ve analize devam edilmiştir.

Tablo 3. Sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma ölçeğinde normallik dağılımı

	Güçlükler Ölçeği	Dışlanma Ölçeği
Çarpıklık	.16	-.20
Basıklık	-.45	-.11
Ort.	30.05	24.54
SS	5.47	.59

Daha sonra ise açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulamayı faktör analizi (DFA) ile ölçek yapı geçerliliği için analiz yapılmıştır.

4.BULGULAR

Bu bölümde görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri ve sosyal dışlanma düzeylerini ölçmek için tasarlanan iki ölçeğin geçerlilik ve güvenirlik analizleri yapılmış daha sonra ise bazı demografik değişkenler ile aralarındaki ilişki incelenmiştir.

4.1. Birinci Çalışma İçin Geçerlik Analizi

4.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği Yapı Geçerliği

4.1.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeğinin Açıklayıcı Faktör Analizi

Veri setinin AFA'ya uygun olup olmadığını belirlemek için ilk olarak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett's küresellik testi yapılmıştır. Analiz sonucunda KMO değerinin .821, Barlett's küresellik testi sonucunun ise anlamlı olduğu ($\chi^2 = 313.356$, $p < .01$) dolayısıyla örneklem büyüklüğünün faktör analizi için uygun olduğu hatta mükemmel seviyede olduğu görülmektedir (Durmuş vd., 2022: 80).

Tablo 4. KMO ve barlett testi

Kaiser- Meyer-Olkin Katsayısı	.821
Barlett's Testi	313.356
p	.000

Yapılan faktör analizi sonucu olması gereken aralıktan düşük çıkan 8 madde analizden çıkartılıp 10 maddelik bir ölçeğe geliştirilmiştir. AFA gerçekleştirildiğinde toplam varyansların %47.81'ini açıklayan iki faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Faktör yüklerine bakıldığında çapraz yüklenmelerin olması sebebiyle tek boyuta zorlanmıştır. Tek faktöre zorlandığında toplam varyansın %35.72'sini açıkladığı görülmüştür. Faktör yüklerine bakıldığında .30 ile .75 arasında dağılım gösterdiği görülmüştür. Sosyal bilimlerde tek faktörlü yapılarda faktör yüklerinin %30 ve üzeri olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2018). Bu doğrultuda ölçeğin açıklanan varyans ve faktör yüklerinin istenen değerleri sağladığı görülmüştür. Maddeye ait faktör yükleri ve ortak varyans değerleri Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeği AFA sonuçları

Madde	Faktör Yüğü	Ortak Varyans
1.Madde	.75	.40

Tablo 5. (Devamı)

2.Madde	.72	.38
3.Madde	.67	.32
4.Madde	.66	.56
5.Madde	.63	.26
6.Madde	.62	.09
7.Madde	.57	.51
8.Madde	.51	.44
9.Madde	.39	.44
10.Madde	.30	.15

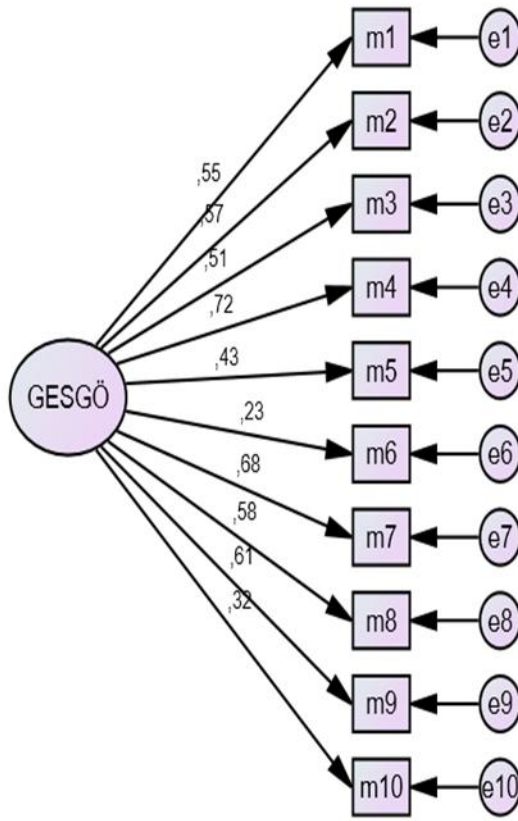
4.1.1.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği Doğrulamalı Faktör Analizi

AFA sonuçları doğrultusunda ortaya çıkan yapının farklı bir örnekleme test edilmesi için DFA yapılmıştır. DFA’da modelin yeterliğini belirlemek için uyum indeksleri sıklıkla kullanılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada uyum indekslerinden yararlanılmıştır. Uyum indekslerinde olması gereken ölçütlere Tablo 6’da yer verilmiştir (Bayram, 2013).

Tablo 6. Uyum indekslerine dair ölçütler

Uyum İndeksleri	Mükemmel Uyum Aralıkları	Kabul Edilebilir Uyum Aralıkları
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 5$
GFI	$.90 \leq GFI \leq 1.00$	$.85 \leq GFI \leq .90$
AGFI	$.90 \leq AGFI \leq 1.00$	$.80 \leq AGFI \leq .90$
CFI	$.97 \leq CFI \leq 1.00$	$.90 \leq CFI \leq .97$
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq .05$	$.05 \leq RMSEA \leq .08$
SRMR	$0 \leq SRMR \leq .05$	$.05 \leq SRMR \leq .08$

Analiz sonucunda Ki-kare değerinin anlamlı olduğuna ($\chi^2=57.16$, $sd=35$, $\chi^2/sd=1.63$, $p<.05$), diğer uyum indekslerinin GFI=.92, AGFI=.89, CFI=.92, RMSEA=.06 ve SRMR=.06 olduğu gözlenmiştir. Uyum indekslerine bakıldığında bazı değerlerin mükemmel uyum aralığında bazılarının ise kabul edilebilir aralıktaki olduğu görülmüştür. Faktör yüklerinin ise .23 ile .72 arasında değiştiği görülmüştür.

Şekil 1. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi diyagramı

4.2. Birinci Çalışma İçin Güvenirlik Analizi

Ölçeğin güvenirlik analizleri kapsamında Cronbach's Alfa iç tutarlılık katsayısı, Mc Donal'd Omega testi ve testi yarıya bölme tekniklerinden yararlanılmıştır. Cronbach's Alfa iç tutarlılık katsayısı değerinin .70'den büyük olması beklenmektedir (Tezbaşaran, 1996 ve Büyüköztürk, 2018). Ölçeğin iç tutarlılık katsayısının .78 olduğu gözlenmiştir. Madde toplam korelasyonlarının .21 ile .62 arasında değiştiği gözlenmiştir. Mc Donal'd Omega değerinin ise .78 olduğu gözlenmiştir. Testi yarıya bölme testinde korelasyon katsayısının .70 ve üstü olması ilgili ölçüm aracının güvenilir olduğunu göstermektedir (Field, 2009). Testi yarıya bölme testi sonuçlarına bakıldığında ise .79 olduğu görülmüştür.

Tablo 7. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeği güvenirlik analizi sonuçları

İç Tutarlılık Katsayısı (Cronbach's Alfa)	Testi Yarıya Bölme (Split Half)	Mc Donal'd Omega
.78	.78	.79

4.3. İkinci Çalışma İçin Geçerlik Analizi

4.3.1. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği Yapı Geçerliği

4.3.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi

Analizde ilk olarak veri setinin AFA için uygun olup olmadığını belirlemek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett's küresellik testi yapılmıştır. KMO değerinin .82, Barlett's küresellik testinin ise anlamlı olduğu ($x^2 = 387.958$, $p < .01$) dolayısıyla örneklemin AFA için uygun olduğu görülmüştür (Brace vd., 2003).

Tablo 8. KMO ve barlett testi

Kaiser- Meyer-Olkin Katsayısı	.825
Barlett's Testi	387.95
p	.000

Ölçeğin faktör yapısını belirlemek için Temel Bileşenler Analizi yapılmıştır. Yapılan faktör analizi sonucu faktör yüklerinin olması gereken aralıktan düşük çıkan 5 madde ölçekten çıkartılıp 9 maddelik bir ölçeğe geliştirilmiştir. AFA yapıldığında toplam varyansların %54'ünü açıklayan iki faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Faktör yükleri incelendiğinde çapraz yüklenmelerin olduğu görülmüş ve tek faktöre zorlanmıştır. Bu doğrultuda 9 maddeden oluşan tek faktörlü yapının toplam varyansların %42.43'ünü açıkladığı görülmüştür. Faktör yüklerine bakıldığında ise .43 ile .78 arasında dağılım gösterdiği görülmüştür. Tek faktörlü yapılarda faktör yüklerinin %30 ve üzeri olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2018). Bu doğrultuda ölçeğin açıklanan varyans ve faktör yüklerinin istenen değerleri sağladığı görülmüştür. Maddelere ait faktör yükleri ve ortak varyans değerleri Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeği AFA sonuçları

Maddeler	Faktör Yüğü	Ortak Varyans
1.Madde	.78	.61
2.Madde	.68	.47
3.Madde	.43	.19
4.Madde	.65	.43
5.Madde	.76	.60
6.Madde	.75	.56
7.Madde	.60	.36
8.Madde	.48	.23
9.Madde	.62	.39

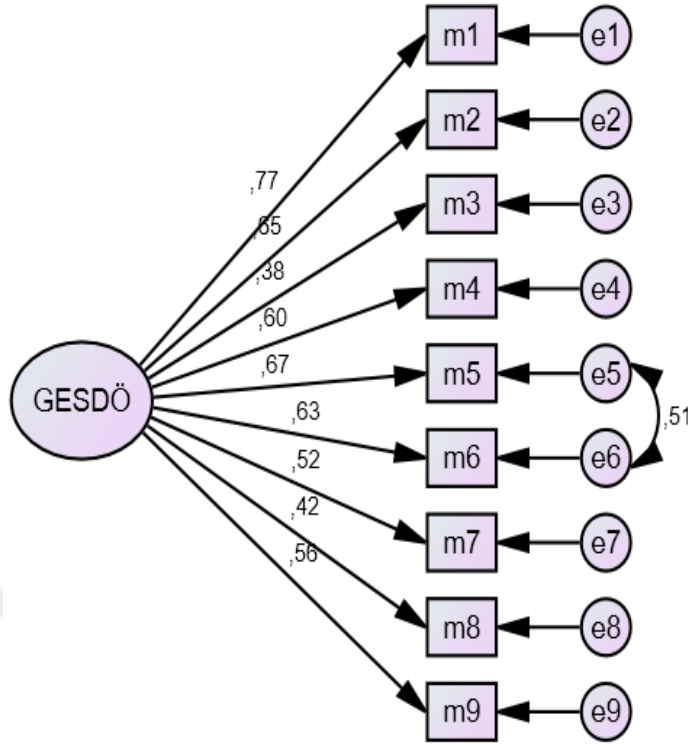
4.3.1.1.1. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi

AFA sonuçları doğrultusunda ortaya çıkan yapının farklı bir örnekleme test edilmesi için DFA yapılmıştır. DFA’da modelin yeterliğini belirlemek için uyum indeksleri sıklıkla kullanılmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada uyum indekslerinden yararlanılmıştır. Uyum indekslerinde olması gereken ölçütlere Tablo 6’da yer verilmiştir (Bayram, 2013). Analiz sonucunda Ki-kare değerinin anlamlı olduğu ($\chi^2=72.39$, $sd=27$, $\chi^2/sd=2.68$, $p<.05$) diğer uyum indeksleri incelendiğinde GFI= .89, AGFI= .82, CFI=.88, RMSEA= .11 ve SRMS= .70 olduğu görülmüştür. Bazı değerlerin istenen değerlerden düşük olması sebebiyle hata kovaryansları tanımlanmıştır. Modifikasyon indeksleri incelenerek 5 ve 6. maddeler arasında hata kovaryansı tanımlanmıştır. Modelin modifikasyon sonrası belirlenen uyum indekslerine ait verilere Tablo 10’da yer verilmiştir. Modifikasyon sonrası tüm değerlerin mükemmel uyum aralığında olduğu görülmüştür.

Tablo 10. DFA uyum indeksleri sonuçları

Uyum İndeksleri	Modifikasyon
χ^2/sd	1.64
GFI	.94
AGFI	.89
CFI	.95
RMSEA	.07
SRMR	.05

Maddelerin standardize faktör yükleri .38 ile .77 arasında değişmekte olup tüm maddeler .05 düzeyinde anlamlıdır. Faktör yükleri Şekil 2’de gösterilmiştir.

Şekil 2. Görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeğinin doğrulayıcı faktör analizi diyagramı

4.3.2. İkinci Çalışma İçin Güvenirlik Analizi

Ölçeğin Güvenirlik analizi kapsamında Cronbach's Alfa iç tutarlık katsayısı, Mc Donal'd Omega testi ve testi yarıya bölme tekniklerinden yararlanılmıştır. Cronbach's Alfa iç tutarlık katsayısının .82 olduğu gözlenmiştir. Madde toplam korelasyonların ise .33 ile .67 arasında değiştiği görülmüştür. Cronbach's Alfa iç tutarlık katsayısının ve madde toplam korelasyonların yeterli olduğu görülmüştür (Tezbaşara, 1996 ve Büyüköztürk, 2018). Mc Donal'd Omega değerinin ise .82 olduğu gözlenmiştir. Testi yarıya bölme testinde korelasyon katsayısının .70 ve üstü olması beklenmektedir ve bu durum ilgili ölçüm aracının güvenilir olduğunu göstermektedir (Field, 2009). Testi yarıya bölme testi sonuçlarına bakıldığında ise .84 olduğu ve güvenilir olduğu görülmüştür.

Tablo 11. Görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeği güvenirlik analizi sonuçları

İç Tutarlık Katsayısı (Cronbach's Alfa)	Testi Yarıya Bölme (Split Half)	Mc Donal'd Omega
.82	.84	.82

4.4. Görme Engellilerin Sosyal Hayatta Karşılaştıkları Güçlükler ve Sosyal Dışlanma Düzeyleri ile Sosyo-demografik Değişkenler Arası İlişkiler

Bu çalışmada son olarak görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ve sosyal dışlanma durumları arasında ilişki olup olmadığı ve bazı sosyo demografik değişkenlere göre sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ve sosyal dışlanma durumlarının değişiklik gösterip göstermediği incelenmiştir. Analizde ilk olarak görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeği ve görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları verilmiştir.

Tablo 12. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeği ve görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeğinden elde edilen puan ortalamaları

	N	Ort.	SS.
Sosyal güçlük	140	30.5	5.47
Sosyal dışlanma	140	24.54	6.96

Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeğinin puan ortalamasının $\bar{X} = 30.05$ ve görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeğinin puan ortalaması $\bar{X} = 24.54$ olarak bulunmuştur. Görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeğinde 10 madde bulunmakta ve en düşük 10 en yüksek 50 puan elli puan elde edilmektedir. Puan ortalaması dikkate alındığında görme engelli katılımcıların orta düzey sosyal güçlük yaşadıkları söylenebilir. Görme engellilerde sosyal dışlanma ölçeğinde 9 madde bulunmakta en düşük 9 en yüksek 45 puan elde edilmektedir. Puan ortalaması dikkate alındığında orta düzeyde sosyal dışlanma yaşadıkları söylenebilir.

Tablo 13. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından incelenmesi

		N	Ort.	Ss	t	p
Sosyal güçlükler	Kadın	61	30.21	5.01	0.31	.76
	Erkek	79	29.92	5.82		
Sosyal dışlanma	Kadın	61	25.34	6.20	1.20	.23
	Erkek	79	23.92	7.48		

Çalışma grubunun sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı olup olmadığını belirlemek için t-testi uygulanmıştır. Hem sosyal güçlükler ölçeğinde hem de sosyal dışlanma ölçeğinde kadın ve erkek katılımcılarda anlamlı bir fark bulgulanmamıştır ($p = .76$, $p = .23$). Görme engelli erkek ve kadın katılımcıların benzer sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma yaşadığı ifade edilebilir.

Tablo 14. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin yaş değişkeni açısından incelenmesi

	Yaş	N	Sıra ort.	Sd	χ^2	p
Sosyal güçlükler	18-30	31	66.68	3	3.675	.299
	31-40	39	66.09			
	41-50	48	77.20			
	51+	22	76.14			
Sosyal dışlanma	18-30	31	70.90	3	6.001	.112
	31-40	39	67.71			
	41-50	48	78.72			
	51+	22	54.77			

Çalışma grubunun sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin yaş değişkeni açısından anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre katılımcıların sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin yaşa göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulgulanmıştır ($p=.299$, $p=.112$). Görme engelli bireyler her yaşta benzer sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma yaşamaktadır.

Tablo 15. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin medeni durum değişkeni açısından incelenmesi

	Medeni durum	n	Sıra ort.	Sd	χ^2	p
Sosyal güçlükler	Evli	74	71.36	2	4.736	.094
	Bekar	56	64.98			
	Dul	10	95.00			
Sosyal dışlanma	Evli	74	68.38	2	3.796	.150
	Bekar	56	69.04			
	Dul	10	94.50			

Çalışma grubunun sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin medeni durum değişkeni açısından anlamlı olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre görme engelli bireylerin sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin medeni durum değişkeni açısından anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulgulanmıştır ($p= .094$, $p= .150$).

Tablo 16. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin eğitim seviyesi değişkeni açısından incelenmesi

	Eğitim seviyesi	n	Sıra ort.	Sd.	χ^2	p
Sosyal Güçlükler	Okuryazar	4	73.00	5	11.031	0.05
	değil					
	İlkokul	24	90.71			

Tablo 16. (Devamı)

Sosyal Dışlanma	Ortaokul	7	77.93	5	4.122	.532
	Lise	40	57.70			
	Üniversite	57	68.29			
	Lisansüstü	8	81.88			
	Okuryazar değil	4	69.50			
	İlkokul	24	74.31			
	Ortaokul	7	89.00			
	Lise	40	61.06			
	Üniversite	57	72.66			
	Lisansüstü	8	75.19			

Çalışma grubunun sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin eğitim düzeyleri değişkeni açısından anlamlı olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. Testin sonuçlarına göre görme engellilerde sosyal güçlükler ölçeğinde anlamlı bir fark bulgulanmış ($p < 0.05$), sosyal dışlanma ölçeğinde ise anlamlı bir fark bulgulanmamıştır. Farkın nereden kaynaklandığını belirlemek için Dunnett's testi uygulanmış, test sonuçlarına göre sosyal güçlükler ölçeğinde lise mezunu olan görme engelli katılımcıların karşılaştıkları sosyal güçlükler ilkokul mezunlarına göre anlamlı derecede daha düşük çıkmıştır. Buradan görme engelli katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça karşılaştıkları sosyal güçlüklerin azaldığı söylenebilir.

Tablo 17. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin gelir değişkeni açısından incelenmesi

	Gelir	n	Sıra ort.	Sd	χ^2	p
Sosyal güçlükler	Düşük	58	72.54	2	1.074	.669
	Orta	59	66.98			
	Yüksek	23	74.37			
Sosyal dışlanma	Düşük	58	72.43	2	0.428	.851
	Orta	59	70.00			
	Yüksek	23	66.91			

Çalışma grubunun sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin gelir değişkeni açısından anlamlı olup olmadığını belirlemek için Kruskal Wallis H testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre görme engelli katılımcıların sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinde gelir değişkeni açısından anlamlı bir farklılaşma olmadığı ($p = .669$, $p = .851$) bulgulanmıştır (Tablo 17).

Tablo 18. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin sosyal güvence değişkeni açısından incelenmesi

Güvence	n	Sıra ort.	sd.	χ^2	p
---------	---	-----------	-----	----------	---

Tablo 18. (Devamı)

Sosyal Güçlükler	SSK	39	633.09	4	12.500	.014
	Bağ-kur	5	100.50			
	Emekli Sandığı	81	67.02			
	Yeşil Kart	13	101.85			
	Güvencem	2	77.25			
	Yok					
Sosyal Dışlanma	SSK	39	68.12	4	5.605	.231
	Bağ-kur	5	78.60			
	Emekli Sandığı	81	67.56			
	Yeşil Kart	13	94.73			
	Güvencem	2	58.25			
	Yok					

Çalışma grubunun sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin sosyal güvence değişkeni açısından anlamlı farklılık olup olmadığını test etmek için Kruskal Wallis H testi uygulanmış ve sosyal güvence değişkenine göre anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Farkın nereden kaynaklandığını belirlemek için Dunnett's testi uygulanmış, test sonuçlarına göre yeşil karta sahibi katılımcıların SSK ve emekli sandığına bağlı katılımcılara göre sosyal güçlük düzeyleri daha yüksek çıkmıştır. Sosyal dışlanma düzeylerinde ise sosyal güvence değişkeni açısından anlamlı bir farklılaşma olmadığı bulgulanmıştır (Tablo 18).

Tablo 19. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin engel oranı değişkeni açısından incelenmesi

		KT	df	KO	f	p
Sosyal güçlükler	Gruplar Arası	344.25	2	172.13		
	Grup içi	3810.40	137	27.81	6.189	.003
	Toplam	4154.65	139			
Sosyal Dışlanma	Gruplar Arası	361.95	2	180.98		
	Grup içi	6374.79	137	46.53	3.889	.022
	Toplam	6736.74	139			

Çalışma grubunun sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin engel oranı açısından anlamlı olup olmadığını belirlemek için Anova testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinde anlamlı farklılık bulgulanmıştır ($p<0.05$). Sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerindeki farkın nereden kaynaklandığını belirlemek için Tukey testi uygulanmış %91+ engel oranına sahip katılımcıların %40-70 ve %71-90 arası engel oranına sahip

bireylere göre daha fazla sosyal güçlük ve sosyal dışlanma yaşadığı tespit edilmiştir (Tablo 19).

Tablo 20. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin rehabilitasyon hizmeti alma değişkeni açısından incelenmesi

		N	Ort.	Toplam	z	p
Sosyal güçlük	Evet	40	81.47	3259.00	-2.029	.042
	Hayır	100	66.11	6611.00		
Sosyal dışlanma	Evet	40	83.98	3359.00	-2.491	.013
	Hayır	100	65.11	6511.00		

Çalışma grubunun sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin rehabilitasyon hizmeti alma durumlarına göre anlamlı fark olup olmadığını belirlemek için Mann-Whitney U testi uygulanmış, test sonuçlarına göre görme engelli katılımcıların sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyinde anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir ($p = .042$, $p = .013$). Rehabilitasyon desteği alan görme engelli katılımcıların rehabilitasyon desteği almayan katılımcılara göre sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri daha yüksek çıkmıştır (Tablo 20).

Tablo 21. Görme engellilerde sosyal güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi

	Sosyal güçlükler	Sosyal dışlanma
Sosyal güçlükler	1	.650**
p		0.000
Sosyal dışlanma	.650**	1
p	0.000	

Görme engelli katılımcılardan elde edilen sosyal güçlükler ölçeği puanı ile sosyal dışlanma ölçeğinden elde edilen puanlar arasında pozitif yönlü ve orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = 0.65$). Görme engelli katılımcıların sosyal güçlük puanları arttıkça sosyal dışlanma puanları da artmaktadır. Yani görme engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler arttıkça sosyal dışlanma düzeyleri de artmaktadır.

5. TARTIŞMA

Araştırmada görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma durumlarını belirlemek amacıyla Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği (GESGÖ) ve Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği (GESDÖ) olmak üzere iki ölçek geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme kapsamında öncelikle kapsamlı bir literatür taraması yapılmış bunun sonucunda 37 maddelik GESGÖ ve 24 maddelik GESDÖ soru havuzu oluşturulmuştur. Ölçekte benzer maddelerin yer alması sebebiyle uzman görüşleri doğrultusunda GESGÖ 18 maddeye, GESDÖ 14 maddeye indirilmiştir.

Çalışmada ilk olarak 20 kişilik bir gruba ön çalışma uygulanmış, ölçekte bir eksikliğin olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Ön çalışmada herhangi bir analiz yapılmamıştır. Bunun nedeni ise spesifik bir grup olan görme engelli bireylerde hem katılımcılara ulaşmanın zor olması hem de ön çalışmadaki katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum gibi değişkenlerinin homojen dağılmamış olmasıdır. Geliştirilen 18 maddelik GESGÖ ve 14 maddelik GESDÖ 140 görme engelli katılımcıya uygulanmıştır.

GESGÖ'nin yapı geçerliliğini test etmek için ilk olarak AFA yapılmıştır. Yapılan faktör analizi doğrultusunda faktör yükü .30'dan düşük olan maddeler analizden çıkarılmıştır (Büyüköztürk, 2018). Analiz sonucunda toplam varyansların %47.81'ini açıklayan iki faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Faktör yüklerinde çapraz yüklenmelerin olması sebebiyle tek boyuta zorlanmıştır. Tek boyuta zorlandığında toplam varyansların %35.72'sini açıkladığı görülmüştür. Maddelerin faktör yükleri .30 ile .75 arasında dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

DFA ile ise AFA'da ortaya çıkan yapının sınanması için ilk olarak ki-kare değerine bakılmış ve anlamlı olduğu ($\chi^2 = 57.16$, $sd = 35$, $\chi^2/sd = 1.63$, $p < .05$), diğer değerlerin $GFI = .92$, $AGFI = .89$, $CFI = .92$, $RMSEA = .06$ ve $SRMR = .06$ şeklinde olduğu görülmüştür. Bu doğrultuda uyum indekslerinin bazıları kabul edilebilir aralıkta bazıları ise mükemmel uyum aralıklarında olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla ölçeğin yapı geçerliğinin yüksek olduğu söylenebilir.

GESGÖ'nin güvenirlik çalışmaları kapsamında Cronbach's Alfa iç tutarlılık katsayısı .78 olduğu, madde toplam korelasyonlarının .21 ile .62 arasında değiştiği gözlenmiştir. Madde toplam korelasyonlarının .30'dan büyük olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2018). Yapılan analiz sonucu 6. Maddenin istenen aralıktan düşük olduğu görülmüş (.21) ancak maddenin açıklayıcı faktör analizindeki faktör yükünün yüksek olması, ifade çıkarıldığında ölçekte bir eksikliğe sebep olacağı düşünüldüğünden ölçme değerlendirme uzman görüşleri doğrultusunda kalmasına karar verilmiştir.

GESDÖ'nin yapı geçerliğini test etmek için önce AFA yapılmıştır. Açımlayıcı faktör analizinde ilk olarak faktör yüklerine bakılmış ve faktör yükleri .30'dan düşük olan maddeler analizden çıkarılmıştır. Böylece 9 maddelik bir ölçek geliştirilmiştir. Analiz sonucunda toplam varyansların %54'ünü açıklayan iki faktörlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Tek faktöre zorlandığında toplam varyansların %42.43'ünü açıkladığı görülmüştür. Maddelerin faktör yükleri .43 ile .78 arasında dağılım gösterdiği tespit edilmiştir.

AFA ile ortaya çıkan yapının DFA ile sağlamasının yapıldığı ilk test sonucunda ki-kare değerinin anlamlı olduğu ($\chi^2 = 72.39$, $sd = 27$, $\chi^2/sd = 2.68$, $p < .05$) diğer değerlerin $GFI = .89$, $AGFI = .82$, $CFI = .88$, $RMSE = .11$ ve $SRMS = .70$ olduğu görülmüştür. Uyum indekslerinde bazı değerlerin istenen değer aralığında olmaması sebebiyle 5 ve 6. Maddeler arasında hata kovaryansları tanımlanmıştır. Bu modele ait uyum indeksleri değerleri ($\chi^2 = 42.72$, $sd = 26$, $\chi^2/sd = 1.64$, $p < .05$), $GFI = .94$, $AGFI = .89$, $CFI = .95$, $RMSEA = .07$ ve $SRMR = .05$ olduğu görülmüştür. Maddelerin standardize faktör yükleri .38 ile .77 arasında değişmektedir.

GESDÖ'nin güvenirlik çalışmaları kapsamında Cronbach's Alfa iç tutarlılık katsayısı .82 olduğu, madde toplam korelasyonlarının .33 ile .67 arasında değiştiği gözlenmiştir.

Araştırmada görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri ve sosyal dışlanma düzeylerini belirlemek için geçerli ve güvenilir iki ölçme aracı geliştirmek amaçlanmakla birlikte bu iki ölçeğin arasında anlamlı ilişki olup olmaması ve bazı sosyo-demografik değişkenlerle ilişkileri de incelenmiştir. Analiz sonucunda görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri arasında orta düzey anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Görme engelli katılımcıların sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılaşma olmadığı görülmüştür. Engelli bireylerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri ele alan kısıtlı çalışma bulunmaktadır. Booth ve Worthman (1998) toplumda kadına ve erkeğe farklı roller verildiğini ancak bu rolleri kadında erkekte yerine getiremediğinde benzer sosyal sorunların ortaya çıktığını belirtmektedir. Arıkan'ın (2001) çalışmasında ise görme engelli bireylerde eğitim, meslek, sosyal hayatın içinde yer alma gibi alanlarda kadınların daha fazla sorun yaşadığını belirtmektedir. Literatüre bakıldığında engellilerin sosyal dışlanma durumlarının cinsiyet açısından değişiklik göstermediğini destekleyen çalışmalar mevcuttur. Çapacıoğlu (2021) tarafından 22 bedensel engelli birey ile yapılan çalışmada cinsiyet ile sosyal dışlanma düzeyleri arasında bir bağlantı olmadığı belirtilmiştir.

Engellilerin sosyal dışlanma düzeylerinin cinsiyet değişkeni açısından değişiklik gösterdiğini belirten çalışmalarda bulunmaktadır. Balcı'nın (2019) çalışmasında kadın engelli bireylerin erkek engelli bireylere kıyasla daha fazla sosyal dışlanma yaşadığı kadın engelli bireylerin istihdam edilme, mesleki gelişim ve eğitime katılma gibi alanlarda karşılaştıkları sorunlar sosyal dışlanmalarına neden olduğu belirtilmiştir. Çalışmamızdan farklı sonuçlanan bu araştırmada farkın ölçek ifadelerinin engellilik üzerine olmaması ve çalışmanın sosyal yardım alan engelli bireyler ile sınırlandırılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Dariyemez (2012) tarafından engelli bireylerin istihdam alanından dışlanmasının ele alındığı çalışmada ise kadın katılımcıların erkek katılımcılara göre daha fazla dışlanma yaşadığı belirtilmiştir. Çalışmamızdan farklı sonuçlanan bu araştırmada farkın istihdam alanı ile sınırlandırılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Görme engelli katılımcıların yaş değişkeni açısından sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulgulanmamıştır. Görme engelli katılımcıların her yaşta sosyal hayatta güçlük yaşadığı ve sosyal dışlanma yaşadığı düşünülmektedir. Benzer şekilde Sarıgül'ün (2012) çalışmasında engelli bireylerin yaş değişkenine göre sosyal dışlanma düzeylerinde bir farklılık olmadığı her yaş grubundaki bireylerin aynı düzeyde sosyal dışlanmaya maruz kaldıkları belirtilmiştir.

Görme engelli katılımcıların medeni durum değişkeni açısından sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinde anlamlı farklılık bulgulanmamıştır. Benzer şekilde engelli bireylerin sosyal dışlanma ve benlik saygısı arasındaki ilişkiyi ölçen Çelik'in (2019) çalışmasında medeni durum değişkenine göre engelli katılımcıların sosyal dışlanma düzeylerinde anlamlı bir fark görülmediği belirtilmiştir. Sarıgül'ün (2016) çalışmasında ise bedensel engelli katılımcıların medeni durum değişkenine göre sosyal dışlanma düzeylerinde anlamlı farklılık olduğu belirtilmiş, bu farkın eşi vefat etmiş engelli katılımcıların evli engelli katılımcılardan daha yüksek sosyal dışlanma yaşamalarından kaynaklanmaktadır. Çalışmamızdan farklı sonuçlanan bu araştırmada farkın bedensel engelli grubu ile çalışılmasından kaynaklandığı, bedensel engelli bireylerin engel türünden dolayı ailelerine daha bağımlı yaşadığı düşünülmektedir.

Görme engelli katılımcıların sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler eğitim seviyesine göre anlamlı farklılık göstermektedir. İlkokul mezunlarının lise mezunlarına göre daha yüksek güçlük yaşadığı görülmüştür. Ancak sosyal dışlanma düzeylerinin eğitim seviyesi açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Karataş (2002) de engelli bireylerin eğitimden yeterince yararlanamamalarının pek çok başka sorunu da beraberinde getirdiğini belirtmektedir. Çapacıoğlu (2021) tarafından yapılan çalışmada engelli

katılımcıların eğitim seviyeleri sebebiyle sosyal yaşamdan dışlanma oranlarının düşük olduğunun tespit edildiği belirtilmiştir. Bununla birlikte engelli bireylerde eğitim seviyesi yükseldikçe sosyal dışlanma düzeylerinde azalma olduğunun tespit edildiği çalışmalarda mevcuttur. Sarıgül (2016) tarafından yapılan çalışmada eğitim düzeyi okuryazar olan engelli bireylerin dışlanma düzeylerinin eğitim durumu lisansüstü olan engelli bireylerin sosyal dışlanma düzeylerinden daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Görme engelli katılımcıların gelir değişkenine göre sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinde anlamlı farklılık bulgulanmamıştır. Çalışmamızla benzer şekilde Öksüz (2022) tarafından yapılan işitme engeline sahip bireylerin sosyal dışlanma durumlarının ele alındığı çalışmada katılımcıların gelir durumuna göre sosyal dışlanma düzeylerinde anlamlı farklılık olmadığı belirtilmiştir.

Görme engelli katılımcıların sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler sosyal güvence değişkenine göre farklılaştığı görülmüştür. Sosyal güvencesi yeşil kart olan katılımcıların SSK ve emekli sandığı olan katılımcılara göre sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler daha fazladır. Bu bağlamda Türkiye’de engellilerin sosyal güvenceleri ile ilgili yasal düzenlemeler yapılmakta ancak bu yasal düzenlemelerin uygulanırlığı açısından problemlerin olması engelli bireylerinde sosyal yaşam içerisinde sorunlar yaşamasına sebep olmaktadır (Kaldık, 2020). Çalışmamızda devlet desteği sağlanarak verilen sosyal güvence çeşidi olan yeşil karta sahip bireylerin sosyal hayatta daha fazla güçlük yaşadığının bulgulanması bu durumu desteklediği düşünülmektedir. Görme engelli katılımcıların sosyal dışlanma düzeylerinin ise sosyal güvenceye göre farklılaşmadığı bulgulanmıştır.

Görme engelli katılımcıların engel oranı değişkenine göre hem sosyal hayatta karşılaştıkları güçlüklerde hem de sosyal dışlanma düzeylerinde anlamlı farklılık bulgulanmıştır. Engel oranı %91+ olan görme engelli bireylerin engel oranı %40-70 ve %71-90 arası olan bireylere göre hem sosyal hayatta daha fazla güçlük yaşadığı hem de daha fazla sosyal dışlanma yaşadığı tespit edilmiştir. Çalışmamızla benzer şekilde Arslan vd. (2014) tarafından yapılan görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları zorlukları ele alan çalışmada görme engelli bireylerin engel oranı arttıkça sosyal hayatta daha fazla sorun yaşadıkları belirtilmiştir. Yine Öksüz (2022) tarafından yapılan çalışmada ileri seviyedeki işitme engelli bireylerin orta seviye işitme engelli bireylere göre sosyal dışlanma düzeylerinin daha yüksek olduğu belirtilmiştir.

Görme engelli katılımcıların sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri rehabilitasyon hizmetlerinden yararlanma durumlarına göre farklılaştığı görülmüştür. Rehabilitasyon hizmeti alan katılımcıların sosyal hayatta daha

fazla güçlük ve sosyal dışlanma yaşadığı görülmüştür. Rehabilitasyon hizmetleri engelli bireylerin normal kabul edilen insanların dünyasına katılmasını sağlayarak toplumla kaynaşmasını sağlamaktadır (Işıksan, 2019). Araştırmamızda rehabilitasyon hizmeti alan katılımcıların sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin daha yüksek bulgulanması bu bireylerin toplumla iç içe olmasından dolayı sosyal güçlükleri ve sosyal dışlanmayı daha çok hissetmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

6.SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1.Sonuç

Görme engelli bireyler toplumda diğer bireylere göre ekonomik, sosyal ve politik açılardan daha dezavantajlı bir pozisyonadadır. Bu bireylerin erişilebilirlik, eğitim, istihdam, sağlık, ulaşım, rehabilitasyon hizmetleri gibi alanlarda karşılaştıkları sorunlar görme engelli bireylerin sosyal hayatına etki etmektedir. Ayrıca toplumun bu bireylere olumsuz tutum ve davranışlar sergilemesi de görme engelli bireylerin sosyal hayatta dışlanmalar yaşamasına sebep olmaktadır. Bu bağlamda alan yazında görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri ve sosyal dışlanma düzeylerini ölçecek bilimsel bir ölçeğin olmadığı görülmüş, GESGÖ ve GESDÖ olmak üzere iki ölçek geliştirilmiştir.

Görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükleri belirlemeyi amaçlayan “Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği”nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir. Görme engellilerin sosyal dışlanma düzeylerini belirlemeyi amaçlayan “Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği”nin geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu belirlenmiştir.

Sosyal hayatta karşılaşılan güçlüklerin ve sosyal dışlanma düzeylerinin cinsiyete göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Bu durumun cinsiyetten bağımsız, benzer şekilde olması toplumsal engellerin daha belirleyici bir faktör olduğunu ve cinsiyet farkının bu bağlamda ikincil kaldığını göstermektedir.

Sosyal hayatta karşılaşılan güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin yaşa göre farklılaşmadığı belirlenmiştir. Yaş faktörünün belirleyici bir unsur olmadığı ve her yaşta aynı düzeyde sosyal güçlük ve sosyal dışlanma yaşadıkları düşünülmektedir. Görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri medeni duruma göre değişmediği belirlenmiştir. Bu durum, engelliliğin toplumdaki kısıtlamaların kişisel ve aile yapısına bağlı olmaktan ziyade daha çok toplumsal yapılardaki faktörlerden kaynaklandığını göstermektedir.

Görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler eğitim seviyesine göre farklılaştığı görülmüştür. Eğitim seviyesi arttıkça sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler azalmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça kişilerin bilgi düzeylerinin de arttığı bu durumun onların haklarını bilme düzeylerini artırdığı ve kendilerini daha iyi ifade edebilmelerini sağladığı düşünülmektedir. Görme engellilerin sosyal dışlanma düzeyleri eğitim seviyesine göre değişmediği belirlenmiştir.

Görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler ve sosyal dışlanma düzeyleri gelir değişkenine göre değişmediği belirlenmiştir. Bu bireylerin yaşadığı

güçlükler ve dışlanmaların ekonomik düzeyden bağımsız olarak benzerlik gösterdiği, bu durumun ise görme engellilerin karşılaştığı sosyal bariyerlerin yalnızca ekonomik koşullarla açıklanamayacağını göstermektedir.

Görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştığı güçlükler sahip olunan sosyal güvenceye göre farklılaştığı ve yeşil karta sahip katılımcıların daha fazla güçlük yaşadığı belirlenmiştir. Yeşil karta sahip görme engelli bireylerin daha fazla güçlük yaşaması bu kişilerin sağlık ve sosyal hizmetlere erişimdeki kısıtlamaların, toplumsal hayatta karşılaştıkları engelleri derinleştirdiğini göstermektedir. Sosyal dışlanma düzeylerinde ise sahip olunan sosyal güvenceye göre farklılaşmadığı belirlenmiştir.

Sosyal hayatta karşılaşılan güçlüklerin ve sosyal dışlanmanın engel oranına göre farklılaştığı belirlenmiştir. Engel oranı arttıkça sosyal hayatta karşılaştıkları güçlüklerde sosyal dışlanma düzeyleri de arttığı gözlenmiştir. Engel oranı arttıkça güçlüklerin ve dışlanmaların da artması engelliliğin sadece fiziksel açıdan değil toplumsal anlamda da daha belirgin hale geldiği söylenebilir.

Sosyal hayatta karşılaşılan güçlüklerin ve sosyal dışlanmanın rehabilitasyon hizmeti alma durumlarına göre farklılaştığı, rehabilitasyon hizmeti alanların sosyal hayatta daha fazla güçlük ve dışlanma yaşadığı gözlenmiştir. Rehabilitasyon hizmeti alanların daha fazla güçlük ve dışlanma yaşaması hem rehabilitasyon süreçlerinin toplumsal bariyerlerle mücadele konusunda yeterince etkili olamadığını hem de toplumsal yapıların ve sosyal ortamların engelli bireylerin entegrasyonuna uygun şekilde tasarlanmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sonuç olarak görme engellilerin sosyal hayatta orta düzey güçlük ve sosyal dışlanma yaşadığı görülmüştür. Sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ile sosyal dışlanma düzeyleri arasında orta düzey bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

6.2.Öneriler

6.2.1.Araştırmacılara Yönelik Öneriler

Bu çalışmada görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerini tespit etmeye yönelik geçerli ve güvenilir iki ölçek geliştirilmiştir. Farklı engel gruplarına yönelik sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükleri ve sosyal dışlanma düzeylerini ortaya koyacak ölçek geliştirme çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Bu çalışmada görme engellilerin sosyal hayatlarının tamamını kapsayan güçlüklerle yönelik bir ölçek geliştirilmiştir. Görme engellilerin eğitim hayatlarındaki güçlükler, iş

yaşamındaki güçlükler, ulaşım alanındaki güçlükler gibi daha özel alanlara yönelik ölçek geliştirme çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Bu çalışmada görme engellilerin sosyal hayatta karşılaştıkları güçlükler ve sosyal dışlanma düzeylerinin bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişki ortaya koyulmuştur. Gelecek çalışmalarda farklı sosyo-demografik faktörlerin ele alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

6.2.2. Uygulayıcılara ve Politikalara Yönelik Öneriler

Görme engelli bireylerin sayısal verilerine yönelik veri tabanının oluşturulması gerektiği düşünülmektedir. Gerek doğuştan gerekse kaza sonucu veya genetik sebeplerle sonradan oluşan görme engellilik sayısal veri olarak ortaya koyulmasını sağlayacak kurumun Sağlık Bakanlığı olduğu düşünülmektedir. Özellikle engelli raporunun bu bakanlık tarafından verilmesi, gerekli veri tabanının Sağlık Bakanlığı bünyesinde oluşturulması gerektiği önerilmektedir.

Görme engelli bireylere ulaşmada önemli bir yere sahip olan sivil toplum kuruluşlarına her görme engelli bireyin üye olmasını sağlayacak bilgilendirici ve yönlendirici tanıtımların yerel yönetimler tarafından yapılması önerilmektedir.

Görme engelli bireylerin yaşamdan dışlanmadan toplumla iç içe yaşamalarına yönelik politikalar geliştirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Toplumun görme engelli bireylere karşı daha fazla bilinçlendirilmesi ve toplumun görme engelli bireylere bakış açısının değiştirilmesine yönelik faaliyetlerin düzenlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aile Eğitim Rehberi Görme Engelli Çocuklar, 2014.
- Akın, A., Uysal, R. ve Akın, Ü. (2016). Ergenler için ostrasizm (sosyal dışlanma) ölçeği'nin türkçe'ye uyarlanması. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(2), 895-904.
- Aktop, Z. (2022). *Görme engellilerin müze erişimi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Apak, E. ve Apak, H. (2020). Yaşlılarda sosyal dışlanma ölçeğinin geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Kadim Akademi SBD*, 4(1), 1-15.
- Arık, Z. (2019). *Görme Engelli bireylerin kurumsal, ekonomik ve psikososyal yönleriyle sosyal dışlanma boyutlarının belirlenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yakın Doğu Üniversitesi, Lefkoşa.
- Arıkan, Ç. (2001). *Türkiye'de görme özürlü kadınlar: sorunlar, beklentiler, çözüm önerileri*. Ankara, Körler Federasyonu yayınları.
- Arsalan, Y., Şahin, H.M., Gülnar, U. ve Şahbudak, M. (2014). Görme engellilerin toplumsal hayatta yaşadıkları zorluklar: Batman merkez örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 4(2), 1-14.
- Balcı, S. (2019). *Engellilerin sosyal dışlanma durumu: Araklı örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane.
- Bayram, N., Sam, N., Aytaç, S. ve Aytaç, M. (2010). Yaşam tatmini ve sosyal dışlanma. *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 12(4), 79-92.
- Bilge, A., Ekti, Genç, R. ve Nişli, İ. (2005). Toplumsal bir sorun olan engellilik ve hemşirelik yaklaşımı. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*, 21(2), 181-190.
- Booth, A. ve Worthman, A. C. (1998). *Men in family*. Lawrence Erlbaum Assocides Publisher, London.
- Bozacı, İ. (2016). Engelli tüketicilerin alışveriş ortamında karşılaştığı sorunlar ve engelli olmayanların bu sorunlar hakkındaki algılamaları: karşılaştırmalı bir alan araştırması. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(47), 731-742.
- Bozkurt, Erdem, S. (2019). *Engellilerin evlilikle ilgili görüş ve beklentileri: Sakarya ili örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Brace, N., Kemp, R. ve Snelgar, R. (2003). *SPSS for psychologists: a guide to data analysis using SPSS for Windows* (2nd ed.). New York: Palgrave.

- Bucuka, Y. (2020). Engellilerde sosyal dışlanma ölçeği'nin (ESDÖ) geliştirilmesi: geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Turkish Studies - Social*, 15(5), 2427-2443.
- Burcu, E. (2007). *Türkiye’de özürlü birey olma: temel sosyolojik özellikleri ve sorunları üzerine bir araştırma*. Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Burcu, E. (2015). Türkiye’de yeni bir alan engellilik sosyolojisi ve gelişimi. *Sosyoloji Konferansları*, 2, 319-342.
- Burcu, E. (2020). *Engellilik sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 83-104,
- Çapacioğlu, F.B. (2021). *Bedensel engelli bireylerde sosyal dışlanma: Ataşehir örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Çarkçı, Ş. (2011). *Engellilerin mesleki eğitimi istihdamı*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Çattık, E. O. ve Odluyurt, S. (2018). *Bakıma gereksinimi olan engelli bireyler I*. İ. H. Diken (Der.), Görme yetersizliği olan bireyler (123-133). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Çelik, F. (2019). *Bedensel engellilerde sosyal dışlanma ve benlik saygısı ilişkisi: Adıyaman ili örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisan tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Çetin, B., I. (2016). Antik çağ’dan sanayi devrimine batı dünyasında engellilik tarihi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(36), 167-184.
- Çetin, B., I. (2017). Sanayi devriminden 21. yüzyıla batı dünyasında engellilik. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7(1), 91-121.
- Çitil, M. (2009). *Cumhuriyetin ilanından günümüze kadar Türkiye’de özel eğitim (1923-2007)*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara, Gazi Üniversitesi.
- Çolakoğlu, Ö. M. ve Büyükekşi, C. (2014). Açımlayıcı faktör analiz sürecini etkileyen unsurlar. *Karaelmas Journal of Educational Sciences*, 2, 58-64.
- Dalkıran, Ç. (2021). *Ankara Atatürk Bulvarı ve çevresinde görme engelli bireylerin kent ve sosyal çevreye erişebilirliği*. Yayımlanmamış yüksek lisan tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Darıyemez, M. (2012). *Sosyal dışlanma bağlamında engellilerin çalışma hayatından soyutlanması: Antalya örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.

- Doğan, M. ve Çavuşoğlu, T. (2019). *Engelli mevzuatı ve meslek etiği*. H. Gürgür (Der.), Engelli bireylerin yasal haklarının tarihsel ve toplumsal temelleri (33-50). Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Durmuş, B., Yurtkoru, E. S. ve Çinko, M. (2022). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi*. İstanbul: The Kitap Yayınları.
- Emiroğlu, B., G. (2008). Üniversitede görme engelli öğrenciler için bilişim. *Akademik Bilişim*, 153-158.
- Engelli Hakları Ulusal Eylem Planı, 2023-2025.
- Engelliler Hakkında Kanun, 2005.
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme.
- Erbay, E. (2019). *Engellilerle sosyal hizmet*. Y. Genç (Der.), Engelliliğe genel bakış: kavramlar, nedenleri, türler ve modeller (2-22). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ergüden, A., D. (2008). *Sosyal dışlanma açısından bedensel engelli bireylerin yaşantılarının incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erken, B. (2015). *Dil sükûtta eller icraatta: Osmanlı sarayı ve toplumda dilsizler*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ordu Üniversitesi, Ordu.
- Genç, Y. (2015). Engellilerin sosyal sorunları ve beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35(2), 65-92.
- Görme Engellilerde Bağımsız Yaşam ve Erişilebilirlik Sonuç Raporu, 2021.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. CA: Sage.
- Işıksan, V. (2019). *Engellilerle sosyal hizmet*. Y. Genç (Der.), Engelli sorunları (24-47). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- Işıksan, V. (2019). *Engellilerle sosyal hizmet*. Y. Genç (Der.), Engellilerin rehabilitasyonu ve toplumsal yaşam (48-75). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları.
- İçli, T. (2017). *Engellilerin siyasal yaşama katılma hakkı*. T. İçli ve Z. Karayel (Der.), Engellilerin siyasal yaşama katılım hakkının enstrümanı olarak kota sistemi üzerine bir tartışma (73-93). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 1961
- İSEM. (2019). *Görme engelli bireylere ve ailelerine psikolojik destek*.
- İş Kanunu, 2003

- Kaldık, B. (2020). *Engelli bireylerin sosyal dışlanma deneyimleri ve sosyal dışlanma ile başa çıkma stratejileri: Tokat ili örneği*. Yayımlanmamış doktora tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Kaldık, B. (2021). *Engellilik sosyal dışlanma ve başa çıkma stratejileri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Yer Alan Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun, 2013.
- Karakan, B. (2018). *Türkiye’de sosyal dışlanma ve dezavantajlı gruplar: engelliler üzerine tanımlayıcı bir çalışma*. Yayımlanmamış yüksek lisan tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Karakaya, C., Özsavran, M. ve Kurt, A. (2024). The social exclusion scale for children (SESC): a validity and reliability study in Turkish. *Journal of Social Service Research*, 1–13.
- Karataş, K. (2002). Engellilerin toplumla bütünleşme sorunları. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2(2), 43-55.
- Karataş, K. (2017). *Engellilerin siyasal yaşama katılma hakkı*. T. İçli ve Z. Karayel (Der.), Engellilerin siyasal yaşama katılma hakları: engellilerin siyasete ilgi düzeyi (63-72). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Kazak, M. (2008). Görme engellilere Yönelik Kütüphanecilik hizmetlerinde Türkiye’deki son gelişmeler: Gazi üniversitesi merkez kütüphanesi görme engelliler bölümü örneği. *Türk Kütüphaneciliği*, 22(2), 216-221.
- Köten, E. ve Erdoğan, B. (2014). *Engelli gençler, sosyal dışlanma ve internet*. İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Kulaksızoğlu, A. (2011). *Engelli çocuk ve ergenlerin hakları el kitabı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Kurnaz, Ö.,K. (2020). *Bir toplumsal hareket ve kimlik olarak Türkiye’de sakatlık: Kocaeli örneği*. Yayımlanmamış yüksek lisan tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul.
- Kurtoğlu, A. (2017). *Türkiye’deki görme engelliler okullarındaki spor yapan ve yapmayan görme engelli öğrencilerin fizyolojik ve motorik özelliklerinin karşılaştırılması*. Yayımlanmamış yüksek lisan tezi, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- MEB. (2021). *Görme yetersizliği olan bireyler “ Aileler için Rehber Kitapçık*.

- Oğultürk, N. (2012). *Zihinsel engelli çocuğa sahip ailelerin, aile işlevlerini etkileyen etmenler: Çankaya belediyesinden hizmet alan aileler üzerine bir değerlendirme*. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Oral, A., Aydın, R., Ketenci, A., Akyüz, G., Sindel, D. ve Yalıman, A. (2016). Dünya engellilik raporu: Türkiye’de engellilik ile ilgili konuların analizi ve fiziksel tıp ve rehabilitasyon tıp uzmanlığının katkıları. *Türkiye Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Derneği*, 1(62), 83-97.
- Oran, B. (2017). *Engellilerin siyasal yaşama katılımı*. T. İçli ve Z. Karayel (Der), Engellilerin siyasal yaşama katılımı (25-62). Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- Orhan, S. ve Özkan, E. (2020). Engelli kadın olmak. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 1-19.
- Öksüz, A.T. (2022). *İşitme engeline sahip bireylerde sosyal dışlanma olgusu*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Kapadokya Üniversitesi, Nevşehir.
- Özgökçeler, S. (2006). *Sosyal dışlanma sorunsalı ve engellilerin sosyal politikası bağlamında değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- ÖZİDA. (2010). *Özürlülüğe Dayalı Ayrımcılığın Ölçülmesi Araştırması*, Ankara.
- Öztürk, M. (2013). *Hayata renk katanlar engelli grupları*. Ağrı: Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Yayınları.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de engelli gerçeği*. İstanbul: Müsiat Cep Kitapları.
- Sağlam, Tekir, H. (2016). Toplumsal hayatta karşılaştıkları zorluklarla Osmanlı devletinde sağır, dilsiz ve âmâlar. *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi*, 3(7), 59-71.
- Samav, F.S. ve Sallan, Gül, S. (2021). *Sakatlığın değişen yüzü ve engellilik sosyolojisi normalleştirme, sağlıklaştırma ve evde bakımın kadınlaşması*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Sapancalı, F. (2005). Avrupa birliğinde sosyal dışlanma sorunu ve mücadele yöntemleri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 3, 51-106.
- Sarıgül, A. (2016). *Bedensel engellilerde sosyal dışlanma Ağrı ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Subaşı, F. ve Atayurt, Fenge, Z., Z. (2019). Dünyada ve Türkiye’de görme engellilik: zaman çizelgesi. *DTFC Dergisi*, 59(1), 595-645.

- Şalçı, P. (2022). *Engelli bireylerin evde bakıldığı ve kurum bakımına verildiği aileler arasındaki sosyolojik farklılıklar: Aksaray ili örneği*. Yayınlanmamış yüksek lisan tezi. Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Şahin, T. (2009). *Sosyal dışlanma ve yoksulluk ilişkisi. Sosyal yardım uzmanlık tezi, Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, Ankara*.
- Şen, H. ve Üstün, V. (2024). Engelli yaşlı bireylerin sosyal izolasyon ve yalnızlık durumlarının değerlendirilmesi. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(7), 529-544.
- Şentürk, Ü. (2022). *Dezavantajlı grupların sosyolojisi eşitsizlikler, riskler ve çözümler*. A. Demir (Der), Dezavantajlılık olgusunun ana bileşeni: engellilik (31-62). Çanakkale: Paradigma Akademi Yayınları.
- Şimşek, K. (2017). *II. Abdülhamit dönemi Osmanlı devleti'nde engelliler ve engelli politikaları (1876-1909)*. Yayınlanmamış yüksek lisan tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Şişman, Y. (2012). Özürlülük alanında kullanılan kavramlar üzerine genel bir değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları*, 7(28), 69-85.
- Tezbaşaran, A. A. (1996). *Likert tipli ölçek geliştirme kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tokol, A. (2014). *Sosyal politika*. A. İ. Oral ve Y. Şişman (Der.), Sosyal dışlanma-ayrımcılık (150-172). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- TÜİK. (2010). *Engellilerin sorun ve beklentileri araştırması*.
Türk Dil Kurumu
Türkiye Görme Engelliler Spor Federasyonu, 2020
- URL-1, Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, <https://www.ttb.org.tr/STED/sted0900/4.html>. 29 Temmuz 2023.
- URL-2, <https://www.engelliler.biz/forum/ayrimcilikla-mucadele-insan-toplum-siyaset-bugun-yarin/5578-birlesmis-milletler-sakat-haklari-bildirisi.html>. 30 Temmuz, 2023.
- URL-3, <http://www.altinokta.org.tr/yazardetay.asp?idnourun=71>. 07 Haziran, 2023.
- URL-4, <http://www.altinokta.org.tr/yazardetay.asp?idnourun=71>. 07 Haziran, 2023.
- URL-5, <http://www.altinokta.org.tr/yazardetay.asp?idnourun=71>. 07 Haziran, 2023.
- URL-6, <https://www.siirt.edu.tr/dosya/personel/ata-aof-engellilerle-sosyal-hizmet-siirt-2019926102112764.pdf>. 26 Mart, 2023.
- URL-7, <https://www.siirt.edu.tr/dosya/personel/ata-aof-engellilerle-sosyal-hizmet-siirt-2019926102112764.pdf>. 03 Kasım, 2024.

- Yıldız, S. (2010). Bilgi ve iletişim teknolojileri yoluyla özörlöler için geleceğe bir kapı açmak. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(11), 613-620.
- Yücel, İ. (2011). Bir misyonerlik uygulamasının teorisi ve pratiği: Urfa Amerikan körler okulu (1902-1914). *Cumhuriyet Tarih Araştırmaları Dergisi*, 14, 66-86.
- Yüksel, A. ve Uyanık, Y. (2023). Engelli çocuğa sahip kadınların yaşadıkları güçlükleri belirleme: bir ölçek geliştirme çalışması. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(4), 1398-1419.

EKLER

Ek 1. Demografik Bilgi Formu

Bu çalışma, Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim dalında Dr. Öğr. Üyesi Arif ÇİÇEK danışmanlığında “Görme Engellilerin Sosyal Hayatta Karşılaştıkları Güçlükler ve Sosyal Dışlanmışlıkları: “Bir Ölçek Geliştirme Çalışması” adlı Yüksek Lisans Tezine veri sağlamak amacıyla yapılmaktadır. Vereceğiniz tüm bilgiler gizli tutulacak ve sadece bilimsel amaçlı olarak kullanılacaktır. Bu nedenle aşağıda yer alan sorulara içtenlikle cevap vermeniz rica olunur. Değerli katılımlarınız ve desteğiniz için teşekkür ederiz.

Sibel GÜRBÜZ
Gümüşhane Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Sosyoloji Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Öğrencisi

1.Yaşınız:

2.Cinsiyetiniz: () Kadın () Erkek

3.Doğum Yeriniz: () İl () İlçe () Köy

4.Medeni durumunuz: () Evli () Bekâr () Dul

5.Çocuğunuz var mı ? () Evet () Hayır

6.Kaç çocuğunuz var ?

7.Eğitim Durumunuz: () Okuryazar değil () Okuryazar () İlkokul

() Ortaokul () Lise () Üniversite () Lisansüstü

8.İkamet Ettiğiniz Yer: () Köy () Kasaba () İlçe () İl

9.Aylık geliriniz:

10.İşiniz / Mesleğiniz: () Mesleği yok () Kamu çalışanı () İşçi () Serbest çalışan
() Öğrenci () Diğer

11.Hangi sosyal güvenceye sahipsiniz : () SSK () BAĞKUR () EMEKLİ SANDIĞI () YEŞİL KART () SOSYAL GÜVENCEM YOK

12.Geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz ? () Kendim () Ailem () Ailem ve kendim () Yardım

13. Görme Engel Oranınız: () % 40 – 70 () %71- 90 () % 91+

14.Görme Engel Nedeniniz: (a) Doğum öncesi nedenler (b) Doğum sonrası nedenler

14.a.Görme engeliniz doğum öncesi nedenlere bağlı ise engel nedeninizin aşağıdakilerden hangisi olduğunu belirtiniz.

Akraba Evliliği ()

Kalıtsal Hastalıklar ()

İlaç ()

Annenin Geçirdiği Hastalıklar ()

Nedeni Bilinmiyor ()

Diğer.....

Doğum öncesi nedenler değil ()

14.b.Görme engeliniz doğum sonrası nedenlere bağlı ise engel nedeninizin aşağıdakilerden hangisi olduğunu belirtiniz.

Hastalıklar ()

Kazalar ()

Doğal Afetler ()

Terör ()

Yanlış tedavi ()

Diğer.....

Doğum sonrası nedenler değil ()

15. Herhangi bir rehabilitasyon hizmeti aldınız mı? (Cevabınız hayır ise 22. Soruya geçiniz)

() Evet () Hayır

16. Aldığınız rehabilitasyon hizmetinin türü nedir?

() Mesleki rehabilitasyon () Tıbbi rehabilitasyon () Sosyal rehabilitasyon () Almadım

17. Aldığınız rehabilitasyon hizmeti ile ilgili düşünceleriniz nelerdir?

	Evet	Hayır
Uzman personel yeterliydi.	()	()
Toplumsal katılımım arttı.	()	()
Kişisel ihtiyaçlarım karşılandı.	()	()
Kişisel gelişimime katkıda bulundu.	()	()

Diğer (Lütfen belirtiniz)

Almadım ()

18. Aldığınız rehabilitasyonu yeniden almaya ihtiyaç duyuyor musunuz?

() Evet () Hayır () Almadım

19. İhtiyaç duyduğunuz rehabilitasyon hizmetleri nelerdir?

() Mesleki rehabilitasyon () Tıbbi rehabilitasyon () Sosyal rehabilitasyon () İhtiyaç Duymuyorum

20. Rehabilitasyon hizmetlerine ihtiyaç duymuyorsanız sebepleri nelerdir?

	Evet	Hayır
Rehabilitasyon hizmetlerinin çok katkısı olacağını düşünmüyorum.	()	()
Dernek yeterli.	()	()
Kendi kendime yeterliyim.	()	()
Bilgi sahibi değilim.	()	()
Rehabilitasyona ayıracak zamanım yok.	()	()
Diğer (Lütfen belirtiniz).....		
İhtiyaç duyuyorum	()	

Ek 2. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği Taslak Madde Havuzu

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katıldığınızı işaretleyiniz.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.	Çok fazla arkadaş sahibi değilim.					
2.	Aile kurma konusunda güçlük yaşıyorum.					
3.	Düzenli olarak sosyo-kültürel (sinema, tiyatro, konser, müze ziyareti gibi) aktivitelere katılmakta güçlük yaşıyorum.					
4.	Sosyo- kültürel aktivitelere mekânsal engellerle (sinema, tiyatro, konser alanı gibi) karşılaşırım.					
5.	Sosyo-kültürel aktivitelere katılmamda fiziki çevre koşulları engel olmaktadır.					
6.	Yaşadığım evin (mutfak, banyo, dolap kapakları, ışık düğmeleri gibi) iç düzenlemelerinin kullanımı engelime uygun değildir.					
7.	Bulunduğum çevrenin fiziki unsurlarını kullanmak zordur.					
8.	Alışveriş merkezi, market, mağaza, lokanta gibi yerlerde engelime uygun düzenlemeler bulunmamaktadır.					
9.	Kamu kurumlarının fiziki koşullarında engelime uygun düzenlemeler bulunmamaktadır.					
10.	Toplu taşıma araçlarını kullanmakta güçlük yaşıyorum.					
11.	Toplu taşıma araçlarında engelime uygun düzenlemeler bulunmamaktadır.					
12.	Trafik ışıklarının olduğu alanlarda engelime uygun düzenlemeler bulunmamaktadır.					
13.	Temel ihtiyaçlarımı (yeme, içme, giyim, sağlık gibi) karşılamada güçlük yaşıyorum.					
14.	Gelirim giderimi karşılamamaktadır.					
15.	İş bulma konusunda zorluk yaşıyorum.					
16.	Mesleki donanıma uygun bir işte çalıştırılmam.					
17.	İş yerinde engelime uygun fiziksel düzenlemeler bulunmamaktadır.					

18.	Okulun mekânsal düzenlemeleri fiziksel erişime engel olmaktadır.					
19.	Eğitimde gerekli ders araç gereçler engeline uygun değildir.					
20.	Öğretmenler görme engellilik hakkında yeterli bilgi ve donanıma sahip değildir.					
21.	Sağlık hizmetlerine erişimde güçlük yaşıyorum.					
22.	Sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamam.					
23.	Hastanelerin fiziki şartları engeline uygun değildir.					
24.	Rehabilitasyon alanında ihtiyaç duyduğum araç gereçlere (beyaz baston, akıllı saat gibi) ulaşmada güçlük yaşıyorum.					
25.	Rehabilitasyon alanında ihtiyaç duyduğum araç gereçlere ulaşamamak beni aile bireylerine bağımlı kılar.					
26.	Siyasi haklarımı kullanmada sorunlar yaşıyorum.					
27.	Oy sandıklarının bulunduğu alanlarda engeline uygun düzenlemeler bulunmamaktadır.					
28.	Seçilme hakkımı (milletvekili, belediye başkanı, meclis üyesi gibi) kullanmada sorunlarla karşılaşırım.					
29.	Görüşümü paylaştığım bir siyasi partiye üye değilim.					
30.	Görüşümü paylaştığım siyasi partinin faaliyetlerine katılmakta güçlük yaşıyorum.					
31.	Hak ve özgürlüklerim hakkında yeterli bilgiye sahip değilim.					
32.	Medya görme engelli bireyleri olumsuz bakış açısı ile ele alır.					
33.	Medya görme engelli bireylerin kişisel özelliklerinden ziyade engelini temel alan yayınlar yapmaktadır.					
34.	Hizmetlerini internet üzerinden sunan kurumların (e-devlet, bankacılık hizmetleri gibi) web sayfalarını kullanmakta güçlük çekerim					
35.	İletişim teknolojilerini (telefon, tablet, bilgisayar gibi) kullanmakta güçlük çekerim.					
36.	İnternette web sitelerini kullanmakta güçlük çekerim.					
37.	Kamu kurumlarının web sayfalarını kullanmakta güçlük çekerim.					

Ek 3.Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği Taslak Madde Havuzu

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katıldığınızı işaretleyiniz.		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çoğunlukla	Her Zaman
1.	Görme engelim nedeniyle toplumda ayrımcılığa uğrarım / dışlanırım.					
2.	Toplumdaki insanlar görme engelli bireylere ön yargıyla (aşağılama, küçük görme, umursamama) yaklaşır.					
3.	İnsanların olumsuz tutum ve davranışlarına maruz kalırım.					
4.	Toplumun yaklaşımından dolayı engelimi saklarım.					
5.	Evlilik konusunda toplum ön yargıyla yaklaşır.					
6.	Ailem ve akrabalarım fikirlerimi önemsemez.					
7.	Kendimi toplumdan dışlanmış hissedirim.					
8.	Kamu kurumlarında kötü muameleyle karşılaşırım.					
9.	Fiziki çevre koşullarının normal bireylere göre tasarlanması görme engelli bireylerin bu alanlara erişiminden dışlanmasına sebep olur.					
10.	Toplu ulaşım alanından dışlanırım.					
11.	Market, mağaza, alışveriş merkezi gibi alanlardan dışlanırım.					
12.	İşverenler tarafından dışlayıcı uygulamalara maruz kalırım.					
13.	Engelli olduğum için diğer çalışanlara göre yükselmeye açık bir pozisyonda çalıştırılmam.					
14.	Engelli çalıştırma zorunluluğu nedeniyle işe alındığım halde iş yerinde bana iş verilmedi.					
15.	Öğretmenlerden olumsuz tutum ve davranışlara maruz kalırım.					
16.	Eğitim sürecinde arkadaşlarımdan yeterli destek görmem.					

17.	Sosyal güvencem sağlık harcamalarımı (gerekli araç gereç ve cihazlar) karşılamadığı için sağlık alanından dışlanırım.					
18.	Sağlık çalışanlarından kötü muameleye maruz kalırım.					
19.	Toplumun olumsuz tutumu nedeniyle sosyo-kültürel aktivitelere katılmak istemem.					
20.	Spor, müzik, resim, tiyatro, sinema gibi alanlara ilgim olmasına rağmen görme engellilere yönelik olanaklar (personel yetersizliği, fiziksel düzenlemeler vb.) sağlanmadığı için yararlanamadım.					
21.	Siyasal yöneticiler görme engellilerin siyaset yapmalarına ön yargıyla yaklaşır.					
22.	Siyasi partiler ve yöneticileri görme engellilerin siyasal yaşama katılımına gereken önemi vermediği için bu alanlardan dışlanırım.					
23.	Medya yayınları görme engelli bireyleri acıma uyandıracak biçimde ele alır.					
24.	Medya yayınları görme engelli bireyleri olumsuz bakış açısı ile ele alır.					

Ek 4. Görme Engellilerde Sosyal Güçlükler Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katıldığınızı işaretleyiniz.		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1.	Düzenli olarak sosyo-kültürel (sinema, tiyatro, konser, müze ziyareti gibi) aktivitelere katılmakta güçlük yaşıyorum.					
2.	Bulduğum çevrenin fiziki unsurlarını kullanmak zordur.					
3.	Kamu kurumlarının fiziki koşullarında engelime uygun düzenlemeler bulunmamaktadır.					
4.	Toplu taşıma araçlarını kullanmakta güçlük yaşıyorum.					
5.	Temel ihtiyaçlarımı (yeme, içme, giyim, sağlık gibi) karşılamada güçlük yaşıyorum.					
6.	Mesleki donanıma uygun bir işte çalıştırılmam.					
7.	Sağlık hizmetlerine erişimde güçlük yaşıyorum.					
8.	Rehabilitasyon alanında ihtiyaç duyduğum araç gereçlere (beyaz baston, akıllı saat gibi) ulaşmada güçlük yaşıyorum.					
9.	Siyasi haklarımı kullanmada sorunlar yaşıyorum.					
10.	İletişim teknolojilerini (telefon, tablet, bilgisayar gibi) kullanmakta güçlük çekerim.					

Ek 5. Görme Engellilerde Sosyal Dışlanma Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katıldığınızı işaretleyiniz.		Hiçbir Zaman	Nadiren	Bazen	Çoğunlukla	Her Zaman
1.	Görme engelim nedeniyle toplumdan dışlanırım.					
2.	Toplumdaki insanlar görme engelli bireylere ön yargıyla (aşağılama, küçük görme, umursamama) yaklaşır.					
3.	Ailem ve akrabalarım fikirlerimi önemsemez.					
4.	Kamu kurumlarında kötü muameleyle karşılaşırım.					
5.	Toplu ulaşım alanından dışlanırım.					
6.	Market, mağaza, alışveriş merkezi gibi alanlardan dışlanırım.					
7.	İşverenler tarafından dışlayıcı uygulamalara maruz kalırım.					
8.	Toplumun olumsuz tutumu nedeniyle sosyo-kültürel aktivitelere katılmak istemem.					
9.	Medya yayınları görme engelli bireyleri olumsuz bakış açısı ile ele alır.					

ÖZGEÇMİŞ

2011 Cumhuriyet Lisesi mezunudur. 2017 Anadolu Üniversitesi Açık öğretim fakültesi sosyoloji bölümü mezunudur. Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Sosyoloji programında yüksek lisans yapmaktadır.

